

naše planine

1 - 2

1987

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Soštaric.

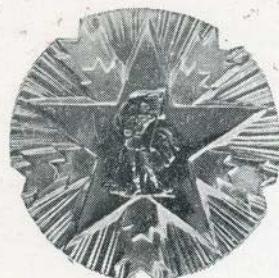
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 2000 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 500 dinara. Uplate slati na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za Naše planine i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kožarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sponzira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Godište 39 (79) Siječanj—Veljača 1987. Broj 1—2
Volumen 39 (79) Januar—Februar 1987. No 1—2

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Nikola Aleksić: Planinarski savez Hrvatske u 1986. godini	3
Norma Lovrić: Wasdale Head — kolijevka engleskog alpinizma	5
Marijan Čepelak: Daljnji kružići za naše vrijeme	13
Jelena i Buda Radović: Mount Rainier (4394 m)	15
Petar Lučić Roki: Samoborček — mali vlak	16
Miroslav Ambruš Kiš: Ama Dablam (6856 m)	19
Marija Gobec: U baznom logoru pod Ama Dablam sutona	20
Bojan Tollazzi: Ljepše od rođendanske torte	22
Dunja Horvatin: Prva ljubav — ili lav stori po domaće	24
Dr. Ante Rukavina: Galeb se bijeli vratio u Ravni Dabar	27
Nikola Aleksić: Obnova planinarskog doma na Risnjaku	29
Mira Šincek: Jesen na Peci	33
Dr. Radovan Kranjčev: Kitica s Kitke	39
Novosti s Velebita	40
In memoriam	43
Publicistika	44
Vezni putevi i transverzale	45
Orijentacijski sport	45
Vijesti	46

Povijesni prilog (str. 289—296)

»Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva« (Svršetak)

Slika na naslovnoj stranici

Na otvorenju planinarskog doma u Ravnom Dabru

Foto: Tomislav Đurić

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODIŠTE LXXIX (XXXIX)

UREDNIK

Dr. ŽELJKO POLJAK

ZAGREB 1987.

Planinarski savez Hrvatske u 1986. godini

Društva. U 1986. bilo je u PSH registrirano 131 planinarsko društvo. Osnovano je pet novih društava: »Plavinka« u Zaboku, »Črnomerec«, INA trgovina »Bjelolasica« i KBC »Maksimir« u Zagrebu te planinarsko orijentacijski klub »Rijeka«. Markice za tekuću godinu nisu podigla ova društva: »Jelen« iz Gerova, »Rudnik« iz Tršća, »Viševica« iz Bribira te »IKOM«, »Zvončić« i »Prijatelj prirode« iz Zagreba.

Clanstvo. Na temelju prodanih članskih markica do kraja godine, u 1986. bilo je u SR Hrvatskoj ukupno 36362 planinara, od čega 20835 seniora, 7752 omladinca i 7775 djece. To je u usporedbi s 1985. pad od 527 članova, što je prvi pad u posljednjih desetak godina. Broj članova, u pojedinim godinama, kretao se ovako: 1968 — 15119, 1969 — 14891, 1970 — 16027, 1971 — 17022, 1972 — 18162, 1973 — 18907, 1974 — 24258, 1975 — 23557, 1976 — 24679, 1977 — 26701, 1978 — 27230, 1979 — 28368, 1980 — 29526, 1981 — 31542, 1982 — 32429, 1983 — 33348, 1984 — 36316, 1985 — 36884, 1986 — 36362.

Predsjedništvo PSH održalo je u toku godine jedanaest sjednica. Na sjednicama su razmatrana aktualna pitanja iz rada naše organizacije i to: organizacijska, gospodarska, finansijska i stručna te suradnja s drugim organizacijama i dr. Posebno treba izdvojiti rad na programsko-statutarnoj djelatnosti te na obnovi i rekonstrukciji planinarskog doma na Risnjaku. Donesen je »Program rada Predsjedništva i komisija PSH« za 1986., razmotreni su prijedlozi »Programskih osnova PSH« i »Srednjoročnog plana PSH 1986—1990«, te prijedlozi izmjena i dopuna Statuta PSH. Naime, na Statut PSH usvojen na skupštini PSH 18. svibnja 1985. stavio je Koordinacijski odbor za društvene organizacije i udruženja građana određene primjedbe, pa je pokrenuta inicijativa za donošenje izmjena i dopuna. Po odluci Predsjedništva, formirana je radna grupa koja je pripremila prijedloge izmjena i dopuna. One su dostavljene svim planinarskim organizacijama na javnu raspravu i daljnji je proceduralni postupak za sve dokumente u toku. Zbog dotrajalosti doma na Risnjaku pokrenuta je široka akcija, od početnog SAS-a, prikupljanja pomoći u novcu i materijalu, pa do organiziranja radnih akcija. U toku ljetne i jesenske sezone završeni su svi vanjski radovi (krovna konstrukcija i lim, žbukanje fasade, postava šindre, postava novih prozora i vrata, dogradnja skloništa), dok će se unutrašnji radovi nastaviti iduće godine. Nažalost, vrlo malo društava odazvalo se na radne akcije za prijenos materijala i da nije bilo pomoći JNA, planirani radovi ne bi se mogli izvršiti.

Gospodarska komisija vodi brigu o objektima s kojima upravlja PSH. U objektima na Zavižanu, Alanu, Pejakovići i Oštarijama izvršeni su određeni radovi na tekućem održavanju, a djelomično je popunjeno inventar. Od prof. dr. Danijela Derežića preuzeta je kuća u Žumberku, koju je on poklonio PSH. Kuća je ponuđena društvima na upravljanje. Pripremljen je prijedlog »Pravilnika o poslovanju i upravljanju planinarskim objektima« i prijedlog »Kućnog reda«. Organizirana je javna rasprava s društvima koja upravljaju planinarskim objektima i s regionalnim savezima. Prikupljene primjedbe uvrštene su u prijedlog i proslijedene nadležnim organima PSH na daljnji postupak.

Komisija za statut i normativna akta nije djelovala zbog bolesti i smrti predsjednika, pa je sve poslove obavila radna grupa određena od Predsjedništva.

Komisija za propagandu i izdavačku djelatnost, nažalost, u svojoj aktivnosti prvenstveno ovisi o financijskim mogućnostima PSH. U toku godine izdano je treće izdanje planinarsko-turističkog vodiča »Planine Hrvatske« autora Željka Poljaka u tiraži od 5000 primjeraka i drugo izdanje »Planinarskog dnevnika«, također u tiraži od 5000 primjeraka. Nastavljena je i komercijalna izrada značaka iz serije Velebit. Izvršene su i određene pripreme za izdavačku djelatnost u idućoj godini, a u skladu s donesenim dugoročnim programom, čija će realizacija ovisiti o raspoloživim sredstvima. Predsjednik komisije sudjelovao je u pripremi i izdavanju karte Spomen-područja Žumberak-Gorjanci.

Časopis »Naše planine« tiska se u nakladi od 2400 primjeraka uz već standardnu problematiku. Zahvaljujući finansijskoj pomoći RSIZ-a za fizičku kulturu SRH, unatoč svim troškovima i poskupljenjima, časopis se finansijski pokriva. Treba napomenuti da urednik sve uredničke, lektorske, korektorske i tehničke poslove obavlja besplatno, a isto tako se ne isplaćuju ni autorski honorari. Kao prilog časopisa izlaze redovno, u pripremi Željka Poljaka, »Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva«, koji se dodatno štampa u 1000 primjeraka i koji će nakon završetka biti uvezan u posebno vrijednu knjigu. Knjižnica PSH redovno radi i popunjava se dostupnim planinarskim publikacijama.

Komisija za dodjelu priznanja na osnovi odredbi Pravilnika obrađuje prijedloge društava te ih predlaže Predsjedništvu PSH na usvajanje. Ukupno su dodijeljena 82 znaka PSH (15 zlatnih, 16 srebrnih i 51 brončani), te dvije »Plakete PSH«. Komisija je pripremila i prijedlog izmjena i dopuna »Pravilnika za dodjelu priznanja PSH«.

Komisija za transverzale i markacije vodi brigu o republičkoj transverzali »Po planinama SRH« i o »Velebitskom putu«. U toku godine dodijeljen je 61 spomen-znak »Po planinama SRH« (ukupno do sada 557) i 85 spomen-znaka »VPP« (ukupno do sada 1703). Komisija se brine i za redovno obnavljanje nestalih žigova na pojedinim KT i za registraciju novootvorenih transverzala. Izdana je i nova serija spomen-značaka transverzale »Po planinama SRH« i »VPP«.

Komisija za zaštitu prirode je u toku godine dobro suradivala s »Gorskom stražom Dalmacije« koja je naročito aktivna u zaštiti prirode ovog područja. Razmjenjivana su iskustva i planiran daljnji rad.

Komisija je izradila plan edukacije kadrova na ostalim područjima SRH: organizaciju seminara za zaštitu prirode na području Slavonije i Hrvatskog zagorja, te osnivanja »Gorske straže« na tim sektorima u 1987. godini. U toku 1986. godine održavana je veza s upravama pojedinih nacionalnih parkova radi usklajivanja zahtjeva planinarske organizacije s interesima zaštite prirode u tim parkovima. Komisija je također suradivala sa Savjetom za zaštitu prirode SRH, Republičkim zavodom za zaštitu prirode i Republičkom konferencijom SSRNH, u kojima ima svoje delegate i s njima koordinira svoj rad. Suradnja s planinarskim društvima u Republici i planinarskim savezima drugih republika bila je stalna.

Komisija za školovanje kadrova organizirala je treći tečaj za »Instruktore PSH« u kojem je četrnaest polaznika apsoluiralo opći dio programa. Vodila je brigu oko održavanja planinarskih škola, verificirala njihove programe i izdavala diplome. U toku je priprema gradiva za priručnik za planinarske škole.

Komisija za omladinu organizirala je kao i svake godine sudjelovanje oko 200 planinara na tradicionalnom planinarsko-skijaškom pohodu u okviru »Memorijala 26 smrznutih partizana« od Jasenka do Tuka. Predsjednica Komisije sudjelovala je u radu seminara o fizičkoj kulturi u okviru političke škole u Fažani.

Komisija za međunarodne veze u suradnji s Društvom inžinjera i tehničara šumarske i drvene struke SRH, te Komisijom za transverzale i markacije PSH, radi na pripremama trase i organiziranju Evropskog pješačkog puta E-7 kroz SRH. Aktivno sudjeluje u radu Komisije za međunarodne veze PSJ.

Komisija za gorskiju službu spasavanja koordinira rad dvanaest stanica. Održan je ljetni republički tečaj na Mosoru na kojem je sudjelovalo 18 pripravnika iz pet stanica. Pet pripravnika položilo je ispit i steklo naslov gorskog spasavaoca. Održan je Zbor spasavalaca na kojemu su uručene počasne značke petnaestorici spasavalaca za 20 godina rada u službi. Organizirano je dežurstvo na prvosvibanskom skupu alpinista u

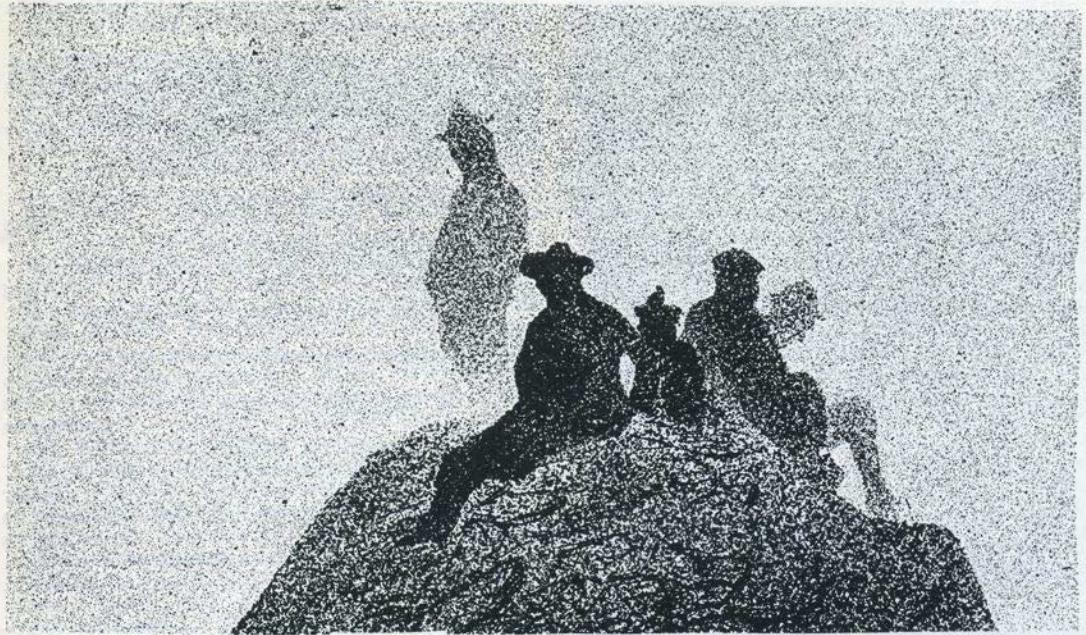
Paklenici, te održani sastanci komisije i delegacija stanica. Nabavljena je i dodatna oprema za terensko vozilo »Lada-Niva«.

Komisija za vodiče organizirala je zimsku školu (tečaj) na području Kanina s 9 tečajaca i tri instruktora, te ljetnu školu (tečaj) na Vršiću s 15 tečajaca i tri instruktora. Tri puta su održani ispiti za stjecanje naslova »Vodič«. Za područje Ličke regije organiziran je seminar za »Vodiče društvenih izleta«. U suradnji sa stanicom vodiča Split organiziran je XIII zbor vodiča i pripravnika PSH na Kozjaku.

Komisija za orientaciju organizirala je dva radna skupa pod nazivom »Stanje u orientaciji, mogućnosti i pravci njenog razvoja«. U okviru natjecanja »Vugrovec« održano je ekipno prvenstvo PSH. Na prvenstvu PS Jugoslavije ekipa POK »Maksimir« uzela je prvo mjesto, a ekipa PD JNA »Sutjeska« četvrtu. Orientacionici iz SRH nastupili su i na međunarodnim natjecanjima u ČSSR, Mađarskoj i Austriji. Komisija je bila domaćin orientacionista iz Švedske i Jugoslavije na seminaru za organizatore orientacijskih natjecanja.

Komisija za speleologiju navršila je ove godine tridesetu obljetnicu svog rada. To je ujedno i trideseta obljetnica organiziranog školovanja speleoloških kadrova u SRH, te dvadesetipeta obljetnica speleološke publicistike i ekspedicionalizma. Najznačajnija akcija u toku godine bila je ekspedijcija »Picos de Europa '86« u Španjolskoj od 12. 7. do 13. 8. sa 16 članova. Komisija je bila organizator republičkog seminara o špiljskoj meteorologiji i paleontologiji i saveznog seminara o mjerjenjima i uzorkovanjima u speleologiji, te instruktorskog tečaja. Predstavnici Komisije sudjelovali su na međunarodnom speleološkom logoru u SR Njemačkoj, međunarodnom kongresu u Barceloni, simpoziju »Voda i krš« na Igmanu, konferenciji Saveza speleologa Jugoslavije, Savjetovanju o speleološkom obrazovanju u Trebinju, sa stanicima KKS PSJ i drugim. Održani su ispiti za naslov speleolog, te izdan prvi dio »Speleološkog priručnika«.

Komisija za alpinizam bila je organizator 27. prvosvibanskog skupa u Paklenici na kojem je sudjelovalo oko 1000 sudionika iz 49 društava iz SFRJ. Osim toga sudjelovalo je i 86 alpinista iz pet evropskih zemalja. Ispejanjeno je preko 5000 čovjek-uspona. U okviru Skupa organiziran je i tjedan alpinističkih predavanja te drugo prvenstvo Jugoslavije u brzom penjanju. Naši alpinisti sudjelovali su na Skupu slobodnih penjača u Španjolskoj, u prvoj jugoslavenskoj ženskoj himalajskoj ekspediciji i u jugoslavenskom pohodu na Kavkaz. Posebno je napredovala kvaliteta slobodnog penjanja; pojedini odsjeci organiziraju skupove slobodnih penjača, zimske seminare i natjecanja, a osnovana su i dva nova odsjeka: u Puli i u Zadru (koji se ostamostalo).

Wasdale Head – kolijevka engleskog alpinizma

NORMA LOVRIĆ

SPLIT

U nedjelju 1. kolovoza 1802. godine oko 12.30 sati »s košuljom, kravatom, dva para čarapa, malo papira, pola tuceta pera, knjigom na nje-maćkom (Vossove pjesme) i s malo čaja i šećera« u ruksaku oko ramena i sa štapom u ruci, uputio se pjesnik Samuel Taylor Coleridge u »cirkurziju«, kako je šaljivo nazvao svoju kružnu turu kroz engleski Lake District.

Krenuo je iz Keswicka, gradića na sjevernom rubu Lakeland-a¹ i nakon par dana hoda, prešavši sjevero-zapadne planine, spustio se u Wasdale Head, centralnu dolinu iznad čije se istočne strane dižu dvije najviše engleske planine, dva vrha blizanca: Scafell i Scafell Pike. U Wasdaleu se nije dugo zadržao; po-nesen lijepim, sunčanim danom »prvim od svibnja«, zaputio se uzbrdo Scarella s namjerom da se do noći spusti u Eskdale a odatle stigne u Grasmere gdje su živjeli Wordsworthovi, a u njihovoj blizini i Sara, djevojka koju je ljubio.

Na vrhu Scarella se dugo izležavao i uživao u danu, napisao Sari pismo, a onda oko 4 poslijepodne započeo sruštanje.

»Ima jedna vrsta kockanja kojoj sam odan, a to je ova: Kad dođe trenutak za silazak s

planine previše sam samopouzdan i nemaran da bih pogledao oko sebe i potražio stazu ili neki drugi znak sigurnosti, već krenem dalje i na prvom mjestu gdje vidim mogućnost silaza krenem nizbrdo, pouzdavajući se u sreću da će ova mogućnost potrajati. Tako je bilo i jučer poslije podne« — pisao je Sari sutradan iz Eskdalea.²

»Sišao sam niz Broad Crag, zaobišao stijene i našao se odsječen od najdivnijeg vrha stijene za koje se činilo da nadvisuje Scafell Man i da ga nadmašuje strašnim izgledom. Greben Hilla ležao je duboko ispod mene i dijelio ovu stijenu (zovu je Doe-Crag) i Broad Crag... Odlučio sam poći tam. Najprije sam došao na nešto što nije bila prava stijena, skliznuo dolje i išao neko vrijeme snošljivom lakoćom — ali onda sam došao (to je bilo na polovici puta) do glatke okomite stijene visoke oko 7 stopa — to nije bilo ništa — uhvatio sam se rukama za ivicu i skočio — nakon nekoliko jardi slijedila je još jedna ovakva — i niz tu sam skočio — i još jedna, činilo se da nije viša od prethodne — nećemo sitničariti, pa sam i niz ovu skočio, ali su mi ruke zbog istegnutih mišića i noge, nabivene uslijed padova, počele podrhtavati te učinih stanku i pogledavši nizdol vidjeh da imam još svladati ništa manje nego čitav niz

¹ Lake District, Lakeland ili The Lakes jedno je od najljepših planinskih područja Engleske ispresjecano bezbrojnim jezerima. Nacionalni park od 1951.

² Pismo Sari Hutschinson od 5. kolovoza 1802.

ovakvih malih stijena — pa sam se počeo baviti mišljem da ne bih trebao nastaviti, ali, žalost, premda sam se s lakoćom mogao spustiti niz stijenu od 7 stopa, nisam se mogao uz nju i uspeti, dakle nastaviti moram... svaki je skok povećavao obamrlost mojih udova — sad su mi još preostale dvije niz koje sam trebao skočiti — vratiti se bilo je nemoguće — ali od ove dvije prva je bila grozna, dvaput viša od mene, a polica toliko uska da kad skočim na nju nužno moram pasti na leđa i, naravno, ubiti se. Sav sam se tresao — i legoh na leđa da se odmorim.

Ostao je ležati duže vrijeme, vjerojatno je zapao i u manju histeriju jer na jednom mjestu kaže kako se »smijao sam sa sobom k'o lud«, a onda »naglas blagoslivljao Boga« zbog snage razuma i volje »koji kad nam ostanu, ni jedna nas opasnost ne može svaldati«.

»Ustao sam... na dnu treće stijene s koje sam skočio ležala je mrtva ovca poprilično raspadnuta... Pogledao sam ulijevo i primjetio da je stijena raspuknuta od vrha do dna — izmjerio sam širinu raspukline i video da nema opasnosti da se uvučem u nju, pa sam stavio ruksak na sebe i skliznuo dolje kao između dva zida, bez ikakve opasnosti ili potekoće.«

Stigao je do noći u Eskdale kako je i planirao, a onda dalje do Wordswortha i Sare, nije slućeti da je napravio prvi opis alpinističkog* smjera u povijesti jer »kolikog Coleridgeovi izrazi nesigurni, nema sumnje da je sišao niz Scafell smjerom koji je danas poznat kao Broad Stand i koji se još uvijek računa kao alpinistički smjer, premda 'umjerene' teškoće.³

Kada se jedan od najvećih i najširih duhova svog vremena — pjesnik, kritik, teoretičar i filozof Samuel Taylor Coleridge nastanio 1800. u Lake Districtu, učinio je to na nagovor svog najboljeg prijatelja Williama Wordswortha. Pjesnici nije vezala samo emocionalna i intelektualna veza, već i duboka zanesenost Prirodom u kojoj su nalazili potvrde svojih estetskih i filozofskih gledanja.

»O Gospo! Primamo tek ono što dajemo,
I samo u našem životu Priroda živi:
Naša je njena vjenčana haljina,
Naša je njena mrvtačka ponjava.«⁴

Stvarajući novu koncepciju poezije i pišući »Lirske balade«, zbirku koja će označiti preokret u svjetskom pjesništvu, tabanali su svakodnevno jedan k drugom i odlazili u dugute po najzabitnijim dijelovima Districta. Nitko nije tako dobro poznavao područje Jezera kao Wordsworth koji mu je posvetio sav svoj život; nitko u njemu nije našao onu dubinu pjesničkog nadahnuća koja vine stih u božanske visine: njegovo će pjesničko djelo ostati

* Autorica u svom članku dosljedno upotrebljava za penjanje naziv alpinizam i alpinistički uspon (op. ur.)

³ »Of a 'moderate' standard of difficulty« — engleska ljestvica teškoće izražena je riječima (pridjevima), a ne brojevima

⁴ S. T. Coleridge: Dejection: An Ode (Potištenost: Oda)

jednom od najvećih himni koje je ljudska duša ispjevala Prirodi.

Medutim, razumno i mirni Wordsworth ostaje je za vrijeme odmorā na šetnjama ležati u kontemplativnom zanosu pod krošnjama granatih hrastova; otvoreniji i živiji Coleridgeov duh zaletio bi se u visinu, u stijenu...

Nad glijedzima gavrana, držeći se za travu

»Oh! kada sam visio
Il' pukotinu od pola palca u klizavoj stijeni

Na lošem osloncu i gotovo (tako se činilo)

Odbačen naletom vjetra što je puhao punom snagom
Priljubljen za golu stijenu, oh, u tim trenucima

Dok sam na opasnoj ivici visio sam
Kako je čudnim govorom glasni suhi vjetar

Šumio kroz moje uši! nebo se činilo da nije nebo
Od zemlje — a kakvom je brzinom nosilo oblake!«.

Ne, ovo nije Coleridge — ovo je Wordsworth.⁵ Za razliku od Coleridgea kojem je penjanje predstavljalo intelektualni izazov, duhovno iscrpljivanje i vrhunski užitak, za Wordswortha je ono bilo puka fizička aktivnost, izlaganje opasnosti koje on nije shvaćao. Smjer Broad Stand nije bio Coleridgeova slučajnost — slučajno je samo to što imamo opis. On nije bio ni nužda određenog trenutka, ni mladenačka avantura, već rezultat alpinističkog duha — potrebe da se u Prirodi ne ostane izvan Prirode, mali čovjek pred velikim Bogom, već da se kroz intimni odnos borbe ona »humanizira« — učini dostupnom i shvatljivom ljudskom duhu i uvede u njegov svijet. Samo nekoliko tjedana nakon Broad Standa pisao je Coleridge Sari sa sjevernih padina Robinsona: »Penjao sam se uz vodopad što sam bliže mogao do samog vrha planine — bio je tako krševit — stijene prekrivene spužvastom, natopljenom mahovinom — a gdje su gole taku su oštре da ozbiljno mogu izraniti ruke — a naleti vjetra iznenadni i jaci, da je penjanje išlo sporu i teško i s velikom ozbiljnošću — a silazak, ne samo što je uključivao sve to, već je bio krajnje opasan. Međutim, uvijek sam u ovom proširenom i tjeskobnom stanju duha uživao do dna ugodnog osjećaja na odmorištima i pod malim zaklonima.«

To je bilo prije 194 godine. Mnogi vjeruju da smo u Coleridgeu mogli imati »oca« alpinizma i sam alpinizam 80 godina prije njegova službenog početka, da Coleridge nije bio onoliko nesretan i bolestan koliko je bio i morao napustiti District 1804. Činjenica je da je Coleridge ujedinjavao u sebi sve pretpostavke alpinizma, ali je činjenica i to da vrijeme nije bilo zrelo. I još nešto: avant-gardni Coleridgeov

⁵ W. Wordsworth: The Prelude or Growth of a Poet's Mind. An Autobiographical Poem (Preludij ili Rast pjesnikova duha. Autobiografska pjesma)

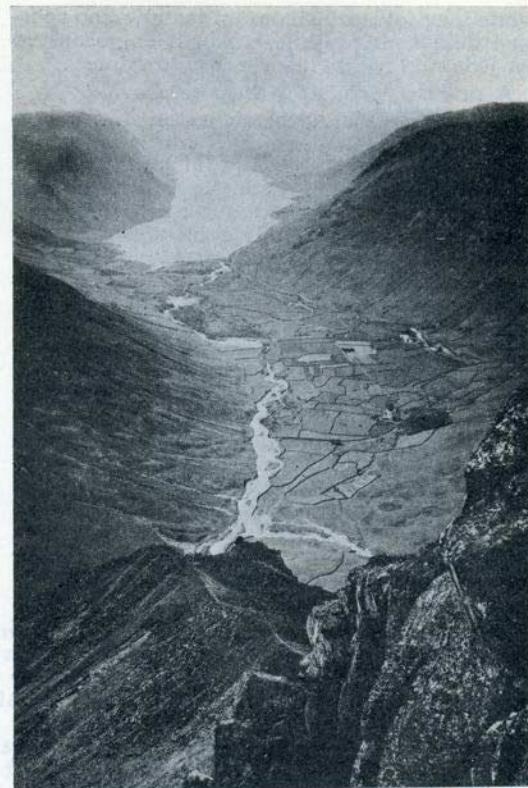
duh ostao je dosljedan sam sebi: bljesnuo na bezbroj nebesa, pokazao put i iščeznuo u mraku.

Točno nakon 80 godina, u kolovozu 1882. ispejan je iz Wasdale Heada alpinistički smjer koji je označio početak »pokreta«. Priča nije sportski jednostavna jer penjanje nije jednog određenog trenutka palo s neba i to u Wasdale — ono je bilo stepenica u prirodnom razvoju planinarstva na koju je zakoračio čovjek »industrijske revolucije«, držnik kojem je ona udahnula slutnju njegovih mogućnosti, iskristalizirala misao da svojom sudbinom upravlja sam. Svi vrhovi u Alpama, uključujući Matterhorn, bili su ispenjani — alpski penjači ne traže više najlakše rute uz pomoć mjesnih vodiča, nalazimo ih u podnožju težih smjerova u koje ulaze sami. Penjanje u suhoj stijeni uzima istovremeno maha u istočnim Alpama i Britaniji, ali za razliku od Evropljanina koji će biti svjedokom i žrtvom mnogih previranja na Kontinentu, britanski će penjač uživati stabilnost, kontinuitet i prosperitet svoje velike nacije. Revoluciju u duhu prati nužno i revolucija ukusa: za dvije posljedne dekade 19. stoljeća u Engleskoj su stvoreni gotovo svi današnji najpopularniji sportovi: nogometni savez nastaje 1863., nogometna liga 1888., tenis na travi 1894., a Wimbledon starta samo par godina kasnije; ragbi dobija pravila 1871. a šaketanje se modifira u boks 1886. Izmislio se jedrenje u malim jedrilicama, a »otac« jednoručnog oceanskog jedrenja Škot McMullen piše 1980-ih godina: »Ništa tako ne okrijepljuje i ne donosi toliko zadovoljstva kao pristajanje na nekom slikovitom mjestu da bi se par sati penjalo po stijenama i liticama.«⁶

Za razliku od plemićke elite, koja se osjećala internacionalnom i svojim vrijeme do-kolicu provodila u Alpama, nova građanska klasa gentlemana-kapitalista, koja je mogla sebi priuštiti praznike i sport, okreće se prema svojim planinama, svojim stijenama i jama-mama. Vijesti iz dubina i sa visina objavljuju se svakodnevno u britanskim časopisima; izvještaji o ozbiljnijim alpinističkim smjerovima stižu iz Škotske i otoka Skye, iz Peninskog gorja i Walesa, gdje 1883. Wall i Stocker penju zaista težak smjer u stijeni Lliwedd-a »s 80 stopa konopa i našim pouzdanim cepinima«. Za ovaj smjer kaže Hankinson:⁷ »Smjer je bio ispred svog vremena. Wallov izvještaj pokazuje stav zapanjujuće sličan stavu pionira iz Lake Districta od nekoliko godina poslije... I u svojoj pomnoj i rafiniranoj upotrebi užeta održali su lekciju za koju je ljudima iz Wasdalea trebalo slijedećih 15 i više godina da je nauče. Začudo, ovaj smjer na Lliwedd-u koji je pokazao put, nije doveo do daljeg napretka. Wall i Stocker, kao i sama Snowdonia, nestaju sa scene na neko vrijeme, a reflektori se pale 150 milja sjevernije — u Wasdale Headu.«

⁶ U originalu »scramble« što odgovara našem prijenavanju (hodanju kroz stijenu uz pridržavanje rukama). I danas ima par pomorskih termina u penjanju, a u engleskoj terminologiji bilo ih je u početku još više

⁷ Alan Hankinson: *The First Tigers* (Prvi lavovi), Melbecks Books 1984. Većina citata bez broja kao i svi povijesni podaci uzeti su iz ove knjige

Wasdale Head; u pozadini jezero Wastwater i lijevo od njega The Scree

Ono što je Wasdale uistinu učinilo kolijevkom engleskog a time i svjetskog alpinizma nije činjenica da je тамо »izmišljen« alpinizam niti ispenjan prvi smjer u povijesti; Wasdale, mala i teško pristupačna dolina Lake Districta zatvorena polukružno stjenovitim i nevisokim planinama, privukla je krajem stoljeća omanju grupu zaljubljenika prirode, sportaša i vrhunskih intelektualaca. Oni su se kontinuirano i sistematski počeli baviti aktivnošću kojoj su znali cijeniti njenu duhovnu stranu, razmišljali o njoj, usavršavali je i nesebično prenosili drugima. »Pridošlice... nisu morali biti osobito mlađi ili nužno jaki; da bi se preživjelo kao član društva bilo je važno imati kondiciju i biti zdrav, biti okretan i fizički i duhovno i biti zanesenjak. Isto tako, bilo je potrebno imati razumijevanja za drugarski nered«. Penjanje je prestalo biti slučajna i pojedinačna razonoda planinarskih ezoterika u dugim danima ljetnih praznika — svojim napisima i knjigama,⁸ prvima takve

⁸ Haskett Smith, Walter Parry: *Climbing in the British Isles: England* (Penjanje na Britanskom otoku: Engleska), Longmans, Green & Co., London 1894.

Jones, Owen Glynne: *Rock Climbing in the English Lake District* (Penjanje u engleskom Lake Districtu), Longmans, Green & Co., London 1897.

Ovo su dvije najvažnije. Lista knjiga i autora iz Wasdalea je poduža

vrste u svijetu, udarili su joj temelje kao sporu i demokratizirali je, zadužili čovječanstvo za jedan od njegovih najetičkih odnosa.

A priča o Wasdale Headu teče ovako:

U proljeće 1881. desetak oxfordskih studenata klasične filologije traži mirno mjesto u kojem bi preko ljeta zajedničkim snagama proučavali Platona. Zadatak dobiva Walter Haskett Smith, student kojeg nije krasio izuzetni znanstveni žar ali je bio sportski idol cijelog Sveučilišta. Walter Parry nabavlja studentskim vezama mapu Cumbrije i, dijete svog vremena, bira njen najmračniji i najizazovniji dio: Wasdale Head. U ljetu studenti stižu: od ranog jutra do kasnog ručka teški mir doline para starogrčko sručanje; u poslijepodnevnim satima veselija jeka odzvanja obroncima susjednih planina. Slučaj je htio, i naivne studentske štene siječe noge F. U. Bowringa, istaknutog eruditu i 40 godina starijeg planinarskog veterana, »neumornog istraživača jaruga na sjevernoj strani Cader Idrisa i mnogih lakših smjerova u jarugama Lakelanda, uključujući i smjerove u stijenama Lingmella.«

»U Bowringu«, pisao je poslije Haskett Smith, »otkrili smo ubrzo neiscrpan katalog svake stijene i jaruge u ovom području. Osam sati dnevno upijali smo Aristotela i Platona; šest ili sedam pretraživali smo obližnje planine i strastveno penjali. Na ovaj smo način kroz kratko vrijeme razvili u točilima fini osjećaj... Bowring je bilo blizu 60 ali je još uvijek imao sjajan korak i penjao velikom čilošću i preciznošću. Duge su mu noge bile obučene u debele hlače; finu glavu (koja je zapanjujuće podsjećala na Tennysonovu) pokrivaо je pusteni šešir čiji je široki obod bio omlojavljeno običajem da ga za vjetrovita vremena osigura ogromnom plavom maramom koju je vezivao pod bradom. »Norfolkska« jakna djelovala je na njemu premodern, a kaput mu je imao ponešto »obješene« skutove s ogromnim džepovima koji su, kao minimum, sadržavali: mape, kompas, konopčice, dalekozor, sendvič, gorenerečeni plavi rubac, rukavice, veliki sivi vuneni šal i nekoliko knjiga, pored obilja materijala za pušenje. U ruci je držao debeo planinarski štap od 6 stopa s rašljastim šiljcima, za koji je vjerovao da će teže poskliznuti na stijenama. Upotrebljavao je svoju motku vještoto pri silasku niz strmine i za preskakanje potoka.«

Znanje i iskustvo njihova učitelja eliminirali su na ovim prvim koracima strah i omogućili da u okrilju potpune sigurnosti uživaju u dubokim uzbudnjima mističnog svijeta koji se pred njima otkriva. Ljubav za penjanje koju je Bowring profinjenim osjećajem i taktom sadio u svoje štićenike, pustila je cvijet slijedećeg ljeta: Walter Parry se vraća u Wasdale da bi svog mlađeg brata uputio u sve one tajne u koje je bio posvećen. Jednog su jutra braća »skrenula sa staze da izbjeli pogledaju jednu veliku liticu, ispitali tamnu, isprekidanu jarugu koja ju je dijelila od vrha do dna, počeli pripenjavati a zatim penjati, i konačno se trijumfalno pojavili na vrhu stijene. To je bio trenutak kad

se alpinizam rodio«. Walter Parry došao je pod stijenu i sutra, i preksutra... »Njegova su dostignuća u nekoliko kratkih tjedana kolovoza i rujna 1882. bila izuzetna. Okosnica se priče može sagledati iz liste prvih uspona koji se i danas nalaze u penjačkim vodičima:

na Scafelli:

Central Gully (Great End)
South-East Gully (Great End)
na Great Langdaleu:

Great Gully (Pavey Ark)
Nort Gully (Bowfell Buttress)
North-West Gully (Gimmer Crag)
na Pillaru:

West Jordan Climb (Pillar Rock)
Central Jordan Climb (Pillar Rock)

a također je istraživao i donje dužine Deep Ghylla u Scafell Cragu. Ovi smjerovi ne uživaju velik ugled među današnjim penjačima; jedino dva smjera na Pillaru i Great Gully u Pavey Arku nose danas ocjenu »difficult«,⁹ ostali su svrstani u grupu »laganih« ili uopće nisu kategorizirani. Oni nisu značajni zbog svoje težine, već svog smisla skupnosti. Ovdje je po prvi put bio mladić koji je dan za danom izlazio s jednim jedinim ciljem — da pronade nove smjere u stijeni i da njima ovlada. Haskett Smith se mogao pohvaliti i početničkom srećom — na Pillaru umalo nije smrtno stradao. Vraćajući se s litice čiju strminu nije mogao svladati, morao je »proći« s vanjske strane velikog kamenog bloka koji je kritično balansirao nad ponorom. Dok je visio o njemu, kamen se zanjihao. »Pustio sam desnú ruku«, pisao je, »oslobodio kaput iz stijene i visio nad provajljom samo na lijevoj ruci. Ako ne padne brzo, izgubljen sam. Kamen je pao, i dok su njegovi udarci zlokobno odjekivali iz dubine, student je izbezumljeno naglas recitirao recitirao: autis — epeita — pedonde — kulindeto — laas — anaides.¹⁰ Stih je bio prikidan za pad kamena, no spjevao je Homer jedan i za junaka:

Afrodite dari ni kitara neće ti pomoći,
Ljepota ni kosa kad budeš u prahu se valj'o.

Ovaj je događaj imao i pozitivnu stranu: »Haskett Smith je počeo razmišljati o konomu... Sve do tada on je odbacivao ovu ideju uz argumente koje je svaka slijedeća generacija penjača upotrebljavala protiv sva-

⁹ Današnja engleska ljestvica teškoća ide ovako: Easy, Moderate, Difficult, Very Difficult, Severe, Very Severe, Extremely Severe, s tim što se svaka kategorija dalje dijeli na Mild ili Hard. Prve dvije se sve više izbacuju iz vodiča. U prijevod glase otprilike ovako: lagan, umjeren, težak, veoma težak, oštar, veoma oštar, krajnje oštar (lagan ili težak).

¹⁰ Odisej kod Sizifa u svijetu mrtvih. Naš je stih ovdje posljednji, a 598. »Odisej«. Prijevod T. Martića:

Ondje i Sisifa vidjeh gdje žestokih muka se muči, Rukama obadvjema gromoradni mičući kamen, Rukama on se mnogo i nogama napinjući tura Kamen na briješ gore i kada ga hoće prebacit Briješu preko vrhunca, težina pogna ga natrag Niz brdo u taj se par skotrlja hridina grdnja.

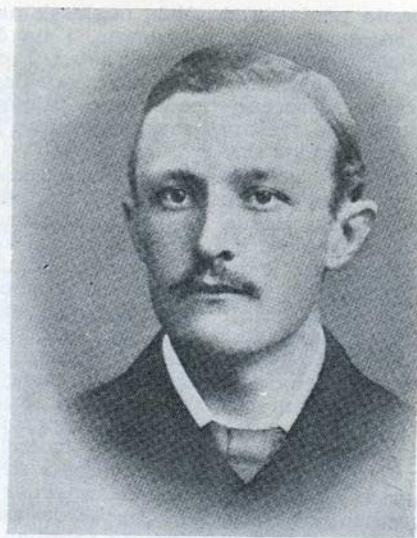
kog slijedećeg napretka u opremi». »U onim danima« rekao je, »bili smo heretici u stavu prema upotrebi konopa. Nemajući sami konop, bili smo skloni rugati se onima koji su ga imali; a u naletu gorčine svrstavali smo konope skupa s klinovima i ljestvama u sredstva koja lošim penjačima omogućuju da budu tamo gdje nitko osim najboljih nema pravo biti«.

Tako je završilo ljeto 1882.

Odmah za božićne a zatim i uskršnje praznike pohrili su studenti u Dolinu; za njima su doletjeli i brižni profesori: Wasdale je, nedvojbeno, postao najjači centar klasične filologije u Engleskoj. Stigao je i kućni konop na zaprepaštenje dobrog gazde koji je uplašeno uzviknuo: »Zar će biti vješanja?«. Haskett Smith nije došao, bio je zauzet diplomiranjem. Penjalo se, ali bez većih rezultata; konop su nosili i ostavljali pod stijenom — ostalo je neriješeno pitanje njegove upotrebe. Godina je ipak, s jednog drugog stanovišta, završena uspješno: mladići iz okolnih mjesta privučeni zbivanjima u Dolini dolaze na surim liticama okušati svoje snage. Među njima se ističe J. Robinson, čovjek s kojim će Haskett Smith ispenjati svoje najteže smjerove. Njihovo odlično poznавanje planina, urođena okretnost u stjeni, fizička snaga i pouzdanost, a osobito razumnost i mudrost, predstavljat će sjajnu protutežu impulsivnim prirodama slavnih profesora i najveće uspjehe u Wasdale Headu napraviti će upravo ovakvi navezi. (Mještani su uvijek penjali drugi i treći).

Slijedeće godine Haskett Smith se vraća, upoznaje J. Robinsona i penje s njim Needle Ridge (današnja klasifikacija »very difficult«). Još su uvijek nenavezani, Haskett Smithova puristička shvaćanja odbacuju konop čak i kad penju Steep Ghyll (iz Rake Progressa kroz Steep Ghyll izlaze na vrh Scafell Pinnaclea za koji današnji vodič kaže da je »izvanredna izvedba, bilo kojim smjerom da se ide«). Ta je godina značajna i po popularizaciji alpinizma: Charles Dickens junior u svom časopisu »All Year Round«, koji je pokrenuo njegov slavni otac, tiska dugi članak: »Smjerovi u engleskom Lake Districtu«, koji će u Wasdale Head dovesti mnoge vrijedne entuzijaste.

1885. ponovno nema Haskett Smitha — otišao je sa društvom u Pirineje. Vrijeme koje protiče donosi sa sobom nove ljude i izume: Seattree donosi pravo alpsko uže, ali i ono doživljjava sudbinu prethodnog — ostaje neupotrebljeno. Osim užeta donosi i šator, i prvi put jedan navez (Robinson-Seattree) provodi noć pod stijenom. Najznačajniji događaj zbio se potkraj sezone: u Wasdale stiže W. H. Slingsby, čovjek koji je u Norvešku uveo planinarstvo a u Alpe skijanje i koji je »skupa s Mummeryjem, Hastingsom i Colliejem predstavljao najpustolovniji tim koji se ikada suprotstavio planinama«. Slingsby i Hastings udaraju odmah na najveći tadašnji izazov Deep Ghill, ali se vraćaju iz njezina neobavljenog posla. Od te godine postat će dio »klasične postave« Wasdale Heada.

Haskett Smith — otac penjanja u stijeni

Slingsby je bio član Alpine Cluba i po povratku podnosi Clubu izvještaj o onome što se dešava u Dolini. Reakcija starih lordova bila je žestoka i cinična: nazvali su penjače »dimnjačarima«¹¹ i »gimnastičarima« koji u stijeni traže »rupicu lijevo za prstic na ruci i rupicu desno za prstic na nozi«. Podsvjesno su ipak osjećali da gube njima tako dragu etiketu »enfants terribles« i premda su se žilavo okrenuli prema Himalaji, Americi i Africi, da se njihovom vremenu bliži kraj.

1886. bila je godina koja je označila kvalitativan pomak u penjačkom sportu, a preokret je izvršio Haskett Smith. Tijekom ove četiri godine penjalo se isključivo na tri planinama: Pillar (stijeni Pillar Rocku), Scafellu (stijeni Scafell Cragu — i danas »najboljoj« stijeni Engleske) i Great Gableu (Napes Face), ne samo zbog toga što su bile najbliže, već stoga što su izbrazdane bezbrojnim laganim točilima i jarugama. Trebalo je vremena, znanja, vještine, a iznad svega tehnike da se iz jaruga izade u kamine i uđe pukotine, a odatle na čiste stijene i eksponirane ploče. »Velika dobra strana smjera«, pisao je Haskett Smith, »je ta kad on sam sebe jasno definira... Ako penješ samo da bi se zabavio, možeš neodređeno lutati po licu stijene; ali ako želiš opisati svoj smjer drugima, veliku uštedu u vremenu predstavlja to što možeš reći: Eno, ono je naša jaruga! Drži se nje sve do vrha!«. »Ovo je dovitljivo objašnjenje, ali bilo je i osnovnijih razloga za početničko koncentriranje na jaruge. One su nudile najočigledniju liniju slabosti na licu stijene: njihove bočne strane i široke police smanjivale su osjećaj izloženosti. Tek kad su narasli iskustvo i vještina penjača kroz njegovo svladavanje strmih i težih jaruga, ... otkrio je da se smjerovi mogu napraviti preko malih hvališta na otvorenom licu stijene... Ova je

¹¹ Na engleskom je kamin »chimney« — dimnjak

prva vrsta penjanja stavlja naglasak na fizičku snagu, naročito u rukama, i na čistu energiju i sposobnost »čupanja«... Poslije, kad je potreba za novim izazovima pritisnula penjača na otvoreno lice stijene, ušle su u igru suptilnije vještine ravnoteže, mirno kretanje i „mikroskopska“ preciznost.“

Sve u svoje vrijeme — kaže narodna mudrost na svim jezicima. Što očekivati od penjača Wasdale Heada koji psihički svladava novinu same ideje i to u čizmama do koljena i sa čavlima u donu, kojem je jedini komad opreme — cepin? Upotreba konopa je smiješna — oni koji se počinju navezivati poučeni alpskim iskustvom, kreću se u stijeni istovremeno — vrijeme je potrebno i da se shvati načelo: jedan pada, svi padaju — i da se nad njim zamisli. U takvoj situaciji, sam i s rukama u depovima, napravio je Haskett Smith novi »proboj« — izveo alpinizam iz jaruge na čistu, otvorenu stijenu. Stijena se zvala Napes Needle, a smjer koji je napravio »The Wasdale Crack« danas nosi ocjenu »very difficult (hard)«. »Smjer nije dug jer Needle nije visok; pa ipak, ovo je vjerojatno bio najznačajniji kratki smjer koji je ikada ispenjan i mnogi u njemu vide istinski početak alpinizma kao sporta«. Fotografija Napes Needle običiće sve britanske časopise, njenu uzbudljiva, vitka linija »iglice« (koja više podsjeća na raketu) postat će penjačkim izazovom Lake Districta i definitivno skrenuti tok alpinizma. Haskett Smith već istog ljeta polazi u potragu za novim stijenama i izlazi iz Wasdalea — otkriva Dow Crag (sa zapadne strane conistonskog Low Mana — i danas »druga najbolja« stijena Engleske), na kojoj započinje seriju uspona.

Slingsby i Hastings su se vratili u Wasdale i ispenjali Deep Ghyll, ali to još uvijek nije sve; tog velikog ljeta počinje penjati i jedan od najvećih alpinističkih »lavova« svog vremena, profesor Norman Collie, znanstvenik koji je otkrio neon i snimio prvu rendgensku fotografiju. Collie, tada tek na početku karijere, provodio je ljetu u Škotskoj, pecajući na bistrim planinskim potocima u podnožju Cuillina na otoku Skye. Jednog jutra podigavši pogled prema Knight's Peaku »uhvatio« je dva lika »stotine stopa iznad mene, na stijenama koje su mi se činile uspravne kao zidovi kuće. Oni su se kretali polagano natrag i naprijed, ali uvijek dobijali na visini dok konačno nisu izbili na vrh. Ništa nisam znao o penjanju i izgledalo mi je posve čudesno da ljudski bića mogu biti sposobna uraditi takve stvari«. Collie je pokupio tunje i otisao na poštu; telegramski je naručio konop u London. Slijedećih 59 godina bit će jedan od najeminentnijih penjača na Alpama, u Himalaji, Rocky Mountainsu, Lofotenu¹² i nezaobilazna snaga Wasdale Heada. U Dolinu je stigao tek četiri godine poslije, ugledavši fotografiju Napes Needle

dok se vlakom vraćao kući s penjačkim praznikom po Škotskoj.

U godinama od 1886. do 1990., iako je tehnika konopa još uvijek primitivna, sve je manje dužina u jarugama i sve hrabriji bivaju napadi na otvorene stijene, ali u biti penjanje se odvija u okvirima koje je zacrtao Haskett Smith. Ovaj period idiličnog mira i samozadovoljstva, večernih razgovora uz kamin o geologiji stijena, poljoprivredi Doline, značenjima toponima, idealnom razmještaju čavala u donovima — bio je samo tišina pred olujom. Oluja se spustila na Wasdale u ljetu 1890. u liku »jedinog pravog Jonesa«, kako je s praga protumačio svoje ime¹³ i izazvao ledeni muk. Nije bilo osobine koja se u Dolini tako duboko prezirala kao hvalisavost.

Jones se po svemu razlikovao od »strukture« Wasdale Heada: porijeklom — bio je Kelt; društvenim statusom — »samo« gimnaziski profesor; temperamentom — nerazuman i vatren (kad ne bi mogao dohvatići prvo hvatište u stijeni skakao je na njega sa druge stijene ili preko »piramide« braće Abraham¹⁴). Njegova se strast za penjanje nije zadržavala »s ove strane oopsesije« — kad bi ga posao zadržao u Londonu »penjaо je crkvene zvonike, historijske spomenike, traverzirao željezničke lokomotive«. Duh mu je bio manje delikatan: prihvatio je konop objeručke, izmislio »dodatano osiguranje« omotavši konop oko stijene,¹⁵ »nemoralno« se osiguravao odozgor¹⁶ da bi ispitao smjer i onda ga pred zadivljenom gomilom ispenjao kao da ulazi u potpunu nepoznanicu. Nije poštivao aksiom Doline: stil. Ljudima iz Wasdale Heada, kao ljudima od duha, nije bilo u glavi isključivo postizanje cilja, isto toliko važnim smatrali su način penjanja. To je bio jedini oblik »takmičenja« koji se prešutno prihvatao. (Kad je jedan od njih ispenjao Napes Needle napravio je na vrhu stoj na glavi i tako ostao neko vrijeme). Jones je penjaо sirovo, grčevito, a da bi to kompenzirao počeo je mjeriti svoja vremena uspona i postizao izuzetne rezultate. Podigao je standard penjanja najprije fizički, a zatim se posvetio razvijanju osjećaja ravnoteže i izlazio kao pobjednik na sve manjim hvatištima. Jedini je pravi Jones ispenjaо smjesta sve o čemu se u Dolini godinama sanjarilo. Ali on nije mnogo držao do Wasdale Heada — svoju je penjačku slavu tražio u Alpama. U Alpe je odlazio samo ljeti i nakratko jer ih je teško mogao sebi priuštiti, i u njima nije napravio ništa. Ono po čemu ga se sjećaju generacije današnjih penjača napravio je u Wasdale Headu, za zimskih praznika, pod vijavicom i pljuskovima, s ledenom korom na stijenama. Nekoliko godina prije smrti izdao je

¹² Collie, John Norman: *Climbing on the Himalaya and Other Mountain Ranges*, 1902. Nemam ime izdavača. (Penjanje u Himalaji i drugim planinskim lancima)

¹³ Braća Abraham — mještani iz Keswicka koji su stalno penjali s Jonesom (za razliku od drugih koji bi to učinili jednom i nikad više). Fotografi po zanimanju, proslavili su se svojim umjetničkim snimcima. Skupu s Jonesom razradivali i poboljšavali tehnikе penjanja.

¹⁵ Začetak sidrišta; penjača se osiguravao samo »iz ruke«, konop još ne ide oko leđa

¹⁶ Top rope

knjigu u kojoj je detaljno opisao smjerove Lake Districta i razdijelio ih u četiri kategorije: Easy, Moderate, Difficult i Exceptionally Severe. To je bila prva ljestvica alpinističkih teškoća i jezgra današnjeg britanskog sistema klasifikacije. Poginuo je 1899. u 32. godini u Alpama na Dent Blanchu dok je pokušavao uspon na Ferplèce arête (neki je zovu i Jonesova arête), greškom francuskog vodiča koji ga je povukao za sobom u ambis. Sahranjen je u crkvici u Evoleneu. U intervjuu koji je dala novinama, njegova je gazdarica rekla: »Oduvijek sam znala da će tako završiti, a i on je to znao. Običavao je to reći i dodao bi, da je to smrt koju bi izabrao.«

Jones ipak nije uspio napraviti sve u Wastdale Headu što je želio: na podnožju jedne ploče u Scafelli, duduše prve koja je »napadnut« iz Doline, ostale su ogrebotine njegovih bezuspješnih pokušaja. Prošlo je nekoliko godina u kojima se činilo da je alpinizam iscrpio sve svoje mogućnosti i da nema više što reći, kako to obično i u svemu biva pred novim, revolucionarnim stranicama. Godine 1903. pod ploču je došao Fred Botterill i otada ona nosi njegovo ime. »Bio sam veoma impresioniran« pisao je jedan očeviđac »Botterillovim elegantnim penjanjem lišenim ikakva truda; u stvari nikad nisam vidiо skladnije penjanje«. Nakon ove ploče, smjera kojim je promijenio krv alpinizmu, Botterill (osim North West Climb u Pillar Rocku) nije ispenjao ništa vrijedno. Mnogi to pripisuju njegovoj krajnjoj neambicioznosti, tvrdeći da je »mogao puno napraviti samo da je pokušao«.

Evo odlomka njegova opisa »Botterillove ploče«:

»Čisteći tu i tamo mahovinu iz malih pukotina, uspio sam se polagano popeti navise oko 60 stopa. Hvatišta su se zatim smanjila na pukotine nešto veće od krajeva prstiju. Pogledao sam oko sebe i video, nekih 12 stopa iznad sebe, malo gnijezdo veliko oko jedne kvadratne stope, pokriveno suhom travom. Na osam stopa poviše njega nalazilo se drugo gnijezdo i priječnica koja je vodila natrag do mjesta gdje se pukotina proširuje u pristojan kamen. Kad bih samo mogao dosegnuti to prvo gnijezdo, ostatak bi bio relativno lagan. Stvar je izgledala teža od ikoje koju sam dotad napravio, ali sam bio raspoložen pozabaviti se njome. Ne želeteći se odvajati od cepina stavio sam ga među zube i napredovao prstima preko najboljih pukotina do kojih sam mogao doći. Ne mogu sa sigurnošću reći koliko je bilo hvatišta, ali se jasno sjećam da sam se na dvije stope od gnijezda držao desnom rukom za dobro hvatište i tako uspio lijevom rukom odstraniti travu s police. Lijepo malo odmorište bilo je čisto, bolno malešno ali ravno i prilično sigurno. Počupao sam se do njega, ali zbog težine konopa iza sebe samo sam se uz velik oprez i nešto poteškoće uspio okrenuti oko sebe. Konačno sam mogao sjesti na gnijezdo i pogledati oko sebe.

Pogled je bio sjajan. Vidio sam Scafell Pike i grupu oko cairna.¹⁷ Duboko dolje bila je druga grupa koja je pažljivo pratila naše kretanje; u grupi je bila i jedna dama. Jednom sam pročitao u bon-tonu da se gentleman, u bilo kojoj da se životnoj situaciji nađe, nikad ne smije »zaboraviti« u svom poнаšanju prema suprotnom spolu, pa sam po-

¹⁷ Piramida od kamenja na vrhu

digao šešir, iako mislim da autor ni u snu nije pomišljaо na moju situaciju. Zatim sam otkrio da je 80 stopa konopa već otišlo i da su mu drugovi dodali još 60. Nadalje, počeo sam se pitati gdje mi je cepin i zaključio da sam ga izgleda, ne misleći, ostavio negdje dolje. Ugledao sam ga, zabijena u malu pukotinu oko 5 stopa ispod mene. Ne znajući što još dolazi, osjećao sam da ga se moram dočepati, pa sam se spustio sve dok ga nisam dosegao nogom. Uspio sam ga držati na čizmi, ali kad sam je počeo podizati skliznuo je i odzvanjajući nekoliko stopa po stijenama napravio posljednji skok i zabio se oštrom put dolje prema Rake Progressu. Ponovno na nogama, počeo sam penjati i penjao à cheval do drugog gnezda, odakle sam, nakon kratkog odmora, počeo prijeći natrag do pukotine. Ovo je bilo uzbudljivo, ali potpuno sigurno. Kao i obično krenuo sam pogrešnom nogom i nakon dva koraka morao sam se vratiti natrag. Zatim sam krenuo lijevom, pa desnom, ponovno lijevom i konačno dug korak desnom doveo me do kamina. Izvedba je bila ono što bi se moglo nazvati »pas de quatre«. Zvuci čestitanja dolazili su od mojih drugova odozdo, ali bez zaustavljanja da bih se zahvalio, podigao sam se deset stopa više na dobru policu prekrivenu travom, udesno od pukotine, manju ali veoma sličnu »Teniskom igralištu« u Moss Ghyllu.«

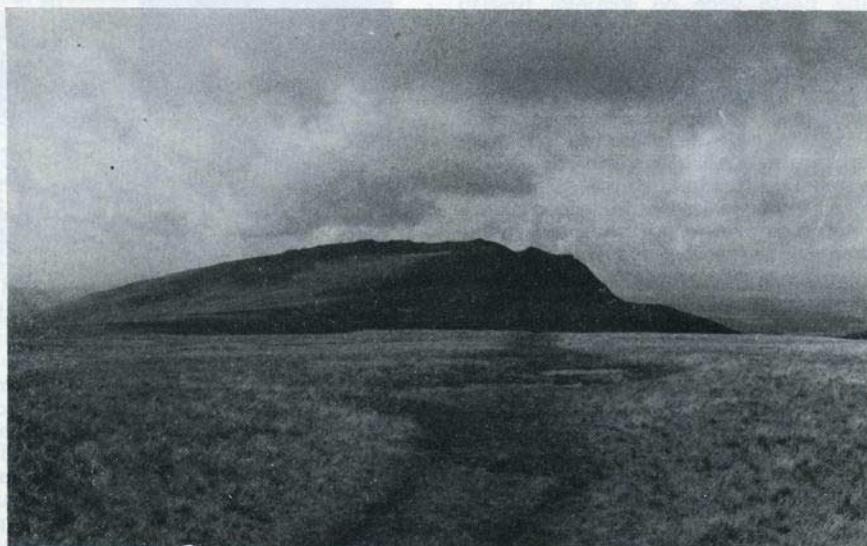
1904. nije bila samo godina »triumfa« već i »tragedije«. U jesen, na stijenama Wasdale

Heada izgubio je živote jedan navez od četiri čovjeka. To je bio veliki udarac Dolini koja od 1882. nije zabilježila ni jednu ozbiljniju penjačku nesreću. Razvoj sporta bio je neko vrijeme zaustavljen. Kad je Wasdale ponovno oživjeo i aktivnost uhvatila korak, došao je prvi svjetski rat. Oni koji nisu stradali po planinama i stijenama, poginuli su u ratu i samo je nekoliko »lavova« doživjelo duboku starost.

Neuništivi »otac« alpinizma Haskett Smith popeo se 1936. na Napes Needle da bi proslavio 50. obljetnicu njena osvajanja. Bilo mu je 77 godina. Na vrhu je izjavio da »sljedećih 50 godina neće poduzimati uspon na Needle«, a onda se iz mnoštva što se okupilo pod stjenom zaorila pjesma »Jer on je vraški momak«.

Profesor Collie se povukao na Skye, pod stijene Cuillina, u kojima je prvi put ugledao ljude na visini. Dva vojna pilota odsjela su 1940. u istoj gostionici i jedan je od njih zapisao: »Bili smo sami u krčmi osim jednog starca koji je tu došao umrijeti. Kosa mu je bila bijela ali su mu lice i držanje još uvejk imali izraz alpinista, premda je morao biti veoma star. Nikad nije govorio, ali se redovito pojavljivao na obrocima i zauzimao svoje mjesto za stolom priljubljenim uz prozor, sam sa svojim vinom i sjećanjima.«

U idućem broju: autorica u dolini Wasdale

Grebен The Screesa

Foto: N. Lovrić

Uspon na vrh »Ana Klasine« (Grenland 1971)

Daljnji kružići za naše vrijeme

Uspomene na Prvu hrvatsku alpinističku ekspediciju »Grenland '71«

MARIJAN ČEPELAK

ZAGREB

Promiču zimski pejzaži u okviru prozora poput slabo razvijenih crnobijelih fotografija, poput osjećaja, maglovitih i nejasnih. I sve kao da lebdi, nestaje u beskrajnom nizanju. Beskonačno je tako blizu u zimskom krajoliku, mogao bih ga dohvatići rukom da nema ovog stakla na vagonu, da nema te oštре granice između stvarnosti i privida.

Ove slike uspavljaju gubeći se u sutonskom predvečerju negdje usred slavonske ravnice. A izā očnih kapaka jedan drugi svijet, također beskrajan: uspomene redaju svoje slike. Tražim suprotnost onoj mekoći napolju i viđim jasno — šiljaste planine, oštре gromade leda, raspucane glečere. Udaljenosti koje se ne mogu ocijeniti jer nema ništa za usporedbu i samo zakrivljenost zemljine površine postavlja granicu našem nezajažljivom pogledu. To je Grenland kakvog ga ja poznajem. Nigdje kao tamo nisam doživio da je ono da-

leko tako blizu. Daljine se čine kao par koraka dok ne krenemo ususret cilju, a onda sa čudenjem shvaćamo da upravo ta kristalna jasnoća stvara privid. Naše predodžbe o prostoru građene su godinama na zamaljenim slikama, u prljavom zraku. Zbunila me čestoća Grenlanda i oduševila istovremeno.

Bilo je to davno, prilično davno — u ljetu 1971. Za mene je ta godina značajna zbog jedne ostvarene intimne veze što traje do danas. A od mene se sada očekuje da se živo prisjećam onih mjesec dana grenlandskega ljeta i da to sjećanje pretočim u misli, a misli u riječi, a riječi zapisem na papir u nekom dopadljivom obliku za nekoga tko možda ne zna što je Grenland i što je planina i zašto ljudi odlaze tako daleko i penju se tako visoko na nekakve vrhove, uz neke litice... Ono što mogu učiniti je da prelistam požu-

tjele stranice svog sjećanja te da pokušam prenijeti riječima nekoliko slika i svoje oduševljenje za taj dio svijeta.

* * *

Buka motora prigušila je riječi i nismo shvaćali što nam to pokazuje Jere iz susjednog čamca. U pravcu njegove ispružene ruke bio je otok, naizgled kao i ostali mimo kojih smo prošli: pust, stjenovit, taman. Bez vegetacije i ljudskih nastambi, a između nas i njega gomila leda. Približili smo se i tada čuli: »Red Eric«. Eric Crveni, Viking, iskrcao se tu 982. godine. Što se promjenilo od tada u ovom kraju? Ovi pejzaži sigurno nisu. I on je svojim vikiškim očima gledao iste otoke, obilazio slične sante leda, uvlačio se u duboke fjordove. Samo, njegov cilj bio je savsim drugačiji. I ostavio je dublji trag nego što će naš ikada biti. Rado bih mu nazdravio sada onim crvenim danskim pivom što nosi njegovo ime.

* * *

Aron Davidsen, naš vodič, naglo je stišao motor i dao znak rukom da se to učini i na drugom čamcu. Naše šaputanje pojačalo je dojam sablasne tištine isčekivanja što je ležala nad ovim prostorom. Kao da su sante pod njenim pritiskom još dublje utonule u ledeno more. Nikakvog pokreta ni zvuka. Tek je prošla ponoć, a bilo je dovoljno vidljivo za iskusnog Eskima što je odjednom podigao pušku: jedan pucanj i jedan tuljan manje.

Tužno je bilo gledati mrtvo tijelo te lijepe životinje na palubi čamca, pa ipak, svi smo poslije probali komadići njenog mesa kuhanog u moru.

* * *

Nešto nije u redu s visinomjerom, ili s podatkom o visini vrha. Već smo davno trebali biti gore, a još smo tu, 200 metara ispod. S komadićem čokolade u džepu nakon 36 sati penjanja, bez bivak-opreme i sa sve manje klinova stojimo na polici neodlučni. To je logor IV, ali ne razlikuje se od okoline osim što je tu mala zaravan. Iznad nas greben postaje okomit, stijena glatka, a u sjenama svjetiluca snijeg.

Nastavljamo dvojica. Bez dereza, bez lednog kladiva, zabijamo U-klinove u tvrdi led. Budnost popušta pod naletima sna i glava traži oslonac na stijeni. Borba volje i odgovornosti, onoga koji osigurava, s ugodnim

prepuštanjem snu. Podjednako je teško penjati prvi ili osiguravati partnera.

Sunce ponovo izlazi sa svog kratkog puta iza horizonta, a mi iz sjenovitog kamina na osunčani greben. Poput gmazova, usporenih hladnoćom, zabijamo posljednje klinove u prevjesnu stijenu tik pod vrhom. A gore — stijena položena kao na morskoj obali i mala škrapa s vodom za žedna usta. U svim smjerovima planine i planine, a tamo dalje more s pjegama santi. Na suprotnoj strani crta ledene ravnice. U dolini mrvice šatora u baznom logoru. Na tri kilometra vidi se čovjek. Ne, ne bilo koji — to je prijatelj! Mašemo... Pričamo i osjećamo, intenzivno osjećamo, a razmišljat ćemo kasnije. O tome da je smjer više nego krivulja na fotografiji stijene, više nego opis u knjizi. Smjer je niz klinova, isprekidan i nepravilan od podnožja do vrha. Smjer je znoj, trunje u oku, istegnuta ruka pružena da dohvati. To je noga na oprimku, nezmatnoj izbočini, tijelo u ravnoteži, suspregnuti dah, olakšanje kad se uhvati nešto čvrsto. Smjer je vrh stijene, stisak ruke, osmjeh na licu prijatelja. To je uspon, ali ponekad i pad, kamen u zraku, prasak i krv. Smjer je put od želje do ostvarenja, potvrda postojanja. On može biti prkos, ali češće je mir, prijateljstvo i ljubav. To je uže, s dva kraja vezano za ljude, što klizi i stane, pa opet klizi...

Sve je to smjer, a najviše je sklad između davanja i primanja.

* * *

Pokušali smo gurnuti Šepca u more i vjerojatno je jedino on bio svjestan opasnosti kad se tako grčevito držao, onako u vestonu, za rub gumenog čamca. Postavili smo radijatore uz cestu, vozili bicikl bez guma, ostavili skupocjen Dolfijev fotoaparat na ulici, pokušali pomaknuti kazaljke velikog sata u luci Angmassalika i činili kojekakve druge ludorije posljednja tri dana prije povratka. Poput grupe obijesnih maturanata ili kao da smo nešto poprimili od simpatičnog nestaluka eskimskih djevojaka što nam nisu dale mira i već u 4 sata ujutro nakon kratkotrajne noći bacale kamenčiće u naše šatore.

Bilo je to opuštanje, kraj jedne uspješne ekspedicije, završetak svih briga i napora, povratak kući. A sunce što smo vidjeli na zalazu preko krila aviona, ulazeći po prvi put nakon mjesec dana u pravu zvjezdalu noć, bilo je velika crvena točka na kraju naše rečenice.

Mount Rainier (4394 m)

JELENA I BUDA RADOVIC

BEOGRAD

Obilazeći nacionalne parkove SAD, došli smo u Nacionalni park »Mount Rainier«, koji je pored nacionalnih parkova Rocky Mountain, Yosemite i Grand Teton najinteresantniji za nas planinare. Kao što smo se sami uvjerili, većina nacionalnih parkova, posebno na zapadu SAD, prava je »mekak« za planinare koji žele udobno prokrstariti uzduž i poprijeko po nacionalnim parkovima. Uređene pješačke stazice, dobre karte i pravе informacije od rendera ulijevaju svakom posjetiocu sigurnost, pa nije čudo da su nacionalni parkovi krcati posjetiocima svih uzrasta. Bez obzira na to što je sve podređeno »biznisu«, sa dobro prikupljenim informacijama i sмиšljenim planom može se proći i jeftinije nego što to izgleda na prvi pogled.

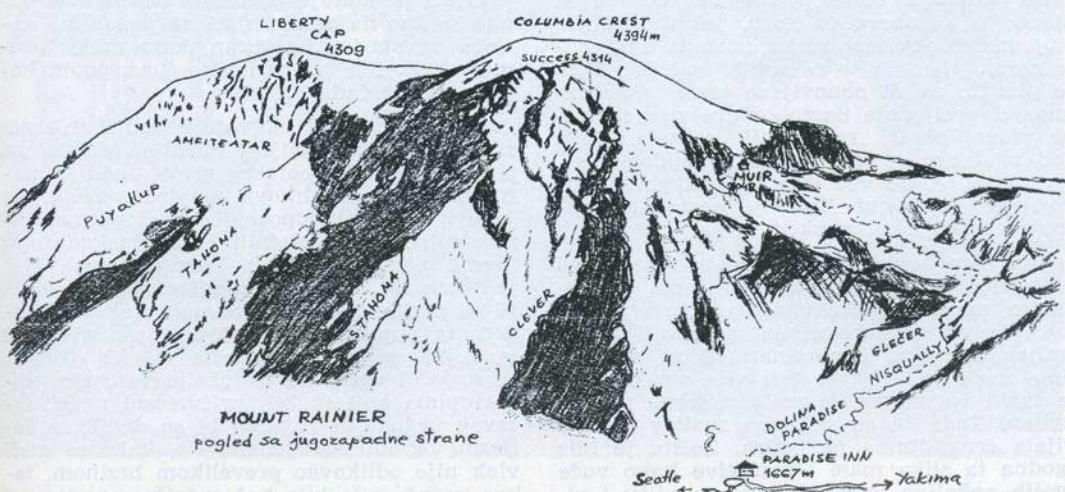
Želja nam je bila da osvojimo najviši vrh planine Mount Rainier (Columbia Crest 4394 m) i da uživamo u vidicima koji se pružaju s ovog vrha. Namjera američke vlade da ovu planinu i njezinu okolicu proglaši 2. marta 1899. godine nacionalnim parkom dovoljno nam je govorila da je posrijedi zanimljiva planina.

Mount Rainier se nalazi u državi Vašington, vulkanskog je porijekla, zahvaća površinu od 978 km² i poslije Aljaske je najveće glečersko područje u SAD, s najviše stalnih glečera (27), površine 90 km². Dužina pojedinih glečera prelazi 8 km. S obzirom na geografsku širinu, začuđuje da se ovi glečeri uporno drže preko cijele godine. Bogate snježne padaline, čak do 27 m u jednoj zimskoj sezoni na pojedinim mjestima ovog nacionalnog parka, i niske temperature koje vladaju

na vrhu planine preko cijele godine, idu u prilog »dužini života« ovih glečera.

Planini se može prići asfaltnim putevima s istoka od Yakime, a sa sjevera i juga od Seatla. Smještaj je moguć u jednom od kampova: Long Mire (60 mesta), Cougar Rock (200), Ohana Peacock (232), White River (117) i dr. Ako idete na ovu planinu iz istočnih država SAD, najbolje je preko Yakime uputiti se u glavnu planinarsku bazu »Paradise« u istoimenoj dolini na visini 1760 m. Tu se nalazi vizitor-centar, renderska stanica, vođička služba i tu se može iznajmiti planinarska oprema. Sličan centar se nalazi na sjevernoj strani planine u Sunriseu. Pošto se ovdje ništa ne prepушta stihiji i od svega se pravi »biznis«, za sve one koji žele do vrha planine, organiziraju se kratki seminarji od 3 do 5 dana, s obukom najneophodnije tehnike hodanja po ledu i snijegu, s upotrebom dereza i cepina, te s pokušajem uspona na vrh. Našoj maloj grupi od četiri odrasla i iuskuna planinara nije bila potrebnata ova obuka (košta 195 dolara po osobbi), pa smo odlučili da zakupimo dereze, cepine i uže i da krenemo k vrhu.

U renderskoj stanici, gdje je obavezna registracija svih koji kreću u pravcu vrha, odgovorili su nam da ne možemo na vrh bez pohadanja trodnevног seminarja. Naravno da nismo na to pristali, pa smo odlučili da pokušamo doći barem do skloništa Camp Muir (3048 m), kako bismo osjetili draži ove glečerske ljepotice. Od Paradaisa pošli smo po veoma gustoj magli, s nadom da će u višim predjelima ostati za nama. Uređena staza u

donjem dijelu doline Paradisa omogućava svakom namjerniku da dođe barem do vidi-kovca s koga se pruža pogled na glečer Nis-qually i dolinu Paradisa. Odavde, poslije jasnog upozorenja o opasnostima koje vas očekuju u daljem penjanju, nastavljamo dalje po ledima glečera Nisqually sve do kampa Muir.

Stazice je davno nestalo. Veoma hladno vrijeme za ovu visinu, guta magla i nikakav uočljiv znak o smjeru kretanja, stvara zebnu svakog čovjeka pa i uskrsnom planinaru, da je na dobrom putu.

Poslije pet sati dosta napornog pješačenja stigli smo u sklonište Muir (3048 m), koje se kupalo u sunčevoj svjetlosti. Grupa planinara »seminaraca«, koja je još prethodnog dana stigla u ovo sklonište, »trenirala« se za sustrašnji uspon. Desetak metara istočno od njihova skloništa nalazi se sklonište za »public« kapaciteta 25 ležaja, za one planinare koji idu na vrh izvan renderske organizacije.

Ovdje smo doznali od jednog vrsnog planinara iz Yakime da smo pogrešno informirani o obaveznoj posjeti seminara kao uvjeta za penjanje na vrh, pa nam je rekao da smo mogli zajedno s njim sutra u 2 sata po poноći krenuti na vrh. S obzirom na opasna mjesta (pukotine), obavezne su dereze, cepini i uže. Zažalili smo što smo povjerivali »uputu« u Paradisu, ali dalje nismo mogli zbog nedostatka opreme i vreće za spavanje koje smo ostavili u kampu Cougar Rock. Poslije kraćeg zadržavanja u ovom skloništu,

vratili smo se po još lošijem vremenu u dolinu Paradise.

Za uspon od Paradisa do Camp Muira trebalo nam je pet sati, uglavnom po glečeru, a za povratak oko tri i po sata. Od kamp Muira do vrha Columbia Crest potrebno je 5-6 sati. Obično se polazi u dva poslije poноći i istog dana se vraća u Paradise ili u White River, ishodišta mjeseta za penjanje na vrh. Po silasku u Paradise vrijeme se nagle pogoršalo, padala je jaka kiša, a prema prognozi ovakvo je vrijeme trebalo potrajati još nekoliko dana. Tako je izgledao naš susret s ovom planinom prvih dana srpnja 1986. godine.

Mislili smo da naziv ove planine vodi od riječi »rain«, (engl. kiša), pa ako i pokisnemo neće biti šteta, ali nije tako. Naziv je dobila od kapetana Vankuvera, prvog bijelog čovjeka koji je obišao ovu planinu 1792. godine i dao joj ime svog prijatelja admiralata Petera Rainiera. Još nekoliko podataka: indijanski je naziv za planinu Tahoma (veliki čovjek), prvi bijeli ljudi popeli su se na vrh 1870. godine (Hazard Stevens i Van Trump), a prva žena, 1890. godine, bila je Fay Fuller. Na području nacionalnog parka, čije je središte ova planina, uređeno je 276 milja pješačkih staza, tu živi 130 vrsta ptica, 50 vrsta životinja, raste 700 vrsta raznog raslinja a »razbacano« je 52 jezera i 34 vodopada. Veoma je cijenjen nacionalni park zbog kontrasta i različitih aktivnosti koje se ovdje odvijaju. Vrijedi ga vidjeti a još više propješaćiti uzduž i poprijeko.

Samoborček – mali vlak

PETAR LUCIC-ROKI

ZAGREB

Na križanju ceste u Bregani, odakle se skreće u Žumberačku goru, još uvjek postoji mala čekaonica vlaka, premda njega više nema. Nema više ni uskih tračnica. Njih je prekrio asfalt obnovljene ceste, a na čekaonici posljednje Samoborčeve stanice zjape prazni okviri razlupanih stakala. Kada god prolazim ovuda, sjetim se malog veselog vlaka. A on već više od šest godina ne vozi jer je ukinut. Tako je nestao taj poznati simbol samoborskog kraja.

Naš Samoborček bio je zaista veseo mali vlak, navlastito za izletničkih dana. U njegovim malim i klimativim vagonima za takvih je vožnji odzvanjala pjesma i pršto smijeh izletnika i planinara. I za najveće zime znalo je u njima biti vrlo ugodno, jer je svaki vagon grijala mala željezna peć na uglijen. Tada bi se s krova svakog vagona vijala crna dimna perjanica. Zaista je bila zgodna ta slika male lokomotive kako vuče svojih nekoliko vagončića što se njišu i vi-

jugajući poskakuju po uskim tračnicama. Činilo se kao da se dimnjaci na vagonima natječu sa starinskim dimnjakom male lokomotive, koji je pri vrhu bio širok poput kavkog starog čađavog lonca.

Za ljetnih su dana vožnje Samoborčekom znale biti još veselije i bučnije, osobito pri povratku iz Samoborskog gorja. Tada je mali vlak bio pak slikovit na drugi način, jer je u njegovojo kompoziciji bilo i potpuno otvorenih vagona, sličnih onima nekadašnjih ljetnih prikolica zagrebačkog tramvaja koji je vozio do savskih kupališta. I onda kada bi se u tim otvorenim Samoborčekovim vagonima popunila sva mjesta, još uvjek bi se našlo putnika, poglavito mlađih. Oni bi se stoječki vozili na uzdužnim vanjskim nogostupima koji su bili pričvršćeni uzduž čitavog vagona, a rukama bi se držali za željeznu ogradu uz sjedala. No, kako se mali vlak nije odlikovao prevelikom brzinom, takva vožnja nije bila baš previše opasna.

Naš bi se vlak svako malo vremena zau stavljao, najprije u predgradu Zagreba, pa na postajama zapadne periferije grada, u Kustošiji, u jednom i drugom Vrapču, u oba Stenjevca, u Bizeku i u Podsusedu pokraj Save. Ovdje je trebalo prijeći most, a za to je postojao pravi ceremonijal. Sva druga vozila bila su zaustavljena brkljama na cesti ispred mosta. Čekalo se da most najprije prijede vlak iz Samobora, pa onda onaj iz Zagreba, jer su se tu mimoilazili zbog jednoračne pruge. Tek onda bio je most slobodan za prolaz drugim vozilima, a naš je vlak nastavio put škripeći i treskajući se prema Samoboru. Kraj sela Domaslovca bila je predzadnja postaja. Tu su već silazili oni izletnici koji su namjeravali krenuti prema stariom Okić-gradu.

Jednoga se dana Samoborček modernizirao i osvanuo u novom ruhu. Od tada je po njegovoj pruzi vozio novi, nešto brži mali vlak sa suvremenim vagonima, ubrzo su ga nazvali »srebrna strijela«. Njega više nije vukla stara iznemogla lokomotiva »peglica«, ona sa širokim dimnjakom, nego diesel-motor u prvom vagonu. Taj je vagon na prednjem i stražnjem kraju imao ucrtane dugačke strijelje, koje su trebale označavati njegovu veću brzinu.

Ta je »strela«, tako su je zvali, zaista bila brža od staroga »samoborčeka«, ali ipak je to i dalje ostao veseli mali vlak iz kojeg

su nedjeljom iskakale grupe izletnika, već prije Podsuseda, ako su kanili prema planinarskoj kući na Glavici ili prema Ponikvama, ili pak dalje do Kamenih svatova.

Mali je vlak bio toliko popularan da je jedan zagrebački skladatelj skladao operetu s pjesmom »Tu je sreća za sve nas — Samoborček vozi nas!«, koja se izvodila u ondašnjem Malom kazalištu.

Samoborčeku su se ipak najviše veselila djeca, koja su se njime prevozila u školu iz obližnjih sela. A za djecu iz grada uvijek je veliko uzbudjenje bila vožnja Samoborčekom na izlet u Samobor i njegove okolne planine.

Pričao sam tako svojim prijateljima Ni-neku i Mislavu o veselim putovanjima Samoborčekom do Samobora, o strmim stazama i cvjetnim livadama podno Oštrea, te o usponima po njegovu stjenovitom vrhu, o zimskim radostima, kada njegove pristranke pokriju debele naslage finog iskričavog snijega. Morao sam im obećati da će i njih jednoga dana povesti na takav izlet u Samoborsko gorje.

To obećanje ispunio sam jednog nedjeljnog jutra. Sastali smo se na Samoborčekovom kolodvoru u dogovoren vrijeme. Bili su vrlo uzbudeni. Jedva su dočekali da mali vlak krene uz svoje poznato prodorno zviždanje i škripanje vagona koji su se tresli i pomalo poskakivali. Začas je zaorila pje-

Cekajući »Samoborčeka«

Foto: Ž. Hlebec

sma i svirka veselih izletnika, jer takva su putovanja ugodan doživljaj ne samo za dječu nego i za odrasle.

Nešto više od jednog sata vožnje prošlo je brzo. Kada su se moji mališani iskricali na kolodvoru u Samoboru, činilo se kao da im je žao što je taj dio izleta završen jer su se stalno okretali prema malom vlaku, ne žureći se nimalo prema našem cilju. Tom prigodom snimao sam uskim filmom esej pod naslovom »Nino i Mislav idu na Oštrec«.

Cesto sam im putem morao davati upute kako pravi mali planinari moraju hodati, da se stalno ne ogledaju i zaustavljaju. Bili su zgodno opremljeni za izlet, u malim planinarskim cipelama, obućeni u duge hlače — »špicice«, koje su bile uvučene u zavrnute vunene čarape, jer je na Oštrecu bilo još snijega. Imali su vjetrovke i male naprtnjače na ledima. Razne, dječi privlačne atrakcije povremeno su prekidale snimanje, tako da su dječaci zapravo sami odredivali scenario kako je njima odgovaralo. Jer zaista se trebalo zaustaviti kod malog drvenog aviona u gradskom perivoju, pa zatim sići do brzog potoka Gradne i pogledati golemi mlinski kotač što ga je okretala voda. Kada smo dospjeli do napuštenog kamenoloma pokraj puta za Palačnik, bili su uvjereni da je to već Oštrec pa su odmah pohrili prema stijenu da se po njemu uzveru na vrh.

Iskoristio sam to i snimio njihovo zaista zanimljivo uspinjanje, koje su pravili prirođenim dječjim instinktom za veranje. Tek poslije, gore na Palačniku, kada su ugledali Oštrec kako se strmo uzdiže iznad nekoliko nižih brežuljaka, shvatili su da je do njega još daleko. Usput ih je jako razveselio susret sa snijegom, pa su se dugo klizali i spuštili po starim snježnicima.

Pri povratku prema kolodvoru moji su mali planinari bili već prilično umorni, ali čim su ugledali Samoborček ponovno su živnuli i potrcali da što prije sjednu u vagon. Na povratku je vožnja bila još veselija, puna pjesme, svirke, dovikivanja i prepričavanja doživljaja.

Tako je to bivalo u Samoborčeku svake nedjelje i u danima blagdana. Za radnih je dana mali vlak prevozio svoje redovite putnike. Najranijim vlakom vozili su se još pomalo pospani radnici u zagrebačke tvornice, a dobro je došao i onima koji su od Samobora do Bregane putovali do svojih pogona. Popularna »peglica« bila je puna teških okruglih košara sa živežom koji su »kumice« u svojim lijepim karakterističnim nošnjama, i sa čizmama na nogama, nosile na prodaju do zagrebačkih tržnica. Teške su košare nosile na glavi, spretno hodajući da im se ne prolije mlijeko, sir i vrhnje. Postojaо je i posebni »đački vagon« u kojega bi na

pojedinim stanicama utrčavali učenici što su obično stizali do kolodvora u posljednji čas.

Naš je Samoborček bio gotovo 80 godina nezamjenjivo prijevozno sredstvo koje je spajalo Samobor i njegovu širu okolicu sa Zagrebom. No onda ga odjednom proglašen »nerentabilnim«, pa je donesena žalosna odluka da ga se isključi iz prometa. Tako je na samu Staru godinu 1979. naš mali vlak krenuo na svoj posljednji put, bez ispraćaja i bez ijedne tople riječi hvale za tako dugi službovanje. Bilo je to upravo obrnuto nego prilikom prvog putovanja one daleke 1901. godine, kada se začuo prvi zviždak male lokomotive na tada novoj pruzi.

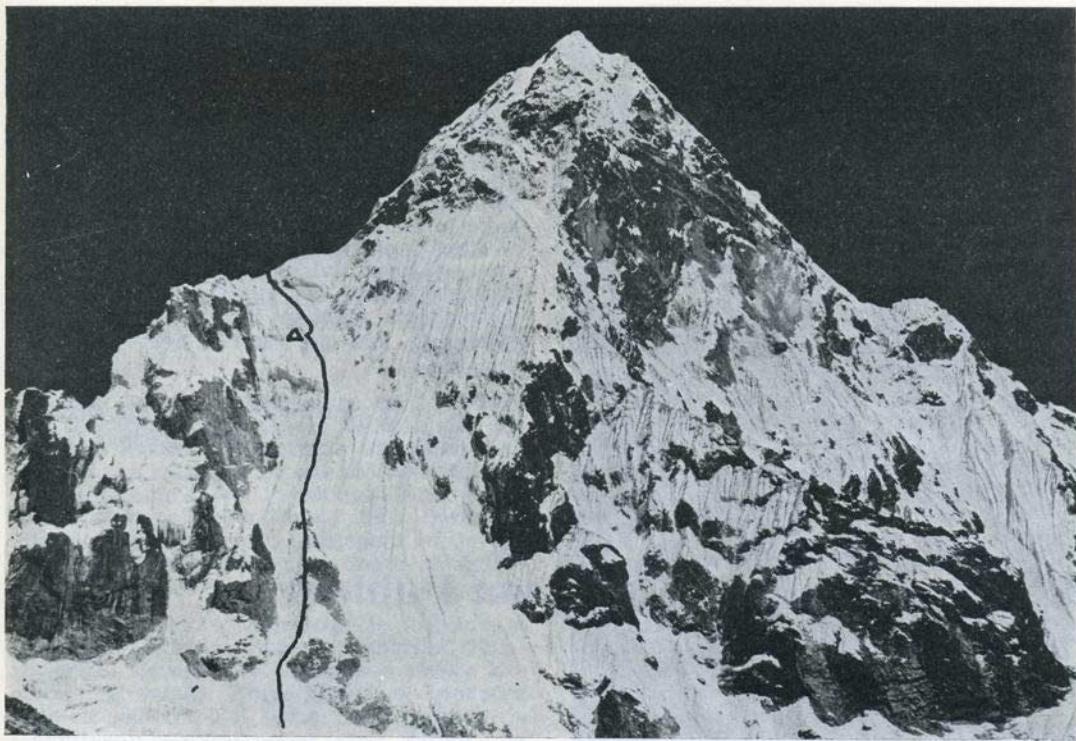
Tu prvu vožnju Samoborčeka početkom našega stoljeća slikovito je opisao poznati samoborski planinar, muzealac i kroničar Ivica Sudnik, u jednom svom članku u kojem je ispričao kako je 14. siječnja godine 1901. prireden u Samoboru svečani doček prvom vlaku.

Toga dana bio je sav kraj pod dubokim snijegom, i kada je s tornja župne crkve odzvonilo podne, samoborskим je ulicama zavladala neobična živost. Odjekivala je svirka stare gradske limene glazbe, koja je kretala prema Domaslovcu i kolodvoru nove željeznice. Za glazbom žurilo se mnoštvo mladarije i odraslih, a oni stariji bili su na okolnim brežuljcima Stražniku, Gžniku i Lešcu, jer su željeli da barem iz daljine pogledaju dolazak prvoga vlaka. Svi su ljudi bili vrlo uzbudeni, a svirka glazbe nije prestajala. U to se jednom članu glazbe, starom samoborskom postolaru koji je udarao po velikom bubnju, dogodila nezgoda. Iz ruke mu je odletio batić, pa je morao prekinuti bubnjanje. Tada su i ostali glazbenici prestali svirati, ali samo za kratko, jer je snalažljivi bubnjar skoknuo u prvu usputnu kuću, te iz kuhinje posudio drveni bat za tučenje mesa i nastavio njime udarati po bubnju. Tada je i cijela glazba nastavila svirati u sigurnom ritmu.

Mala lokomotiva, svečano okićena zelenilom i zastavicama, približavala se cilju, a putem je stalno davala znakove oštrom fićućima koji su odzvanjali jekom s okolnih brezova. Konačno je mali vlak prošao zadnji zavoj i polagano ušao u samoborski kolodvor. Glazba je zasvirala veselu pozdravnu koračnicu, a mnoštvo je svijeta zaorilo klicanjem.

A sada, malom je starom vlaku obećano mjesto u parku Samoborskog muzeja iza Lavidiceva dvorca.

Na lijepom novom mostu preko Save kod Podsuseda, koji je nedavno pušten u promet, ugradene su na odvojenom dijelu i tračnice za novi mali vlak. Možemo se samo nadati da će ga jednoga dana ipak dočekati.

Prvenstveni »Jugoslavenski smjer« u južnoj stijeni Ama Dablam. Trokut je mjesto bivaka. Od grebena do vrha uspona nastavlja po jz. grebenu odnosno po z. stijeni Foto: D. Berijak

Ama Dablam (6856 m)

Treća zagrebačka himalajska ekspedicija

MIROSLAV AMBRUŠ-KIŠ

ZAGREB

Opširno pismo i fotografski materijal iz Katmandua posao nam je **Darko Berljak**, voda uspješne, 3. zagrebačke himalajske ekspedicije koja je novim, dosad »netaknutim« smjerom osvojila himalajskog ljepotana, 6856 metara visoki Ama Dablam. Od kurirozita kojima je obilovalo ovaj uspon — a među alpinistima će mnogi odjeknuti i kao svjetska senzacija — nabrojimo najvažnije:

• Ekspedicija je otputovala iz Zagreba 19. rujna. Već 24. rujna prethodnica je krenula iz Katmandua (Alikalfić, Bago i Puzak) i došla je 1. listopada u bazni logor na visini od 4620 metara, poslije 180 kilometara pješačenja stazicama kroz nepalske gudure od Jirija, posljednjeg mjeseta dokle vodi cesta.

• Cijeli ekspediciji sastav okupio se 6. listopada u baznom logoru, a do 10. listopada postavljena je isturena baza na 5250 metara. Samo dva dana poslije, po izuzetno lošem vremenu (svaki dan padao je snijeg ili solika), počeli su obradivati stijenu visoku oko 1400 metara. Dva dana kasnije, 14.

listopada, **Edin Alikalfić i Branko Puzak** gotovo su dovršili originalan smjer u južnoj stijeni Ama Dablama napravivši depo za opremu na visini od 5900 metara.

• **Janez Benković**, 27-godišnji učitelj fizikulture iz Kamnika, u Nepalu boravi kao instruktor u Školi za himalajske vodiče i kao izvidnica za sljedeću slovensku ekspediciju na Lhotse Shar. Pridružio se ekspediciji kao ravnnopravan član 10. listopada, a 15. listopada nastavio je Puzakov i Alikalfićev posao. Učvrstio je uže do izlaza iz južne stijene, na 6350 metara visokom sedlu teškog južnog grebena. Tu je i prespavao, a sljedećeg dana popeo se sâm na vrh. Istoga dana Alikalfić je »solirao« do grebena, prespavao u šatoriču, a 16. listopada sâm je izašao na vrh. Toga dana u šatoru na grebenu noćili su Bago i Puzak. Puzak je 18. listopada, također sâm došao na vrh!

• Veliki kuriozitet za nepalske i himalajске prilike, k tome u ovojesenskoj, izuzetno neuspješnoj penjačkoj sezoni za većinu

ekspedicija, jest što su Zagrepčani u samo 10 dana osvojili izuzetno težak vrh, i to novim (alpinisti kažu prvenstvenim) smjerom. Sva trojica popeli su se na vrh u posljednjem dijelu tzv. solo usponom! Zagrebačka ekspedicija je, k svemu, bila finansijski najslabije opskrbljena ekspedicija sezone u Nepalu. Svi troškovi nisu prešli 7500 američkih dolara.

• Tehnički opis uspona doista impresionira. Upotrijebljeno je tek oko 600 metara učvršćenog užeta, pri usponu, a nije korišten kisik iz boca. Tih oko 1400 metara visinske razlike najtežeg dijela uspona alpinisti su savladali i opremali sami, bez pomoći nosača iz plemena Šerpa. Najveći dio smjera je u snijegu i ledu, nagiba od 60 do 70 stupnjeva s detaljima u ledu strmina i 90 stupnjeva! Manji dio uspona u stijeni i

na mješovitom terenu (stijena i led) nosi ocjenu težine V stupnja.

• Nepalski radio i glavne novine »The Ringing Nepal« posvetile su uspjehu naše ekspedicije izuzetno velik publicitet.

Glavnina ekspedicije sada koristi vrijeme do povratka u Zagreb, proračunato kao rezerva za slučaj da na planini ne krene sve kako je planirano. Otputovali su u NR Kinu, u Tibet i glavni grad te autonomne pokrajine — Lhasu. Svi su zdravi i očekuju da će u Zagreb biti 18. studenoga u 14.45 sati kada slijede KLM-ov avion iz Amsterdama. »Večernji list« je inače pokrovitelj ove ekspedicije.

Iz zagrebačkog »Večernjeg lista«
1—2. studenoga 1986.

U baznom logoru pod Ama Dablam

MARIJA GOBEC

ZAGREB

Razmišljajući kako da ukratko opišem dojmova o Nepalu i dane provedene u Himalaji za tih mjesec dana koliko smo tamo boravili, uvidjela sam da je to gotovo nemoguće u jednom kratkom članku. Dani provedeni u glavnom gradu kraljevine Nepal i pripreme oko polaska iz Katmandua u Himalajsko gorje (dogovor s agencijom, dozvole, vodenje vize, organiziranje nosača i kompletiranje opreme) podjednako su zanimljivi, kao i deset dana hoda do baznog logora. Za to smo vrijeme iza sebe ostavili skoro 200 kilometara puta, prelazeći iz dolina preko brda, visinskih prijelaza i preko rijeka po visecim mostovima, po suncu i kiši, aklimatizirajući se za boravak u baznom logoru, a da ne spominjem kulturne spomenike, manastire, susrete s ljudima u mjestima koja su smještena visoko u brdima, s različitim vjerskim i kulturnim običajima, kojima smo usput imali sreću i prisustvovati. Svaka ekspedicija mogla bi o tome napisati malu knjigu dojmova i doživljaja...

Jedno putovanje u daleki Nepal pruža mnogo više nego samo uspon u najvišim planinama svijeta. Pruža nam mogućnost da se vratimo u vrijeme i sretnemo ljudi koji žive kao naši preci prije stotine godina, slobodno od socijalnih, ekonomskih i političkih potешkoća što ih danas imamo u razvijenim zemljama. Za seljaka u Nepalu život se vrti oko njegova doma, njegovih polja i prije svega oko njegove obitelji i susjeda u nekom malom selu što leži visoko u brdima Himalaje.

Himalaja se pruža od Asama u Istočnoj Indiji pa na zapad do Afganistana. Njezine su planine najviše i najmlade na zemlji. Na njenom području, s dubokom religioznom i kulturnom tradicijom, živi iznenadujući velik broj naroda. Nigdje nije raznovrsnost očitija i kultura raznovrsnija i zanimljivija nego u Nepalu. Nepal privlači trekere, turiste i planinare otako je 1950. godine po prvi puta otvorio svoje granice. Dalekih 50-ih i ranih 60-ih godina bio je meka za hipije radi kvalitetnog hašiša i marihuane. Iako su ove droge danas u Nepalu zabranjene, još uvijek se mogu u Katmanduu vidjeti hipiji, a tako i po-neki trgovac droge na crno. Freak-Street u Katmanduu je isto tako turistička atrakcija, kao i hramovi na Durbar Squaru. Posebno važan element ovog životnog stila je pokušaj da se živi što je moguće jeftinije. Kada se to spoji s tradicionalnom željom »povratka prirodi«, dobivamo razlog zašto se ovdje može naći mnogo Evropljana.

Trekerima se pruža mogućnost da dožive čudesnu raznolikost Nepala. U selima žive zajedno najrazličitije grupe naroda i — kulture; pejzaž se u krugu od 150 km može od tropske džungle pretvoriti u ledene vrhove. Kada se avion približava Katmanduu, pojavljuju se visoki vrhovi Himalaje poput malih oblaka na horizontu, ali oni postaju sve prepoznatljiviji i dostižu na izgled upravo nedohvatljivu visinu kada se avion konačno spusti na aerodrom. Za vrijeme hodanja Himalaja se ponovno izgubi u nepalskim brdskim pejzažima, ali se na sjeveru na svakom

prijelazu ponovno mogu vidjeti Annapurna, Langtang, Gauri Shankar ili Everest. Kada smo ih promatrali iz daljine, ovi divovi od planina izgledali su manji nego što uistinu jesu. Tek kada im se približimo, osjećamo svu njihovu veličinu. Po svojem karakterističnom slikovitom obliku posebno se ističu Kantega, Ama Dablam, Machapuchare i Jan, pa su rado meta fotografa.

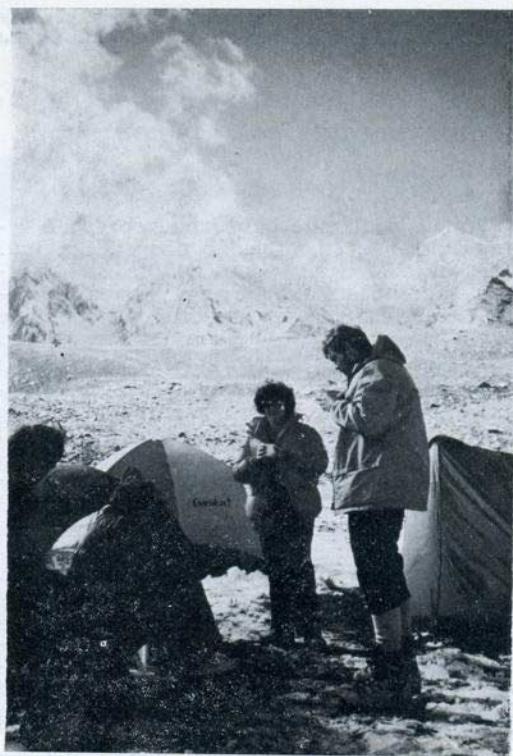
Opisat ću kako sam doživjela jedan dan — 8. listopada 1986. godine — u baznom logoru Alpinističke ekspedicije Planinarskog saveza Zagreba (4630 m) na podnožju himalajskog vrha Ama Dablam (6856 m), koji je bio cilj ekspedicije.

Noći u baznom logoru duge su i nadasve tihе. Tek rano ujutro može se čuti glas himalajske kokoši, ali je nismo uspjeli vidjeti. Prvog jutra snijeg je za nas bio iznenadjenje, ali posljije smo se na to privikli. Naš šator nalaze se na visoravni ispod Ama Dablama, čije stijene pokrivene snijegom ulijevaju strahopštovanje. Koji puta može se čuti i lavina kako se ruši iz visina.

Iza našeg šatora smještena je kuhinja, a pored nje vijore se zastave: nepalska, jugoslavenska, hrvatska, Planinarskog saveza Zagreba i Hrvatske, Univerzijade, te sponzora naše ekspedicije. Naš šerpa Tashi postavio je i molitvenu zastavu pored svog šatora. Sa strane je ognjište, gdje on i naš kuhar pale svetu vatru za sreću i uspjeh ekspedicije. To je običaj. Imamo i nepalskog oficira za vezu. On je obavezno prisutan. U blizini je potok pa nema problema za vodu. Malo je hladna, jer se svake noći zaledi, ali zato čista i bistra. Jutarnja toaleta na ovakovom potoku po-spješuje krvotok. Kuhar nam sprema doručak: Bürcher müsli ili korn flax, te čaj s mlijekom. Čaj nam uvijek prija. Dok doručujemo, uživamo u vidiku na Ama Dablam i vrhunce oko njega. To su nam i jedini trenuci za snimanje, jer već oko deset sati svaki dan naglo nadolaze oblaci i magla, a poslje i snijeg.

Dečki se dogovaraju oko opreme, uspona i mesta gdje bi se postavio prvi visinski logor, jer se pokazalo da je bazni logor predaleko od same stijene. Nas petero spremamo stvari koje ćemo ponijeti na skladište za visinski logor i oko 9 sati krećemo laganim hodom na greben iznad logora. Oko nas ima mnogo encijana. Runolist smo vidjeli na nižim visinama. Do mesta koje je određeno za visinski logor ima četiri sata mukotrpnog hoda. Svakiljek kilogram na ovoj visini predstavlja teškoću. Do depoa skladišta za visinski logor idemo preko tri grebena, s jednoga prelazimo na drugi. Na horizontu se ljudi vide samo kao sitne crticice koje se polako kreću. Ovdje se vegetacija potpuno izgubila — svuda oko nas samo kamen, mjestimice pokriven snijegom.

Iako smo krenuli po prekrasnom sunčanom jutru, magle i oblaci puno su brži od nas. Nevjerojatno je kako brzo nadolaze. Vrijeme

Bazni logor (4600 m) pod Ama Dablam

Foto: Z. Gobec

se u petnaestak minuta potpuno promjeni. Sivilo oblaka potpuno nas je zaokružilo, a vjetar sa snijegom neugodno je hladan. Stižemo do mesta određenog za 1. visinski logor, na visinu od 5430 m. Tu ostavljamo pod šatorskim krilom donešene stvari, šatore, cepine, klinove i nešto hrane.

Malo sam razočarana, jer to je najveća visina na koju sam se dosada popela, ali sivilo oblaka oko mene nije pružalo neki posebni ugodaj. Nikakav pogled, nikakav vidik. Nažalost, vrijeme čovjek ne može naručiti. Nitko nije želio da ovdje duže ostane. Jedan snimak na brzinu za uspomenu i spuštamo se ponovno u bazni logor. Kada biste planinaru postavili pitanje što mu je teže: uspon ili silazak, mnogi bi se opredijelio za silazak. Lakše se diše, ali koljena mnogo trpe.

Oko 15 sati ponovno smo u baznom logoru. Ručak nas već čeka. Naš kuhar stalno nešto pjevuši na svom jeziku. Svi se tiskamo u kuhinji, jer to su nam ujedno i društvene prostorije. Za ručak su čapati (kao naši mlinčići) s marmeladom i kuhanim krumpir. Popodne opet pada snijeg i vrlo je hladno, ali svi imamo tople vreće za spavanje pa nam je u nijima ugodno. Već oko 18 sati je potpuni mrak, pa idemo rano spavati.

Mrak i tišina opet su se spustili na naš logor.

Gavranica, HPD-ejka, Žohar i mi jednoga sutona

RUDOLF STARIC

KARLOVAC

Hm! A podignute bore iznad obrva na čelu približe se, stisnu jedna drugoj. Ovi ludi smetlari, škovacini, poput vihora ovih prehlađenim nebom uzvitlavaju gubave oblačine. Naizgled, te mlitavo-mlohave ponjave savijaju se, iskrivljuju poput bolova na licu umirućeg patnika.

Zapnu o grbave stjenovite krežubine, rasporene oku nevidljivim vršima igala kao handžar-sjećivom po pola. Napukle poput jajeta, žuto-bjelanjkasta smjesa ozračena krvuljom slučajno zaostaje sunčane zrake raspine se, strovali, izgubi se, usahne.

I ples tih nabacanih zgrušanih gomila kao vapaj davljenika iz praznine, njiše se, valja, čas sporo poput teglenice na Savi, da tren poslije zafrke nozdrvama razbjesnjelog bika s grmečkih visoravnji. Rika izdisaja, sakupljena titanskom snagom, uzdiže taj globus, zamišljenu loptu, mrzeći prazninu, prazninu u koju su sabijene, šireći se poput kipućeg mlijeka, cureći, prelazeći preko zamisljenog obruba divovskog kotla.

Iz te divlje razuzdane gozbe vjetrova ispliva, izroni, sićušna lepeza visoko iznad naših tjemena. Koristeći nevidljive zračne kovitlace, raskriljena utvara sunovrati se, uzdigne lijeno pa nestane iza pročelja izbočenih blokova hridina da iskrse iznenada bliže.

— Kvar, kvar... kvar, kvar — urezuje se u bubenjić taj kreštavi, prehlađeni glas, što upija ušna školjka i okamenjena okomita pustoš. Razvučeno, razvodnjeno tijesto bez okusa i mirisa, raspukne se poput mjejhura, a stijenke praznine postanu opipljive sočivu oka. S dna ovog gorostasnog bureta, sazdanog u prostoru čije su stranice s jedne strane omedene okomitim i izglođanim stijenama a s druge maglenom neprozirnom opnom, promatramo čudesnost skladnih i nepredviđljivih pokreta ove čarobnice leti-ptice.

U ovoj pustoši posljednjim zimskim dahom izujedanim, nazubljene stijene-strovalnice, kamenite čvoruge, sklopovi, ploče, stropovi, hrboti, udubine, kamini i strmoukošene travljene površine, gdje pokoji ogoljeli i kržljavi žbun ili drvo posljednjom snagom svojih korijena održava svoj bitak, točilima gdje među razmrskanim i izmrcvarenim od pada-leže gomile nepomičnog i bezličnog kamenja a prva stabla bukove šume malo niže našla prvo uporište života, sablasni, kabalski kvar, kvar, slutnica kobi i usuda neometano šeta kao mačka po tavaru, ulazeći u svaku šupljinu i pukotinu vlastitog skrovišta.

Je li to zlokobni zov stravičnice, magični krik, poziv ili opomena doušnika Apolono-vog* što prebire po glasnicama — strunama svojih gusala, samotne pesnice osvete, hropac

sudbine, što joj jedino misaono biće pripisalo, toj usamljenoj crnoj prognanici, uznemirenoj na svom prostoru!

Prije još blijeda, nejasna sjenka, a sada sve bliže, mrka lešinarka iz bezdana neba besumno krilima njoj znamen zračnim uzgonima, kruži, ispruživši perjastu sotonsku glavu sa snažno oštrom izduženim kljunom. Stojimo ukotvljeni, usidreni na pragu smjera, bezbroj, beskonačno puta svladanim od imenih i bezimenih pučkoškolaca punih slutnje i nade, zakovanih pogleda u ove dimnjake, zvonike, jarbole, podzide, potkrovija i osakačene nadstrešnice klimavih temelja, a samo čarolijom vlastitih prstiju možeš krenuti u ova bespuća svladavajući abecedu početka.

I nečujno, poput kapilje znoja što prsne iz pore kože, iskrasavaju sjećanja, slušanja o čovjeku koji se devedeset i pet puta ustremio ustrajnošću Sizifa, poput prognanika, doživjevi patnje svog života u ovom paklu ili raju**. A jednom davno, poput ranjene krtice, zaokupljen čudesnošću ljestve ili stravičnosti, vraćajući se zaglavio je u ogulinskoj gradini od oholih fašistoidnih perjanica, da bude prebačen u kazamate okamenjene vulkanske olupine Lipari, odbaćene, odgurnute kao lešina od crva i od talijanske čizme usred Tirenskog mora.

Misli se raspršuju, mrve, prelijevaju u sklupčane krpe zamućenog pokretnog bedema, koji mili, puzi, oplakuje, ohlađuje ohlađeno, navlažuje već ovlaženo. Drhtulja budućeg uspona, ta sladostrast, milina, pohota titra sve više budeći zanos u svakoj ćeliji tijela. Poput podmuklog grebanja crva u tišini mraka kulja hodnicima, razvodima crvotočne daske. Šikće, teće užarena krv žilama pohlepno do krajnjih svojih izdanaka. Ishlapljuje na zagrijanim jagodicama, lice buji a srce udara poput bata zvana sa seoske crkve žustro pred dolaskom gradnih oblačina. Hrpa misli u glavi traži svoj prvi pokret, korak početka.

Odavno je sve ovdje poznato u ovom neskladu ili... žeravka upozorenja budi se u nekoj tajanstvenoj pukotini mozga. Jer, ovaj stjenoviti samotnik, nadivivši se, izdigao, isprisio svojom ćelom poput morskog grebena iznad šumovitih prostranstava a podbradarak zario u nj, možda je promjenio čud a možda... ispuštajući po koju uklještenu okaminu suzu

*Koramida, kći tesalskog kralja Flegije imala je s Apolonom sinu Eskulapa, ali se iznevjerila Apolonu s Elatovim sinom Ishijem. Tu nevjeru dojavio je Apolonus gavrana, a Apolonus lut i bijesan što je to saznao, osudi gavrana da bude spaljen. Otad je gavrana posve crn.

**Autor misli na zagrebačkog alpinističkog seniora poznatog pod nadimkom Žohar, koji je dio svoga života posvetio Kleku (op. urednika)

ispod trepavica, stvara zavjeru, neprimjetljivu njegovim goničima?

E, kad bih bio gavranica-crnoslutnica, obletavao bih klikćući oko izboranog, izmučenog i napačenog orijaša ili... je to samo prividjenje zasljepljenog i gluhog dvonošca, barske pijavice zalijepljene poput krpelja u kožu stvora usnulog u postelji, koji je umoran u ovom ponoru Čame našao svoje posljedne utočište i šuteći promatra Ludilo naših užitaka. I taj zloguki KVAR, taj grohot strvinara, zov nektara mraka da se pretvori u niz razgovjetnih zvukova i štropot sloganova razumljivosti, možda i nije telal, vjesnik nesreće i jecaja smrti. Možda je lelek te razbojnici sudbine jeka vlastite ljudske savjesti, koja kao neokrunjena taština ljudske zlobe i napuklih duša, vječno presvučene u haljine mrke boje i promuklog glasa ni kriva ni dužna Macbeth naših vlastitih oprečnosti (!).*

Sjedim na poluosušenom busenu planinske trave ispod stijene čekajući nastavak uspona. **Kao izborana dojka** ostarjele bludnice, razlili se omlohavljeni pramenovi vlati iz busena po zemlji. Crnu, gnjecavu već navlaženu zemlju, što upija bezdušno zadnju krpku zaostalog zimskog snijega, pretvorim pritiskom noge u kaljužu bezličnosti. Čekam na ovoj utroj prtini prvog prethodnika, zureći u propast ispod sebe pređenog. Huknem u prste, te pletenice mesa, kostiju, krvi i živaca, podvijem pod mišku da ih utopljam, ugrijem. Dignem se a radoznalost odmakne od stijene. Zanjše se duša i tijelo u ovom studenom predvečerju. Užad poput stegova napunu se, zariju u butine, kukove, stegnu prsni koš i kičmeni stup.

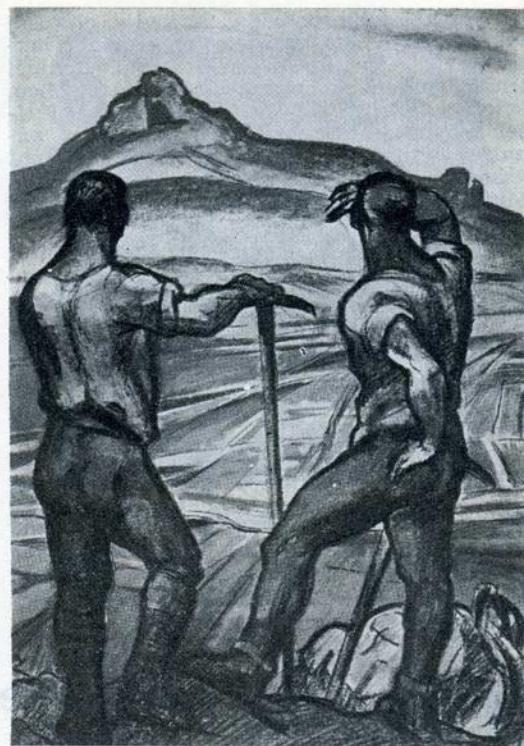
Kapljice plutaju zrakom nošene vjetrom, rasprskavajući se o šljem. Jesu li to udarci buba pogrebne koračnice ili ocjedine iz rana ove bešćutne okamenjene ljudeskare, koja razjapljenih vilica čeka svoj trenutak?

Zidovi grotla stvoreni vrtlozima zračnih uzgona raspadnu se a moćne sile guraju, nose pahuljice suhog snijega od Jugoistočne glave prema vrhu. Mlinarica prosipa prostor brašnom. U mlazovima zaletavaju se pahuljice, osice zujare, u obrale, očne duplje peckajući i hladeći ih. Čudno, ali samotni glas iz neprozirnog blijedila nebesa, taj hrapavi kvar, kvar, nekako je manje mrzovoljan. Sluti na strepnju. Zavojiti, nepogrešivi pokreti ptice nastavljaju davolju ludu trku oko, niz, pokraj, uz surove isprane ploče, pukotine, žljebove i procjepe. Gavranica zamahne snažnije, pojuri, razbit će se, smrskati u tu hladnu, šutljivu trupinu. Čekam tupi zvuk, pljesak udarca.

Krila se šire, udvostruče i poput jedra na olujnom moru promijene smjer pramcu. Gavranica zastane, ukopa se u praznini ispruživši vitke duge noge i gipke pandže da nestane u nekoj nevidljivoj šupljini. Tražim pogledom pukotinu a vjetar patuljaste pahuljke, protuhе zime, silovitošću žandara ispružene ruke prosjaka rastjerava, mlati po razbješnjelom nebnu.

Ima li dušu ova okamenjena zvijer, na kojoj visimo sapleneti vlastitom paučinom?

*Macbeth — okrutni i bezobzirni škotski kralj iz XI stoljeća.

J. Krizmanić — Paulić: Klek (kolor razglednica koju je HPD tiskao 1924. u povodu svoga 60-godišnjeg jubileja

Da li taj okrvavljeni orijaš izubijan vjetrovima, okovan ledom i snijegom zimi, oplakivan, kišom, tučen gradom, navlažen susnježicom, omekšan jutarnjom rosom, ozračen škrtim zimskim ili spržen ljetnim suncem, isprešaran nevidljivim, običnom čovjeku skrovitim, okomitim nepoznatim smjernicama, jučer pokušajima a sutra uspjesima, ostaje isti ili se mijenja?

Kako je ovaj »okovani patak« izdržavši nepoznat broj udaraca čekića, batova, kladiva, u čije je tkivo utisnuto, utkano stotine klinova, pukotine koje su priglile bezbroj dlanova, oslonci koji su ostavili bezbroj brazgotina na jagodicama penjača, dozvolio da mu gnječe i tjeme i ramena i bedra? Postao je Svetinja, tamjan-hrana. Svaka bora na tiželju, licu, obrvama dobiva polako svoje ime, svoj naziv, svog vlasnika.

Sumrak već vlađa usamljenim prostorima i visinama. Prsti, te ljudske ispružine, ticala, grče se od hladnoće. Muka suši usta. Tetive u udovima, napete strune, rastežu se, napinju. A... ako taj komad iskovano feruma, gurnutog udarcem razuma tko zna kada, popusti, izleti poput kamena iz pračke?

E, matora već ugrbljena ljudska olupina. Zar ne osjećaš zadah umornih i usahlih mišića! Ili... je to strah pred starenjem što paklenski muči pore tvog razuma?

Postajem svjedok vlastitog vapaja kraha, mrak što vreba približavajući se pritajeno na gomilanim godinama života.

A ja kao luda, pokladna krabulja, cirkuski lakrdijaš, grebem, stružem koljenima i laktovima, dahćem uz stijenu Svetinju, pipajući tražim spasenosni oprimak što vodi na policu, zalede zasluzenog časovitog opuštanja. I tijelo se u trenutku odgurne, prhne kao pa-huljica-protuha, saviye u zraku i tresne poput vreće, priljubi se o vlažnu ohladenu izbočinu. Mišići trepere, izdužuju se, zglobovi spajaju, pokreću ljudske poluge. Na polici sam.

I smije se, trese čeljust, klackaju zubi u ustima, prljave misli kobi nestaju, izgore kao plamenovi dogorjele lojanice. Vlaga postane mirisna. Topla lijenos ušulja i otkravi dušu. Još nekoliko zamaha, pokreta, zahvata i izlazimo na travnato tjerme ogoljelog vrha, gdje bijes oluje pleše svoj izgubljeni poraz. Doživljeno postaje slatka uspomena još sladih napora.

Iz mraka iskrnsne crne gavranica raširenih krila, kružeći sve niže i bliže. Dah njenog toplog tijela prostruji, dotakne. Dvije crne svjetlucave žeravice prate svaki naš pomak, kretaju. Otvori se izdužen oštar kljun a kroz

fijuk vjetra čuh njezin kvar, kvar. Procjep nastao u magli, sklopi se, proguta je. Svuda snijeg, debeli sumrak i pomahnito nedodirljivo tjesto.

Brbljava kreštavica, taj jedini saputnik, prati lac naših napora i proklinjanja, otpriatila nas, pozdravila posljednji puta. Ostali smo usamljeni, napušteni a bilo nas je troje. Otkine se nekoliko riječi misli nikada izuštene na usnama, zaplove, odletivši do obronaka Sljemeна, pozdravljajući osvajača beskorisnog. Jednog od nepremostivih karika lanca, koji je saplenet ovdje davno na ovom grebenu iznad goranskih šumovitih prostranstava.

Ljudeskerja još više zagnjuri ospasanu, umornu glavu pod magleni pokrivač. Zahrče dubokim snom a mi se poput usamljenih utvara, ēutke spuštamo po njegovom ramenu u planinsku toplu konobu, gdje nas očekuje Pankunkov naslijednik po izgledu,* sa čudotvornim okrepljujućim čajem — Joso.

*Palunko je osoba iz knjige »Šuma Stiborova«, čuvene hrvatske književnice Ivane Brlić-Mažuranić.

Ljepše od rodendanske torte

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

Ideja da nekolicina aktivnih planinara rođenih »ne tako davne« 1926. godine zajednički proslave svoj jubilej, nikla je prije dvije godine, negdje u stijenama Mosora ili Biokova. U »Našim planinama« broj 5 — 6/86 objavljena je i obavijest o predstojećem susretu, s namjerom da jubilanata bude što više na okupu. Ali, ideja mnogo, a mogućnosti mnogo manje!

Ipak, u subotu, 27. rujna, rano ujutro na željezničkoj stanici u Splitu sastala se »četa mala, ali odabrana«. Iz PK »Split« Milan Sunko, Frane Bolanča i Zvonko Kuzmanić, iz PD »Kozjak« (Kaštel Sućurac) Milivoj Bakotin, te iz PD »Mosor« (Split) Erna Harašić, Josip Zubčić i ja. Mnogi koji su se najprije najavili, zbog raznih su razloga opravdali svoj izostanak uz obećanje da će u mislima biti s nama.

Vremenska prognoza bila je nepovoljna. Dalmacija je puna tri mjeseca željno isčekivala kišu, toliko potrebnu isušenoj zemlji. A kiša je morala doći upravo kad smo mi krenuli na Dinaru! Ipak, sigurno nas ni gori uvjeti ne bi mogli zaustaviti. Putujući prema Kninu u drugom razredu vlaka neprestano smo prosipali šale na svoj račun, tj. na »brzinu« i »udobnost« vlaka. Promatrali smo dijelove dalmatinske Zagore koji su promicali pored naših prozora, umotani u ranojesensko sivilo prošarano zlaćanim tonovima umiruće prirode.

U Kninu — srdačan doček članova PD »Dinara« iz Knina. Ilija, Mirko, Mislav, Luka i ostali od prvog su nam trenutka stavili na raspolažanje svoju dobru volju i svoje drugarstvo. Tako nas ni pogled na vrh Dinaru, zastrt tmurnim oblacima, nije previše uznemirio.

Nekavim trofejnim džipom prijatelji iz Knina prebacili su nas visoko u planinu, gdje nas je dočekala neugodna hladnoća, vлага i magla. Do planinarskog doma »Brezovac« morali smo pješačiti manje od sat vremena. Staza nas je vodila preko visoravnini, koja se prostire između planinskih vrhova i prostranog pašnjaka. Očekivali smo breze, misleći da je Brezovac dobio ime po njima, ali nigdje ni jedne jedine. Saznali smo da je prema narodnoj priči na tom pašnjaku jednom davno neki pastir ostao — bez (brez) ovaca, pa otuda i ime tom velikom pašnjaku, kao i planinarskom domu koji se nalazi na rubu prekrasne bukove šume.

Planinarski dom dočekao nas je ugodno topao. Prije nas bila su tu dvojica planinara iz Knina te su dobro naložili štednjak na drva. Dom nam se svidio na prvi pogled, odiše toplinom, urednošću i gostoprivmstvom. Na brzinu smo organizirali malu radnu akciju — prikupljanje drva za loženje. Vatra u štednjaku i kaminu još je živje zapucketala. Vani je počela padati sitna jesenja ki-

ša i kucati na prozore, što je još više pojačalo ugodaj toplog planinarskog doma. Termometar, pričvršćen za bukvu, pokazivao je šest iznad nule. Uskoro su nam se pridružili i planinari iz Knina — ugodni i druželjubivi, prave drugarčine. Prijе nego što se spustila noć, prošetao sam duboko kroz šumu i osluškivao melodiju vjetra u krošnjama visokih bukvi.

Došlo je vrijeme i za svečanu večeru. Zauzeli smo mesta oko dugačkog stola. Umjesto električnog svjetla, prostorija je bila osvijetljena sjajem rudarske lampe i plamićima voštanih svjeća, što je stvaralo zaista lijepu atmosferu. Navalili smo na izvrsnu kokosju juhu koju je pripremila Erna, jedina dama među nama, te na kotlete i piletinu što ih je Milan ispekaо na gradelama.

Milan Sunko, nosilac organizacije ovog sretra, preuzeo je riječ i najprije pozdravio domaćine, članove PD »Dinara« iz Knina i zahvalio im na pomoći i gostoprivrstvu. Zatim je toplim riječima čestitao slavljenicima. Prenio nam je čestitke našeg vršnjaka dr. Željka Poljaka, urednika »Naših planina«, i ispričao ga zbog nemogućnosti dolaska na naš susret. Pročitan je i telegram starog planinarskog druga, Ive Puharića iz Makarske: »Za susret, dragi vitezovi planina! U srcu s vama, iskreno želim za svoju sprječenost da zajedno proslavimo prvi susret planinara 60-godišnjaka Hrvatske na Dinari. Milanu, Mitji, Bojanu, Željku, Miloradu, Frani, Josipu, Milivoju i svima vama želim dobro zdravlje i nove susrete na planinama, a svakako na slavlju nas 70-godišnjaka. Sretno!« A Mijata Tollazzi uputio je društvo pismo, iz kojeg citiram samo jedan dio: »Neka se naši ranci i dalje pune godinama, a mi pri tome obećajmo sebi da ćemo i dalje ostati vjerni planinama, svojim planinarskim drugovima i planinarskim idealima... Dana 27. i 28. rujnja i ja ću, iako daleko od vas, ispititi čašu u vaše zdravlje, za našu sreću i zadovoljstvo.«

Sve ove čestitke i lijepe želje popratili smo oduseđljenjem, aplauzom, pjesmom, i zadržali se još dugo u veselju i razgovoru. U deset sati navečer bili smo u mekim posteljama. Daleko od toga da nismo bili orni izdržati duži »noćni provod«, ali sljedećeg jutra ipak je valjalo poraniti i krenuti u osvajanje vrha Dinare.

Nisam odmah zaspao. Noć u planini! Planinarenje nisu samo usponi po padinama i stijenama, osvajanje vrhova, dugi marševi po livadama ili kršu. Planinarenje nisu samo vedri izleti i prekrasni vidici koji se kao na dlani pružaju sa suncem obasjanih vrhova. Treba doživjeti i ljepotu planinske noći. Nije važno grme li izvan sigurnog skloništa gromovi, bjesne oluje, nebom paraju munje, pada kiša nošena jakim vjetrom, tih oipi snijeg ili je ljepa, vedra noć prelivena srebrnom mjesecinom, kada tišina šapuće i kada zvijezda ima beskonačno mnogo. Eto, i zbog toga vrijedi biti planinar, doživljavati ljepotu i hirove prirode, koja je u planinama apsolutni gospodar dana i noći.

Aemblem planinara 60-godišnjaka

U pet sati ujutro već smo bili na nogama. Malo prije toga kiša je prestala padati, ali hladan i vlažan levant je pojačao. Termometar je pokazivao pet iznad nule. Netko od nas reče, više sebi samome negoli ostalima: »Kad je ovdje ovako, kako li je tek na vrhu?« Nakon hrabrog umivanja pod vedrim nebom, kad su se neki skinuli do pojasa i osvježili hladnom vodom iz bunara, te nakon dobrog doručka, uzeli smo svoje naprtnjače i krenuli prema vrhu Dinare, premda ga je plašt sivih oblaka ljubomorno čuvao od naših pogleda.

Uredno markiranim i dobro vidljivom stazom išli smo, u pratnji Mislava i Mirka, najprije kroz bukov šumarak. Poslije pola sata šume je nestalo kao da je netko podigao zavjesu. Pred nama se prostirao velik pašnjak Duler, okružen brojnim uzvisinama. Prirče nam dva psa šarplaninca. Djeluju miroljubivo, prilaze nam i želete da ih pomilujemo. Bit će da im je dosadila planina i samoća. Na tom je pašnjaku ostalo još samo jedno stado ovaca i nekoliko krava. Ostali pastiri povukli su se sa svojim stadima u dolinu prije nekoliko dana. Ljetna ispaša je prošla, zima je na pragu.

Uspinjali smo se južnom padinom, koja nadvisuje pašnjak. Tu nema ni drveća ni grmlja. Staza je uzorno markirana. Pojedine markacije vide se čak na kilometar udaljenosti, velike kao prometni znakovi. Naši praktičari Mirko i Mislav iz PD »Dinara« zaista zasluzuju svaku povohu za uredno markiranje i održavanje ove staze.

Kada smo se počeli uspinjati uz padinu vrha Dinare, lijevo od nas prostirao se pašnjak Samar, s nekolicinom raštrkanih praznih torova. Prešli smo na jugozapadnu stranu vrha, da bismo se na taj način barem djelomično zaštitili od udara vjetra. U zavjetrini klekovine malo smo prezalogajili, žaleći što nam je magla uskraćivala vidike na Knin, Kninsko polje, Prominu, Velebit i more.

Poslije odmora započeo je pravi »muški uspon«. Nestalo je travnate staze, padina se

pretvorila u stijenu. Prešli smo neobičan prirodni žlijeb, pun nabacanog kamenja. Pod samim vrhom staza nas je provela kroz klekovinu, a nakon desetaka metara iz magle je izronio poznati kameni stup. Bili smo na vrhu Dinare. Cilj je osvojen!

Točno je 9 sati. Kakva šteta što nas obavija magla! Ipak, naporan uspon se isplatio. Još jednom smo srdačno čestitali rodendan jedni drugima, kao i uspon na vrh Dinare, te upisali svoja imena u upisnu knjigu što se nalazi pored stupa. Željeli smo taj trenutak i ovjekovječiti, iako se na udaljenosti od svega nekoliko metara nije moglo ništa vidjeti. Načinili smo nekoliko snimaka, uz komentar: »Zapamtitte gdje je tko stajao za vrijeme snimanja, teško da će se na slikama vidjeti išta drugo osim obrisa u magli!«

Počeli smo se spremati za silazak. A meni žao! Bio bih rado ostao još malo, bez obzira na maglu i hladnoću.

Prilikom silaska, Milan i ja išli smo posljednji. U onom kamenitom žlijebu pokazao mi je planinski bilje za čaj, koje raste samo visoko u kamenjaru i navodno je dobro za želudac. Pa neka ga se nade malo pri ruci, po onoj narodnoj — »zlu ne trebal«.

Zurimo prema Brezovcu, ali ipak nalazimo vremena da razgledamo pastirsku nastambu na koju smo naišli. »Standard« ni izdaleka ne podsjeća na XX stoljeće. Kao da je život u ovoj planini zastao negdje prije dvjestu godina. Neki bi se nad tim možda zabrinuli, a nekima bi izgledalo pomalo romantično. Razmišljajući o tome sjetih se Arifa Zlomušice, staroga pastira s Biokova, i njegovih riječi: »Pastiru je u planini dovoljno samo ognjište. Pravi se pastir neće grijati uz štednjak!« A taj Arif bio je čudo od pastira: među tri stotine koza znao je odmah pronaći majku kozlića kojeg je držao na rukama. Nikad nije pogriješio.

Na Brezovcu su nas dočekali kninski planinari s izvrsnim ručkom, koji nam je zais-

ta prijao nakon uspona i silaska. Poslije objeda nazdravili smo planinarstvu i drugarstvu, a zatim se dogovorili kako ćemo stići do Knina. Odlučili smo u skladu s narodnom izrekom »preko preče, naokolo bliže«: ideмо preko Bosne, to jest preko Bosanskog Grahova!

Na rastanku smo toplo zahvalili kninskim planinarima na drugarskom prijemu i brizi o nama. Obećali smo im da ćemo opet doći, ako ne prije, onda kada planina ponovo zeleni.

Naši prijatelji i vodiči Mirko i Mislav kreću s nama. Bilo je zanimljivo i lijepo ići tim nama dosad nepoznatim stazama. Pažnju mi je osobito privuklo polje Risovac, smješteno u planini i okruženo šumom. Na sjeverozapadnom rubu šume između velikih krošnji bukava, izviruju visoki i uski kameni stupovi. Izgledaju poput usamljenih zvonika. Šteta što nije bilo dovoljno vremena da ih razgledamo izbliza, ali ostavili smo to za sljedeći put.

Nakon dugog marša stižemo u Bosansko Grahovo. To simpatično malo mjesto dočekalo nas je kao da je napušteno. Nigdje žive duše, ni na ulicama, pa ni u kafani. Izgleda da je hladnoća ranog popodneva zadržala stanovnike u toplim kućama.

Iz Bosanskog Grahova vozimo se autobusom prema Kninu, gdje u Domu JNA opet nailazimo na ljubazan prijem. Tu smo i večerali, uz tih i ugodno muziciranje vojničkog orkestra. Dakako, s nama su bili i Mislav i Mirko, od kojih smo se sat vremena poslije na željezničkoj stanici srdačno oprostili, uz veliko hvala za njihovo pravo drugarstvo.

Kasno noću vraćamo se u Split obasjan mjesecinom. Više smo nego zadovoljni. Zar je postojao ljepeši način da proslavimo svoj 60. rođendan i svoj dugogodišnji planinarski staž? Dinara, kamera ljepotica u magli, bila je ljepeša od rodendanske torte.

Jubilanti sa članovima PD
»Dinara« na Brezovcu

Prva ljubav – ili laf stori po domaće

DUNJA HORVATIN

OROSLAVJE

To nije bila ljubav kao prava ljubav — prošla je bez poljupca, bez pisma i lista u spomenaru. Ali bila je tu, ogrebla se o srca i nestala ko' vjetrom otpuhnuta, našim »vjetrom zgorcem«, onim istim što nam je mršio čupave glave i listao stranice bilježnica, dok smo na stepenicama školske zgrade prepisivali matematičke zadatke.

Počelo je ispred planinarskog ormarića — usred bijelog dana, usred trga Stubice! Čitala sam raspored izleta za nedjelju, kad me netko povukao za pletericu.

— Hej, mala, ideš li i ti u nedjelju na Sljemenu?

Okreñula sam se i ugledala dječaka koji sam ponekad viđala na školskom igraalištu. Imao je bujnju bakrenastu kosu, velike plave oči i mnoštvo pjegica na nosu.

U nedjelju na zbornom mjestu žarila je u društvu njegova bujna crvenkasta glava. Odmah je procijenio da je moj ruksak pretežak za mene i otada na dalje nisam imala teškoća s nošenjem. Osim toga, Lojzek je bio sasvim zgodan dečko — znao je pričati duhovite zgode, znao je iz vrbovog pruta izrezbariti frulicu, vezati maramu kao konopac na vozu sijena, poznavao je gljive više od bilo koga iz našeg društva, a u đžepovima je uvijek imao nešto zanimljivo — lješnjake, sočnu jabuku ili nožić s posebnom drškom.

Bilo je vrijeme školskog raspusta. Obrončima Sljemenu odzvanjao je naš neobuzdan smijeh ili se vrbicima Topličice razlijegala graja golišavih mališana. Popodneva su završavala pečenjem kukuruza »posuđenih« iz susjednih kuruvišta uz ledinu zvanu »putine«, kamo smo dovodili na ispašu naše kraljeve. Bilo nas je mnogo, iz našeg i susjednog sela — a bili smo tu i mi — Lojzek i ja. Kroz tjedan smo bili dobra i poslušna dječa, pomažući roditeljima u sezonskim poslovima spremanja sijena, kod žetve, ispaše stoke, kako bi »zaslužili« izlaz za izlet planinarskog društva. Toga sam ljeta po prvi put vidjela Zagorje izvan naše Stubičke kotline: ti meki brežuljci okičeni vinogradima i kletima, pitome doline u kojima su zlatila žitna polja i klasali kukuruzi, jednako su lijepi i dragi bilo da ih gledaš s »velike plave gore«, Ivančice — sjevernog zida Zagorja, ili sa strme i naoko nepristupačne Strahinčice, ili s našeg Sljemena.

Posljednji izlet raspusta — išlo se na Sljemenu. Ovog puta do Kulmerice. Nas dvadesetak. Već na izlazu iz naselja, svrstale su se dvije skupine: juniori na čelu, a dobrano iza nas, van domaćaja uha — seniori, ozbiljni, još uvijek zadubljeni u svakodnevne brige i poteškoće.

Na nekoliko mesta bilo je obavezno čekanje — kod kruške, u Rakovim nogama, na Vučaku i konačno na Kulmerici — proplaniku sred kojega je mala lugarska kućica. Ispod proplanka u podnožju orijaške bukve izvire najbolja voda na svijetu. Malo niže skuplja se u »grez« što su ga iskopali drvosječe za napajanje stoke s kojom su ovamno dolazili po drva. Tako je s jedne i druge strane prilaza napajalištu bilo duboko masno blato, utabano mnoštvom kopita.

Olakšana tereta naprtnjača, ponesena nekim čudnim krilima spremnim na nemoguće pothvate, predložila sam preskakivanje. Uskoro su zamotuljci hrane ostali u travi pored otvorenih torbaka, a mi smo veselo poredjali utabanim zaletištem — preko mlake i blata na drugu stranu. Posebno veselo bilo je kad je netko doskočio prekratko, a žitka žuta masa ilovače prsnula bi po svima uokolo. Bila sam opet na redu, u punom zaletu, kad se proplankom prolomio vršak. Odskočila sam, dakako, pre malo i našla se usred debelog blata i kaljuže. Prizemljenje je doduše bilo meko, a blato se soono rasprsnulo na sve strane — ali nitko se nije smijao.

— Vuk, vuk! — vrištalo je i cičalo sa svih strana, dok je svatko tražio zaklon iza debljeg stabla. Nepokretna i nijema od straha ostala sam prikovana na mjestu. Dva šiljata uha stršala su iz trave proplanka i polako se približavala.

— Ne boj se, ja sam tu — čula sam Lojzevglas iz nekog podaljeg grma.

Uši su bile sve bliže. Crveni jezik visio mu je niz razjapljene ralje. Jasno sam već čula dahtanje, tapkanje šapa u blatu, bubnjanje srca u grlu. Zažmirila sam i čekala. Trenutak, cijela vječnost. Nije se dogodilo ništa. Otškrinjem oči, onako na pola, kao kad proviruješ kroz poluspuštene rolete. Dvije žute šape stajale su ispred mene usadene u blato. Žute šape. Jedna malo svjetlijia, jedna boje čokolade.

— Vuki! — uzviknula sam s olakšanjem.

Vuki, oduševljen svojim pronalaskom rupe u dvorišnoj ogradi, stavio je svoje šape na moja ramena i zaštitnički me polazio od uha do uha. Iza okolnih stabala provirivala su unezvjerena lica, još uvijek obzirno i s respektom. Kad su se svojim očima uvjerili da se ovaj vuk sasvim pristojno ponaša i ne jede djecu, pomalo su napustili svoja skloništa i okupili se oko mlake. Lojzek je riskirao svoje nove patike i izvukao me iz mog neobičnog grijezda. Pri tom se okliznuo i sam pao cijelom dužinom posred kaljuže. Sad je nastao urnebesni smijeh, a Vuki je to shvatio kao novu igru. Oduševljeno se valjao

u blatu i prskao sve oko sebe, mašući svima svojim širokim repom. Uto su stigli i seniori. Trenutak su stajali ukopani kao da vide utvare, a onda su i oni prasnuli u smijeh. Izgledali smo kao leglo praščića kad za vrućeg ljetnog dana okuse osježavajuće blagodati kaljuže.

Nakon čišćenja, pranja i sušenja na osušnom proplanku, posjedali smo po srušenim balvanima. Netko je predložio igru »pokvarenog telefona«. Igra se tako da svih posjeduju gusto, jedan do drugog. Prvi izmisli obično neku komplikiraniju riječ, naprimjer »Popokatepetl«, vrlo tiho je prišapne svom susjedu, a ovaj prenese dalje što je čuo ili shvatio. Zadnji u lancu glasno izgovara što je stiglo do njega — »Pop krade pjetla« — ili nešto sasvim deseto, čemu bi se svih slatko smijali. Onda smo se još smijali, dječe i slatko. Sve nam je bilo na šalu i smijeh. Lojzek je sjeo do mene u lancu i šapnuo mi:

— Katica, ti više nebuš išla pešice, ni po blatu! Ja bum prešel v Njemačku, kupil bum auto i došel bum po te!

Tog dana »telefon« se stalno kvario na mojoj liniji, dok mi je srce skakalo od sreće ko' konzerve u praznom ruksaku.

— Lojzek, a kakav auto buš kupil? — pitala sam povratnom linijom.

— Se razme, najbolši. Mrceles!

Željela sam da Lojzek odmah, ili bar sutra ode u Njemačku. Ali to nije bilo odmah, ni sutra, ni godinu, ni dvije. Odrasli smo u veliku djecu.

— * —

Jesen je pozlatila šume i vinograde. Za njom su došle kiše a mrazevi su ogoljeli grane. Na željezničkoj stanici čula se harmonika i tugaljiva pjesma regruta. Lojzek je otišao u vojsku, a ja sam Mercedesa ostavila po strani.

Kad je dobio prvi dopust, sreli smo se na istom mjestu — pred planinarskim ormarićem. Lojzek je bio nekako čudan i stran. Sivu kapu je nabio do nosa, što mu se odjednom nekamo izdužio, a žute točkice isticale su se jače nego ikad prije. Uvijek sam mislila da će mu nestati kad jednom prestane jesti purina jaja. Kosa mu je bila visoko ošišana i zalizana — ni traga vjetru i čičcima koji su tu bili stalni gosti.

— Zdravo, Katarina! Kako si ti naraslala!

Kao da mi je tko niz leđa zalio Sljemen-ske vode. Katek, Katica, tako su me svi zvali, po domaće i u školi. Nisam rekla ništa.

— Što ti tu radiš? Još uvijek misliš na te gluposti? — i glavom pokaže prema ormaricu.

— Gluposti? Otkad su to gluposti? — zabeležeknula sam se.

Te naše gore pod kojima smo rasli, koje su srasle u nas, to su njemu glupost! Ponosu mi je mogao vidjeti da je rekao nešto krivo, pa je brzo promjenio temu.

— Što je ono tamo tvoj pas? — i pokaže na Vukija.

— Sprevrnjeneć jen zmotani! Kaj Vuki-ja ne poznáš?! — prisilila sam se da ostanem u granicama pristojnosti.

— Ne, ne sjećam se! — pomahao je velikim ušima što su daleko stršale ispod kape.

Nije mi bilo na kraj pameti da ga pitam za Njemačku, ni Mercedesa. Ogledala sam se vidi li me tko u razgovoru s tim »novopečenim« stanovnikom našeg sela. Sutra bi sve živo zvonilo da ja njega čekam.

— Čuj Lojzek, oprosti, moram doma! — rekla sam brzo.

— Dobro, vidjet ćemo se još za mog odustav! — odvrati on i dugim paradnim korakom zagrabi preko ceste.

Vuki je još malo režao za njim, a onda se vratio i liznuo mi ruku. Osjećala sam se nekako čudno, lagodno — kao da mi je sa srca pao kamen. Kamen velik kao Mercedes. Još jednom sam virnula u ormarić. U nedjelju ću ići na Sljeme. Pogledom sam obuhvatila njegov tamni rastegnuti masiv što se zaštitnički nadvio nad krovovima stisnutih kućeraka. U zraku je titralo ljeto. Nešto je nestalo u pahuljastim maglama minulih proljeća. No, ostalo je nešto — tako stalno, toplo i drago, za vremena kad nam se sunce smije i za ona kad nebo plače nad nama. Za uvijek. Za duže od nas. Planina se kupa u zlatnom odsjaju zalazećeg sunca.

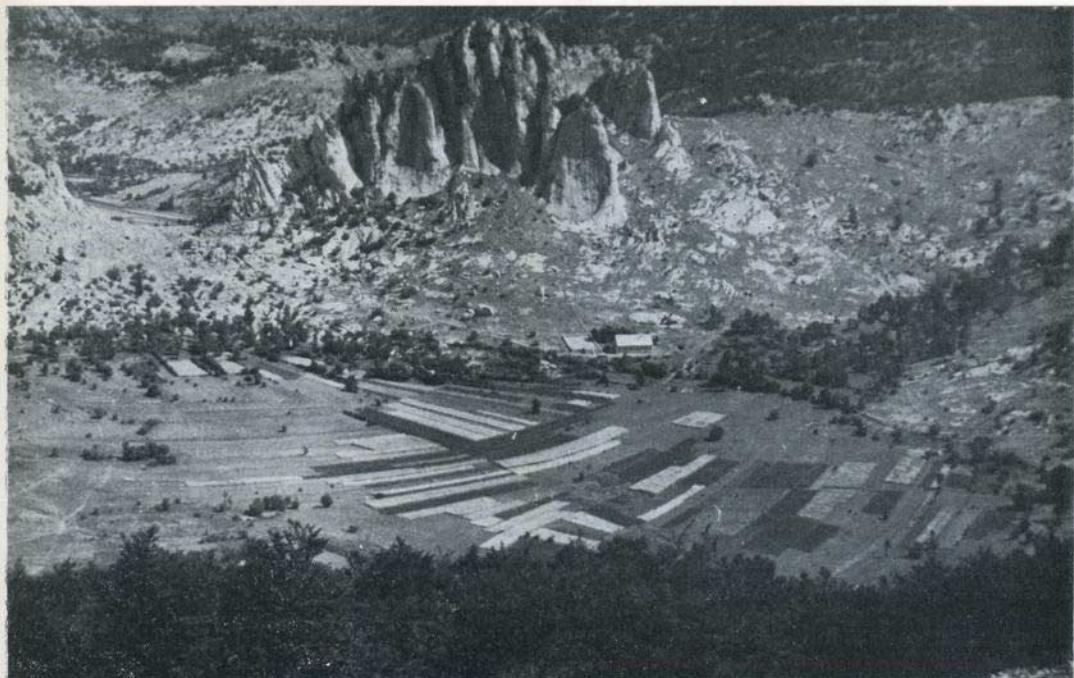
— Kad zgubiš, ne traži — kaj najdeš, ne kaži! — znao je reći moj »stari tata« i te su me riječi pratile dok sam se uzanim poljskim prečacem približavala našem dvorištu.

S gore je popuhnuo vjetar, naš »veter zgorac«, i donio dah pokošene trave, zemlje i gorske svježine. Nad Stubičku dolinu prikradala se noć, polako, tiho i meko, kao staza po gorskoj mahovini.

AKO JOŠ NISTE POSLALI PRETPLATU...

...molimo Vas da upotrijebite uplatnicu priloženu prošlom broju »Naših planina«. Ne dopuštaju li Vam više prilike da budete pretplatnik — premda 2000 dinara danas nije velik iznos — javite nam to dopisnicom ili telefonom 448-774.

Možete li nam u tom slučaju pronaći novog pretplatnika među svojim poznanicima? Svaki je novi pretplatnik dobro došao, jer »Naše planine« ne izlaze na komercijalnoj nego amaterskoj osnovi.

Ravni Dabar prije raseljavanja (pod kukom Čelincem je zgrada osnovne škole) Foto: Dr. Z. Poljak

Galeb se bijeli vratio u Ravni Dabar

Dr. ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Kažu da se galebovi gnijezde daleko od mora, u stijenama planinskim ili još dalje na kontinentu. Odlijeću tamo za sigurnijim utočištem gdje će za svoje potomstvo osigurati bezbrižan mir i ponešto hrane, a onda ih, kad pođrastu, povesti nad plavu pučinu da tu počmu zaokruživati krug svojega života, letove u rasponu između planinskih vrhunaca i dalekih vodenih prostranstva.

I ljudi su se na našoj obali, tako kažu i pišu stare knjige, ponašali slično. S morskih obala stjecajem povijesnih okolnosti izdizali su se u neprohodna planinska prostranstva za novim životnim prostorima gdje će moći donekle skrovito nastaviti sa življnjem, u stalnom strahu od neprijatelja, u bojazni za svako svoje sutra.

Tako je bilo i s Dabranima, žiteljima iz više nekadašnjih zaselaka srednjeg Velebita, kojih danas više nema. Samo ostaci davno napuštenih kuća i staja strše iz gustih šikara u Crnom, Ravnom i Došen Dabru, Došen i Bačić dulibi i malo izdignutijim zaseocima Došen Ruji i Došen Plani. Za njihove stanovnike kažu da su se naselili ovamo na-

kon izgona Turaka iz Like, kada su Bujevci prodirali preko svih prepreka u unutrašnjost svoje domovine da joj povrate i stare granice i stare slobode. A oni koji prvi dodoše ovamo — u Crnom Dabru to je bio Dilinoga Devčić, u Ravnom Blažina Devčić, a u Došen Dabru Jadre Došen — ostali su u ovim šumskim dolinama, provaljama, ždrijelima, kotlinama, kako li učeni ljudi zovu takve prostore, stvorili u njima selja koja, eto, propadoše u ovim našim daniма.

Palili su stoljetne šume i na zgarištima pravili oranice i nastambe te tako počimali nov život u krilu goleme planine. Nastala su seoca na dnu tih šumskih dolina, stisnuti sa svih strana planinskim vrhovima izdignutim i više od 500 metara iznad njih. Većim seocima dali su naziv Dabar, dok su za manja izabrali također prikladne nazive, svoje ikonske, donešene iz dalekih postojbina u tisućljetnim kretanjima sve iz azijskih daljina preko Karpata do ovih predjela. I zato riječi Dabar nema u rječnicima stranih riječi, znači naša je, staroslavenska, starohrvatska. I dobro poznata i proširena

u puku kad joj se novonaseljeno žiteljstvo priklonilo i ostavilo je u nazivu mesta svojega novog boravka i svoje buduće sudbine.

I za svaku ovu šumsku dolinu, što su se poredale u grubom luku između Kize i Kokira, našli su pristalo joj ime. Crni je Dabar tamo gdje se sunce iza blizih brda kasno pomalja, ali i najbrže zalazi, a gusta šuma po obroncima zatamnjuje još više crne noći i često crne dane. Ravnji je tamo gdje ima nešto prostora pogodnog za obradu, a Došen Dabar postade po žiteljima toga prezimena. Kao da je nakon dva prethodna naziva ljudima ponestalo mašte, nestalo prave riječi, da sljedeći između stijena stisnuti prostor nazovu nekako drugačije.

Zato su one sjeverne i u planinu usjećene duguljaste prostore nazvali dulibama, a one istočnije i malo izdignutije od njih, Došen Ruja prema sasvim malom vrelu, odnosno Došen Plana, jer je u toj visini tu uistinu bila planina u punom smislu te riječi. Sjeverozapadni dio Došen Plane svršishodno je nazvan Dolac kod vode. Zna se i zašto. Voda je bila zalog opstanka na ovom planinskom prostoru dobrano udaljenom i od samih Dabara.

Da, bilo je to prije tri stotine godina, oko godine 1683, kad su Bunjevci iz okolice Karlobaga naselili ove predjеле i tu ostali. Zapисano je da Dilinoga Devčić, odnosno Dolinoga, kako ih naziva Stjepan Pavičić, dovodi u Crni Dabar deseteročlanu obitelj, a sigurno ni druge nisu bile manje brojne. Ipk, Dabrani — tako su nazivani žitelji svih ovih sela i zaselaka — kao da su nepoznati. Ne spominje ih Fras u svojoj poznatoj Topografiji iz godine 1835, no godine 1900. bilo ih je 430, nakon prvog svjetskog rata brojno im stanje pada na 341 žitelja, a godine 1957. u Dabrima su 242 žitelja. Zabilježeno je i to da je prosječno trajanje života u Dabrima početkom ovog stoljeća iznosilo za žene 16 godina, a za muškarce 22 godine, što je bilo znatno niže od prosječnog trajanja života u rimskim kolonijama prije 2000 godina. Bilo je to posljedica brojnog umiranja dojenčadi i onih u dobroj skupini iznad 40 godina. Pri tom je zanimljivo spomenuti da su žene manje iscrpljivali brojni porođaji negoli težak život i brojne bolesti.

Teško je bilo živjeti u selima gdje nije bilo nikakvih prometnica i gdje je samo ponекad zalutao neki lovac, istraživač ili planinar. Ali su zato redovito stizali vojni poszivi. Svi su režimi znali za svaku mušku glavu i nitko ne bi mogao izostati kad je trebalo šrtvovati život za careve, kraljeve i ostale vladare. I tako se dogodi da pri prvom službenom prebrojavanju žitelja nakon drugog svjetskog rata u Dabrima nabrojiše točno 10% udovica iako u tim predjelima nije bilo većih ratnih operacija.

I tada, kao i prije, život je u Dabrima te-
kao jednoliko i naoko mirno. Rađalo se i

umiralo, i raseljavalo, ali ne daleko i ne zadrugo. Bilo ih je i s one strane »velike bare«, ali su se vraćali da zarađenim novcem podignu kuću ili cisternu i onda nastave lakše živjeti po ustaljenim običajima. Vraćali su se onim kozjim stazama od Oštarija, s Kose, s bilo koje strane, isto onako kako su i galebovi dolijetali s morskih obala da se ugrijezde u njihovim stijenama. Donosili su priče i spoznaje da izvan njihove šutljive planine postoji drugačiji život, gradovi i države o kojima su svi skupa malo znali. A kad su i čuli za njih i morali tamo odlaziti, onda je to značilo odlazak u ratove, u dane nespojive i putove bez povratka.

Rijetko je tko zalazio ovamo, a još se manje pisalo o njima. Jednom, godine 1923. prode tuda Branimir Gušić, tada mladić, i kao vihor obide dabarske neoznačene staze i kozje pute te ostavi o tome zapis u »Hrvatskom planinaru« godine 1924. Između ostalog piše: »Ako pak dignes pogled nešto više, tamo gdje te visoko među brdima pozdravlja ozbiljna zelena boja tamnih crnogoričnih prašuma srednjega Velebita, i tamo ti naslućuje oko još cijeli niz ovakvih dolinica, kao što je ova pod tobom, od kojih svaka sakriva svoju tajnu i svoje novosti. To su Dabri, jedan od najljepših i najinteresantnijih dijelova ne samo Velebita, nego cijele naše domovine uopće.«

Malo poslije i dr. Josip Poljak spominje Dabre u svom »Planinarskom vodiču po Velebitu« iz godine 1929. U toj knjizi spominje i državnu lugarnicu u Došen Ruji, što bi prema tome trebala biti prva službena zgrada u ovim predjelima. No, nije to bila ni ova ni ona kasnija u Ravnom Dabru. Lugar je stanovao u kući nekoga boljestojećega seljaka koja mu je ujedno služila i za ured.

Ali u to doba prosula se po Dabrima dobra vijest, njen je odjek dodirnuo svaku kuću, a novost se uskoro i ostvarila. Dabranima se činilo da se u Ravni Dabar spustio, da je sletio i tu ostao zauvijek veliki bijeli galeb, ne bijeli već onaj galeb srebrnasti, poznati *Larus argentatus*, koji se češće skita iznad njihovih obronaka. Naime, šaputalo se o gradnji škole.

Gradila se škola od godine 1927. do 1929, a školska se vrata otvorila učenicima godine 1930. Zabiljeljiva su se bijeli zidovi usred Ravnog Dabra, iznikla čvrsta zgrada od njihova kamena i pjeska, kreča od njihovih stijena i građe iz okolnih šuma, i velika cisterna uz nju, na veselje sviju žitelja kao djelo ruku njihovih suseljana Jose i Mile Došena, Tomiše Prpića i Jure Devčića.

I te jeseni krenulo sve u školu, i ona dječa koja su morala i ona koja nisu, pa i oni do dvadeset godina starosti, sa željom da nauče barem čitati i pisati, jer su do tada bili riječki koji su to znali. A prvom učitelju, Stjepanu Vukeliću iz sela Lipe kraj Gospića (umro u veljači na Rijeci), nije bilo lako, pa nije dugo ni ostao. Kao po nekom

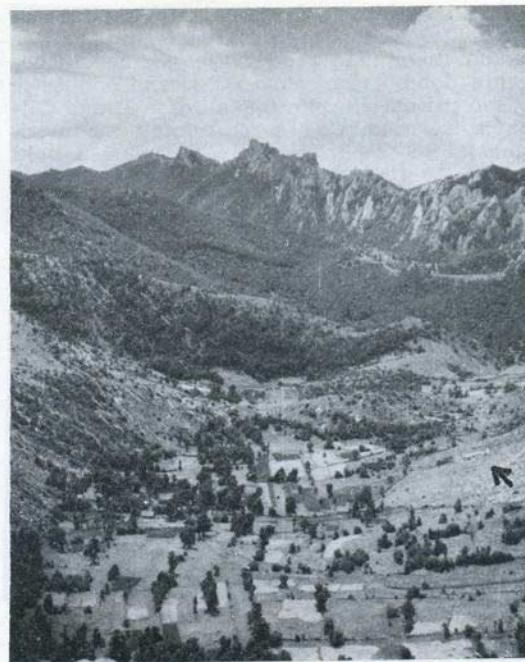
pravilu skoro svaki bi učitelj ostao po godinu dana ili kraće, rijetki duže, a onda bi našao neko drugo mjesto za nastavak učiteljevanja. Neki od njih ostadoše duboko urezani u sjećanju Dabrana pa ih i danas pamte kao da je to jučer bilo, a i različite zgrade vezane uz njihov boravak. Mnoge detalje o tim danim pričaju rado Marko i Kata Tomljenović, koji sada žive u Gospiću i koji su pravi sveznadar za sva dabarska zbivanja.

Između dva rata još je, osim izgradnje škole, tračak nade u lakše sutra nekoliko puta sinuo zajedno sa škrtim suncem nad dabarskim predjelima. Najprije, početkom tridesetih godina, provučena je iznad Ravnog Dabra, preko Kose, turistička staza prema načrtima sušačkog inženjera Ante Premužića. Radili su i oni na njoj, zavoljeli je, ali im je bilo krivo što se nije spustila niže, do njihovih kuća. Uostalom, oni su htjeli i više, htjeli su da cesta s bilo koje strane dosegne njihov kraj.

Za čudo ubrzo se i to počelo ostvarivati. Godine 1934. počinje od Sušnja izgradnja šumske ceste. Dotičući istočni rub Ledenika i uspinjući se iznad Dumboke primicala se Kosi i tu stala. Ipak se nastavilo i dalje, prema Kukalinama, stijenama u podnožju Bačić kuka, koje je trebalo probiti tunelom. Činilo se da je ponestalo i snage i novaca. Međutim, tadašnja je vlast dovela i rezervni vojni sastav da pravi panogu šumske ceste od Kose prema Ravnom Dabru, onaj poznati odvojak koji je prispio do slikovite stijene zvane Zub, udaljene oko 300 metara od škole. Tu je gradnja zastala i — tako je ostalo do danas. U isto to doba gradena je i cesta između Ravnog i Crnog Dabra, ali nikad nije dosegnula ni jedno od ovih sela. Nedovršenim ovim cestama pridodata je poznata priča o političaru ondašnjeg režima koji je u predizbornom djelovanju potpomagao izgradnju ovih cesta. No, kad je bio izabran, zaboravio je Dabrane i cestu, ali i oni njega pa mu se danas ne sjećaju ni imena.

Prve ratne godine došla je cesta do stijene koje je trebalo probiti tunelom i time omogućiti konačno izbijanje u velebitsku prostranstva ovog dijela planine. Ali, ovaj grandiozni projekt ing. Ante Premužića, koji je ostvarivao poduzetnik Grgo Prpić iz Vidovca iznad Karlobaga, tu je prekinut. Barut je trebao za druge, ratne namjene, a zajedno s barutom ratni je vihor pobratio i ljudi. Zato je tunel probijen tek nakon rata i tako se cesta povezala s onom iz Jadovnog i onom iz Štirovače. Tada počinje pojačan izvoz drvne mase iz ovdašnjih šuma, a Dabrani dobije priliku da kao šumski radnici ostvaruju nove prihode.

Takve, stočare i šumske radnike, zateče ih godine 1957. medicinska studijska grupa iz Zagreba na čelu s dr Brankom Kesićem i akademikom Branimirom Gušićem. Doveli su oni svoje suradnike da u ovim selima obave sociološko-medicinska istraživanja života i zdravlja dabarskih žitelja. Pronašli su ih prilično zdravima usprkos teškom životu i

Došen Dabar prije raseljavanja

Foto: Dr. Z. Poljak

teškim životnim uvjetima. O svojem su radu objavili godine 1959. knjigu »Dabri i susjedna sela srednjeg Velebita« i, uz cijelokupna istraživanja, u njoj iznijeli i predložili mjere za opstanak i razvitak tih sela, koje, naravno, nitko nije poslušao.

Dabri su i dalje živjeli, ali su se polako rastakali. Djecu je bilo sve manje pa se i broj žitelja stalno smanjivao. Točne podatke o tome i o događajima u vezi s radom dabarske osnovne škole iznose zapisi učiteljice Marije Devčić iz Gospića koja je, za veliko čudo, radila u Ravnom Dabru punih 15 godina. Potaknuta pričanjem starijih Dabralara o svojoj školi, zapisala je njenu kratku povijest koja je i povijest njezine mladosti. Zabilježila je imena svih učitelja koji su radili u školi od godine 1930. do 1970; u tom je, naime, razdoblju škola djelovala. A kako je škola bila ono najvrednije u ovom prostoru, ono što im je otvaralo pogled i iza njihovih bregova i još dalje, mjesto gdje je stizala pošta, vojni i sudski pozivi i porezne uplatnice, gdje su se održavali izbori i prirede, objekt koji su željno dočekali i s poštovanjem gledali, potrebno je zato istaći nekoliko isječaka iz njezina kratkotrajna djelovanja.

Različite su to zgrade, poneke i nevažne, neke i smiješne, ali su to iskrice koje su se godinama prepričavale po prelima između naleta vjetrova i udara gromova, za vrijeme oluja i mećava i na taj način ostavile vjerunu sliku prilika u ovom kraju i života u njemu.

Piše tako Marija da je nakon Vukelića došao učitelj Joso Trepo iz Ivanićgrada, ali je nakon malo manje od dvije godine službovanja dobio premještaj u Brušane odakle je otišao u Englesku. Zatim je došao Drago Gliha iz Zagreba. Čuli su i šaputali među sobom da je premješten po kazni, kao i neki drugi učitelji, i da je nakon rata postao velika glava u prosvjeti, prvi do svojega resornog ministra. I kao takav pojавio se Gliha u Ravnom Dabru nakon 26 godina te u Marijinu bilježnicu upisao:

Kao mlađi učitelj službovao sam u ovoj školi od 1. 1. do 15. 12. 1932. godine, odakle sam otišao na studij u Zagreb. U početku mi je bilo teško, jer sam došao iz Zagreba u prazan stan bez mogućnosti za prehranu. Prva dva mjeseca spavao sam u biljac zamotan kod lugara Milkana i tamo se hranio, a onda sam se preselio u školu, jer su mi mještani napravili besplatno najnužniji namještaj i počeo sam si sam spremati hranu. Nisam očekivao jer sam uživao u romantici prirode i našao zadovoljstvo u radu. Osnovao sam kuliniju Crvenog križa i kuham za djecu i sebe, te nastojao da djecu što više naučim. Pred odlazak zazelio sam da ostavim iza sebe neki trajniji znak, pa sam s djecom zasadio boriće iza škole na prostoru koji je narod nazvao Plantaža, i lipe ispred škole.

Vremena su prohujala i tako sam se 16. 5. 1958. ponovno našao u Ravnom Dabru kao prosvjetni inspektor Savjeta za prosvjetu NR Hrvatske. Nakalost, nisam našao u razredu djecu već samo učiteljicu koja je udana za jednog mog bivšeg učenika, koji je tada kod mene polazio 2. razred. U mislim obnovio sam uspomene i bio vrlo sreтан kad sam video da su se borići i lipe lijepo primili i izrasli u stabla koja junaka odolijevaju nasrtjima bure, koja stalno navaljuje na školu.

Neka moj slučaj posluži kao primjer onima koji bi danas u sličnim prilikama mogli pasti u očaj zbog samoće i udaljenosti škole od kojeg većeg mjesta. Mogu reći da onda nisam primao nikakav doplatak za teže uvjete rada koji danas primaju učitelji.

U Ravnom Dabru, 16. svibnja 1958.

Dragutin Gliha

Nakon Glihe dolaze Dušan Zuber, Franjo Cepetić pa Ivan Brnadić. Ovaj se posljednji isticao kao učitelj, ali i na drugim područjima. On je na Čelincu postavio neke naprave, vjerojatno vjetrenjaču, koja se pokretala snagom vjetra, a u Dabrima nije nedostajalo ni bure ni juga. Tako je proizvodio električnu struju kojom je povremeno osvjetljivao školu, a uz rasvjetu koristio se proizvedenom strujom i za piljenje drva i tako olakšavao život. Osim toga uz pomoć seljana napravio je i tkalački stan, taru, koju je kao uspomenu otpremio kući u Karlovac. U sjećanju je Dabranima ostao kao dobar učitelj. No čuli su i to da je poginuo u ratu.

Naslijeduje ga Ivan Jurak iz Gospića, nakon rata poznati nogometni zagrebački Locomotive u doba kad je ona bila član Prve savezne lige. On je još prije, zime 1937/38, dok još nije imao stalno zaposlenje, vodio u Skoropovcu tečaj za nepismene koji je tamo organizirala haesesovska Seljačka sloga, kako je to bio običaj u onim selima gdje nije bilo škole. I danas se sjeća goleme stijene koja se tko zna kada otkinula od Čelinka i zau-

stavila podbočena sasvim malim kamenom na obronku iznad škole. Činilo se da bi je mogao pomaknuti neznatan potres ili jači udar vjetra. A kad bi se survala na školu sigurno bi je srušila i zato su i učitelji i roditelji daka živjeli u strahu od nje iako su znali da tako stoji od pamтивјекa. Puno poslije, nakon rata, stijena je ipak uklonjena miniranjem.

Poslije Juraka smjenjuju se do rata Adolf Poljšek iz Zagreba, Vlado Radaković iz Divosela kraj Gospića i Ivan Remlinger iz Đakova. Za Poljšeka su čuli da je došao po kazni jer mu vlasti novoupostavljene banovine Hrvatske nisu oprostile dotadašnje političke stavove. No Poljšek nije ostao dugo. Osim rada u školi bavio se i lovom. Sjećaju se da je bio dobar lovac i da je ubrzo ustrijelio tetrijeba. Poslao ga u Zagreb i, tako kažu, nakon nekoliko dana dobio premještaj. Čuli su i to da je nakon rata postao lovni inspektor SR Hrvatske. Vlado je Radaković po izbijanju ustanka stupio u partizanske redove i poginuo u prvom napadu na ustašku posadu u Divoselu.

U prvoj ratnoj godini samo nekoliko mjeseci u školi radi Kata Banjanin iz Gospića, a onda škola prestaje privremeno djelovati.

U prilično oštećenoj školi nakon rata učitelji se smjenjuju skoro svake godine. Sad su to većinom Ličani: Ivica Tomljenović, Marica Šikić-Utješinović, Ivica Krmpotić, Ante Došen, Radmila Narančić, Ante Starčević, Marija Devčić, a prvi je poslijeratni učitelj Karlo Toldy iz Hrvatskog Zagorja i poslije Stjepan Vučinić iz Sl. Broda.

Posebno mjesto u ovom nizu pripada Mariji Devčić iz Gospića kojoj je otac rodom iz Crnog Dabra, ali živi u Gospiću. Ona je dobila mjesto u Perušiću, ali na očev nagonov odlazi u Ravni Dabar. Evo što piše o tom:

...Bliži se mjesec rujan, treba se spremiti za posao. Proteklih godina sjedala sam u đačku klupu, ali ove godine ja ću biti pred klupom, a preda mnom daci. A to je nešto sasvim drugo.

Jednog mutnog jutra zadnjeg dana kolovoza godine 1952. sjele smo nas dvije sestre s ocem u teretnjak, ukrcali prtljagu i krenule u pravcu našeg mora. Dugo je trajala vožnja dok smo došli do Ure gdje nam se ukaza plavo more, a malo niže i škola u Sušnju. Nakon nekoliko minuta tu smo se zaustavili i ostavili na cesti sestru i njezinu prtljagu. Ona je ostala sama, vozaču se žurilo, i gledala gdje će od sad boraviti, i boreći se s burom, prenosila je stvari u školu. Nastavili smo vožnju kroz maglu, buru, golet i šumu. Misliši sam da se neću ni znati povratiti natrag i da u ovim predjelima ne može biti ni ljudi, a kamo li kakva sela. Konačno smo stigli na vrh Kose. Pred mojim se očima u'aza kotlina s nešto malo polja već prevučena ugodnom jesenskom bojom. Vožimo se još oko 300 m do Vrtline. Vožač nam kaže u šali da je ovđe stanica. Samo se može zamisliti kako mi je bilo. Gore nebo, oko šuma, to je sve što vidim svuda naokolo. Pred nas je došla podvornikovica s osamarenim konjem na kojega smo natovarili moje stvari. Počeli smo se spuštaći strmim putom prema selu. Nakon nekog vremena došli smo do vrve jedva vidljive kuće gdje smo se malo odmorili, a zatim krenuli preko polja prema školi.

Otvorili smo vrata školske zgrade, prvi put ulazim u seosku malu školu. Mislim kakve me tu poteskoće čekaju, no pokorila sam se tome da će ostati jednu godinu, pa na drugo mjesto, kao i drugi učitelji...

No, Marija je Devčić tu ostala 15 godina. Već u prvoj godini radi sama s pet razreda, dvokratno, s 28 učenika, da bi od godine 1959., kad je škola postala Osmogodišnja, radio sama sa svih 8 razreda u kojima je bilo ukupno 40 učenika. Tih se godina i udala i rodila troje djece. Nailazila je na nerazumijevanje roditelja starijih učenika kojima su morali i nakon četiri godine školovanja kupovati knjige za više razrede, a djeca su im trebala kod kuće za svakidašnje poslove.

Uz rad u školi bavila se i radom s ostalom omladinom. Priredivane su i priredbe za značajne datume, ali su one, a to je bilo često, u zimskom razdoblju bile otakrivane pa prikazane i nakon 14 dana, jer snijegom zametenim putovima nisu mogli doći ni roditelji ni daci. Sedam je puta proširivala planatažu iza škole sadnjom novih sadnica, ali bi se sadnice preko ljeta posušile ili ih je stoka zgazila. Možda je malo popustila i pažnja Dabranra prema njima jer su se Glihini borovi i lipe dobro držali. No, u njegovu doba znalo se tko je usadio koje drvo. Morao ga je paziti dok je bio u Dabru. Pojedinci su se dičili svojim borovima, a zna se i to da su ona dva najveća uz cisternu sadnici i održavali Andrija i Drago Tomljenović, pa i danas zaštićuju školu od bure.

Tako je prošlo dugih Marijinih 15 godina rada u školi, vođenja đačkih slobodnih djelatnosti, dramske, literarne i drugih sekcija, u spremanju brojnih priredaba s referatima, recitacijama, zbornim pjevanjem, igrokazima i plesom, petnaest godina u kojima je samo jednom, godine 1964., obavljen djelomičan popravak školske zgrade, a godine 1965. navratili su novinari »Politike« iz Beograda, snimali školu, selo i učenike i o tome objavili članak. I kad je šezdesetih godina u Gospicu, u Općinskoj skupštini, Mariji dodjeljivana novčana nagrada za dugogodišnji i požrtvovan rad bilo je i glasova protiv, ne protiv nagrade, nego protiv iznosa koji je za nju predviđen, tražeći da on bude puno veći.

Učenika je bilo sve manje, sela su se dabarska polako ali sigurno raseljavala i nakon nje prömjeniše se još dva učitelja. Ivica Prpić iz obližnjeg Ledenika bio je godinu dana, a Kata Rudelić iz Debelog brda po kraj Gospicu, po završetku Pedagoške akademije u Gospicu. u Ravnem je Dabru od godine 1968. do 1970. kada zaključava školu, a nekoliko učenika od tada polazi nastavu u dva sata hoda udaljenom Sušnju iznad Karlobaga.

Ubroj nakon prestanka rada škole crne su se sjene navukle nad dabarske predjele. Uz ionako mukotrpan život pogodile su ih nove nevolje o kojima nisu ni sanjali, niti su ih željeli, ali dogodile su se...

Ovako se nekoć živjelo u Dabrima

Foto: Dr. Ž. Poljak

Naime, u jesen godine 1972. na oštrom zavoju u Mamudovcu ispod Kubusa iz zasjede je ubijen komandir milicijske postaje u Karlobagu Đuro Uzelac. Taj se dogadjaj kao teški crni oblak, kao mora, kao iznenadna oluja nadgleda nad cijeli kraj i pritsika žitelje u Dabrima, jer se na neki način doznalo da se ubojica krije u dabarskim stjenama i pećinama. Tako je i bilo. Nakon dvije godine, u jesen 1974. likvidiran je diverzant Mate Prpić rodom iz Dabre i njegov pomoćnik, koji su potajno došli iz inozemstva da posiju smrt u ovom mirnom kraju. Dabrani su upamtili da su na tom istom stjenovitom i pećinastom obranku istočno od Ravnog Dabre u proljeće 1945. poginuli Prpićev otac Jakov i brat Ivica kao pripadnici neprijateljske vojske; nisu se više veselili činjenici da su dabarski predjeli kraj u kojem se ništa značajno ne događa.

Taj zlosretni događaj odnio je u dvije godine pet ljudskih života, nekim Dabranima donio puno godina tamnica i uzdrmao cijeli kraj, tako da su i oni koji su se dvoumili u odlazak, napuštali ovaj tada nemirni kraj. I tako u proljeće 1976. napusti dabarske predjele i posljednja obitelj Nikole Bačića iz Ravnog Dabre.

Opustjeli su nakon toga dabarske staze. Utihnula su raskrižja, ugasile se vatre na ognjištima, samoča je zavladala proplancima. Samo su rijetki planinari prolazili sve napuštenijim stazama i ostavili o tome sa svim kratke zapise. Tako ih spominje Željko Poljak u svom vodiču »Velebit«, Ante Rukavina u »Velebitskim stazama«, a Tomislav Đurić opisa sablasnu tišinu Crnoga Dabre

ljeta godine 1982. kondenziranu u kratkoj pjesmici koju valja ponoviti, iako je već objavljena uz njegov članak:

DABARSKA ELEGIJA

Ni cvrkut ptica ne odzvanja
Dabarskim kukovima.
Tu caruje tišina i nijeme zmije
što upijaju sunce na grobnom kamenu.
Medvedica se uselila
u kuću praoča Dilinoge.
Vjetar urliče u šupljini lubure
u nategnutim kudjeljama tkalačkih
stanova.

A orao leti, leti nad krajem
u kojem poskok na panju mrtve straže
čuva prilaz sjenama.

»Naše planine«, 5—6, 1983, str. 110.

Dabrani i njihov kraj poznati su kao dalek i zabačen predjel kao da su na kraju svijeta, kraj u koji se rijetko dolazi, pa su se zato valjda Dabrani i raselili. Ali, tek pravu zabačenost nekog predjela osjetit će onaj tko zađe još malo više u planinu. Treba krenuti između kuća u Došen Dabru uzbrdo i na sjever još uvijek dobro vidljivom stazom. Već na stazi česti su vidljivi tragovi boravka medvjeda i kuna i po njima se može razabrati što su jeli. Nakon pola sata uspona kroz šumu izbjije se u Došen Ruju, duguljast proplanak s ostacima triju kuća i još sačuvanom cisternom nad malim izvorom. Cisterna je podijeljena na dva dijела, veći je dio za stoku, a manji za ljude.

A još dalje u planinu, nakon jednosatnog hoda kroz šumu stiže se na prostrane proplanke Došen Plane. Čine je brojni doćiči čija su dna uređena za obradu i dobro ogradena. Zato je ovdje nekada bilo i desetak kuća. Dvije pokrivenе limom i sada su uspravne i govore o dobrom imovnom stanju njihovih vlasnika. Iza kuća prema Kokiru i Došen brdu već je davno izgrađena velika cisterna nad stalnim izvorom. Zato ovaj dolac na sjeverozapadnom rubu Došen Plane ima sasvim prikladno i svrshishodno i pomalo pjesničko ime Dolac kod vode, kako je to upisano i u specijalne karte.

Još dalje u planini, ispod Čukova (1220 m), dobro je bio ograđen suhozidom Čačić dolac. Ograda je i danas posve stabilna, a cijeli dolac obrastao i do dva metra visokom travom. Za jačih kiša po njemu se razlijevala voda, pa i pretakala u niže predjele. Stvorila je u šumi jarugu širu i dublju od metra koja u sušno doba može poslužiti i kao staza za dolazak u Došen Planu. Zato je Čačić dolac bio dobro rodan i tu na visini od tisuću metara »rađalo je kao u Slavoniji« — govorili su Dabrani.

Po svemu sudeći u Došen se Plani najbolje živjelo, bolje nego u ostalim dabarskim naseljima. Jest da su bili najzabačeniji pa

im se već sam dolazak u Ravni Dabar činio kao da su u Karlobagu ili na velikoj cesti u Baškim Oštarijama, ali bilo je u njih i »kruva i ruva« i »slasti i masti«, a u pojedinaca i popričljeno novaca. Osvojivši ove najviše proplanke, jer dalje se nije moglo prodirati u nepoznate šumovite predjеле, izravnivali su dna u vrtačama, ogradivali ih i obradivali onu smedu prhku zemlju, nanesenu tisuću kroz stoljeća, i dobivali na njima stotinu vreća krumpira. Na pašnjacima su uzgajali velik broj krupne i sitne stoke i u ono doba, kad još teretnjaci nisu tutnjali preko Baških Oštarija prema moru, oni su opskrbljivali Karlobag svojim poljoprivrednim proizvodima. Skupili bi u dogovorene dane svoje osamarene konje, natovarili ih vrećama krumpira, te s teladi i drugim proizvodima i krenuli prema Karlobagu putom dugim i pet sati hoda.

— Je li to bilo teško, naporno? — nameće se pitanje.

— Ne, to je nama bio izlet. Vidjeli bismo more, svoje rođake i poznanike, kupili šibice, petroulje, šećer, djeci kesicu cukrica (bombona) i vraćali se zadovoljni i veseli u svoje strane — bio je odgovor. I u tom odgovoru zrcalila se tolika radost kao da je na primjer netko iz Gospića išao u Zagreb na čuvenu kazališnu predstavu ili netko iz Zografa u pariški Moulin rouge.

Poslije, nakon rata, teretnjaci su prolazili cestom iznad Dabara i odnosili njihove proizvode u Karlobag, ali i uskraćujući im ona veselja što su ih vukla na njihove utrte putove.

— A kako je bilo sa ženidbom, kako ste djecu krstili?

— Lako. Mladenci bi se našli na stazama, na znamim i ugovorenim raskrižjima. Tako skupljeni svatovi spustili bi se u Karlobag ili Baške Oštarije, ovisno o dogovoru sa župnikom ili poslije i s matičarom. Nakon svečana čina i ručka krenuli bi u svoja brda i nova bi obitelj tako počimala svoj prvi bračni dan. »I nije se dogodilo — ponosno ističu — da je neko u našim stranama živio nevinčan ili da se koji brak razvrgnuo. Ne, toga nije bilo.«

Nakon toga slijedila su krštenja. I to im je bilo lako, obično, a bilo je i često. Upрtili bi kolijevku i dijete u njoj na leđa te se spuštali niz planinu, pjevajući i veseljeći se kao da za to nisu oni najudaljeniji trebali potrošiti i desetak sati hoda. Samo ih je koji put znala zima spriječiti da se čedo ne krsti odmah nakon rođenja, pa se čekalo i po nekoliko mjeseci da snijeg okopni i da staze ožive. Tako su djeca već u povojima prelazila onaj put kojim će poslije odlaziti na nastavu, ali ga i posljednji put prijeći onoga dana kad ih budu nosili do groblja u Ravnom ili Crnom Dabru.

Živeći tako, radajući se i umirući, jedna je kuća u Došen Ruji na neki način postala središnje mjesto cijelog ovog kraja. U njoj

... u pusti i
... u pusti el old de
... zit A jasne ja
... belog o slnca se
... suncem i vjetrom
... suncem i vjetrom

Crni Dabar prije pola stoljeća
Foto: Dr. Josip Poljak

je živio Ilijan Došen. Nije se želio, a odgojio bi mnoga stoke i prodavao je, a novac nije imao gdje potrošiti. I zato je mogao posudjivati onima koji su se našli u nezgodi, i na kraju, kupiti posjed u Trnovcu s druge strane planine. Tada je prestala djelovati i njegova »štедionica«.

Kako su Iliju pritisle godine, a živio je sam, potražio je svoju uzdanicu u dalekom Lukovu Šugarju, svoga rođaka Pavu Devčića, sestrinog unuka. Brinući se za svoju starost i za ono doba života kad dani postanu brži a koraci kraći, doveo ga je u Došen Riju, poslije i oženio. No, kad su Pavina djeca dorasla do škole, a Ilijan se stjecajem okolnosti i politike dočepao tamnice, oni se preseliše.

Tako su i ovi proplanci, dulibe, dabri i plane ostali pusti, ostavili su ih njihovi gospodari. A do tada u svakom od njih znao se pravi gospodar: ovde Mile, tamo Ilijan, negdje Blažina, negdje Ivan ili Markan. Svakij je od njih bio pravi gospodar prostora koji se završavao na obrisma njemu vidljivih bregova. U tome svom prostoru bili su raspoređeni njegovi koraci i njegovi dani i samo za veliku nuždu ili važan posao odlazio je izvan njih. A putnici i namjernici znali su gdje je tko i kuda će se svratiti. Ova su im sela bila blagodat, osiguravala su im topla ognjišta i ugodne susrete sa starim prijateljima, bila im jedini spas za nevremena.

I kad se danas stupi na te puste proplanke, nekošene i nepopušene, rodi se pitanje: zašto su ljudi došli baš ovamo, daleko od svijetu, visoko u planinu? Da, bili su to Bunjevcii koji su, povlačeći se pred turskim naletima, prodirali prema zapadu sa svojim stadima. I krećući se uz more čuli su da opada turska sila i da su njezini ubojiti napadi zaustavljeni. A u isti mah od davnine poznatim planinskim stazama spuštali su se prema Karlobagu putnici i konjanici te donosili novosti s druge strane planine.

Pričali su o poznatim im i pređenim putovima, o stalnim usputnim izvorima i onim rujama iz kojih se voda cijedila mlazom debelim kao slamka, ali cijedila se, o lokvama za napajanje konja i o proplancima okrenutim suncu gdje bi se mogao zasnovati krov nad glavom, prikupiti malo sijena i posijati šaku žita. I zato su se Bunjevcii počeli penjati tim starim stazama, uspinjali se što dalje od mletačkih galija i što dublje u šume od turskih sabalja, da zaklonjeni daljinom nastave živjeti onako kako su već živjeli Slaveni diljem brda i planina.

Uspinjali su se i nastanjivali od vode do vode, i sav njihov život postade ovisan o ono nekoliko rujica i živih bunara, kako su ih većinom zvali. Na sred je Crnog Dabre bilo vrelo nazvano i bunar, kojemu se danas jedva vidi trag. S godinama je rasla potreba za vodom i moralu su produbljavati bunar sve dublje i dublje, ali je ponekikh godina, za dugih suša, vode ipak bilo pre-malo. Tada bi seoski starješina po starom običaju stražario uz vrelo i dopuštao odnošenje vode prema glavama obitelji. Govorilo se šapatom: voda je na diobe. Sjeverozapadno od Crnog Dabre, uz poznatu stazu kojom se stizalo u predjelu oko Jadovnog, postojalo je Jezero, velika lokva, koja se morala čistiti svakog proljeća, jer je bila važna za napajanje stoke. A uz Jezero bila je poslije poznata ograda Baksera gdje je bio stan Jure Devčića. On je zgodan komad zemlje ogradio suhozidom pravilnih stranica, kao neku kutijicu, pa su je parafrazirajući englesku riječ **box** nazvali Baksera. A od Baksera i Jezera stara se staza produživala i na jednu i na drugu stranu. Bila je poznata po svoja tri lokaliteta: Murainovica, Rainov greb i Alaginac, koji su nastali tako reći istog dana. Kažu da je u turski vakat progonila ovuda turska potjera Bunjevce koji su im iz Bužima otjerali volove s paše. Tom su prilikom troj-

ca Turaka piginula. Murain u predjelu današnje ceste nedaleko od Jadovnog i tako nastade Murainovica; Rain nedaleko od Jezera gdje se do nedavno uočavala kamena gromila; Alaga na prijevoju između Crnog Dabre i Stupačinova koji se po njemu tako i nazva.

U Ravnom je Dabru bilo žive vode na pet mesta, iako ne uvijek. Ta su mjesta Veliki i Mali Pištet, Rujica ispod Visibabe i Rujica kod groblja, te Galerija iznad škole. Često je trebalo čekati da se napuni posudica i dugo nakon ponoći, jer se voda slijevala sa stijena u kapima. Slično je bilo i u susjednom Došen Dabru, gdje su neposredno iza kuća bila dva tanašna izvora žive vode.

I uz te vode, tanke i nesigurne izvore nade, ostali su Bunjevcu zapalivši vatre na novim ognjištima. Uz stoku i obradu malih parcela bavili su se i lovom, odnosno više krivolovom, u ona vremena kad su kožice divljih životinja mogli dobro prodati. Često su krišom snosili ravne bukvice bez čvorova sve do Karlobaga za izradu vesala, mijenjajući ih za vino ili sol. Pri tom je bilo i straha od davno uspostavljenih lugara i lugarnica, koje osnovaše daleke i tude dinastije, da im broje koliko naramaka drva odsijeku i na koje se proplanke upućuju. Zato su ih često i sočno psovali u se-

bi i između sebe, spominjajući korijene dinastija i sviju onih koji su im poslali luge na vrat.

Neki postadoše zidari i tesari; u okolnostima u kojima su živjeli bilo je nužno da za te poslove budu vršni znaci. A iz toga tesarskog obrta rodila se priča o posljednjem danu jednog Dabranina, Dabranina koji se rastaje s ovim svijetom. Skupili se oko njega susjadi i ublažuju mu posljednje trenutke, a on se opršta od njih. Opršta im sve one zadjevice i zamjerke koje se dogode živu čovjeku namjerno ili nenamjerno. I pri kraju svega, umirući Dabranin teško uzdahne:

— Svima oprštam, samo jednom ne mogu nikako, ne mogu nikako!

— Komu to? — pitaju se začuđeno oni oko njega.

— Njemu, jelovom čvoru, onom tvrdom i pretvrdom jelovom ili smrekovom čvoru koji mi je tupio sjekire, izvlačio snagu iz dna ruku i toliko me ljutio da sam psovkama skidao i nebo na zemlju.

Eto, i u posljednjem času sjetio se Dabranin onoga koji mu je cijeli život kvario dane i odnosio snagu.

A nedjeljom i blagdanom u ona prijašnja vremena odlazili bi u Baške Oštarije k crkvi. Spuštali se i izdizali sa svojih proplanaka strmim i još više strmijim stazama da se vide sa svojim susjedima, da se nedolaskom ne zamjere župniku i da se izmire s Bogom. I pri tom su se rukovali i oni susjedi koje su dijelili samo uski pojasevi šume, ali se ne bi dugo vidjeli jer bi svatko odlazio za svojim stadiom slijedeći ga na daleke proplanke, prema kojima je svatko imao svoje smjerove kretanja. I rukovali su se zato kao da dolaze iz drugih država i to njihovo uobičajeno rukovanje ostade poslovno i spominje se i nakon njihova rasapa.

A danas? Staze prema moru donekle se razaznaju, ali one što zalaze u daleke šume zarastaju. Gubi se i onaj čuveni Baški put, još iz srednjeg vijeka poznati prijelaz preko planine, što je od prijeturskog Tržića, danas Pazarišta, prolazeći ispod Crnih greda, uz Kalanjevu ruju, pa preko Čukova, Došen Plane i Došen Ruje, te Došen i Ravnog Dabre i Ledenika silazio u srednjovjekovni Bag. Od davnih davnina tuda je tekla razmjena dobara između dalekog zaleđa i mora.

Nema više stočara da samo spomenu te gobe samotnih dana i radosti življenja među štuljivim brdima, ne čuju se ni klepke na ovcama, ni pjesma iz grubih čobanskih grla ne treperi nad proplancima da zatalasa žilavu travu vlasulju i tvrdnu travu tvrdaču. Tišina. I nigdje baš nema nikoga, ni žive duše da na ovim prema suncu nagnutim i valovitim pašnjacima, da na ovom tvrdom kusu hrvatske zemlje posvjedoči čiji su ovi proplanci i čija je ovo domovina. Samo sunce ugara toplinu u obronke i

U napuštenom Dabru

Foto: T Đurić

Planinari unose nov život u Ravnim Dabrima

Foto: Rajko Polić

njegova se rumen proljeva na sve strane. Jesen je širom užegla zlatne i žute i crvene vatre između kojih se izdižu zeleni gejziri crnogorice da zajedno s mrakom ugase vatre u krošnjama i planinu zaviju u noć.

Na čas se pričini kao da sunce stoji na daleku obzoru i da je uprlo ramena u brda, žečeći da ova ljepota što duže potraje i da je rasteglo sjene Kukalina i Bačić kuka po najvišem proplanku Došen brda u obliku, gle, usnulog konjanika, koji se umoran prignuo brdima i spava. A kad se sunce pomaklo, kao da je oživjela staza na tom istom brdu, kao da su se makle one goleme količine kamenih ploča kojima bi se mogli popločati mnogi carski drumovi i bavne jaruge.

U pomaku sjena pojavio se iznenada na obzoru lik putujućeg konjanika, koji će kao nekada donijeti vijesti i pozdrave, a onda produžiti za svojim poslom ili pojuriti svojoj dalekoj ljubavi. I zakresat će kopita njegova ždrijepca po kamenim pločama i zatoptat će po tvrdoj travi, a sunce će se sleći da mu ne iskri u očima i ne zabilješti stazu. A konjanik će prići kućama i svaka će ga planinka dočekati topлом varenikom, sveježim sirom škripavcem i mekanom posteljom da mu olakša dugo putovanje.

Ali najednom, sunce se sklonilo za brda, nestade nestvarne slike, uteče prividjenje, izgubi se tlapnja koju nanese rijetko blaga

večer druge polovice listopada. Ostade sama i tiha ona staza koja se uspinje prema brdimu, kao da čeka onoga oduševljenika koji će je oživjeti svojim koracima.

Ipak, u Dabrima, u sumraku, nešto se čuje, nešto se miče. Nešto se bijeli u gori, između kamenih kukova, Čelinca s lijeva i Rujićina ili Devčić kuka, kako ga naziva botaničar Arpad Degen, s desna, nešto se svijetli kao da je ispod plantaže zastao i tu ostao veliki galeb bijeli da prenoći na miru. I s Devčić kosice između ovih kukova čini se kao da je Ravn Dabar oživio i da taj čas nestaju sve sjene iznad njega.

Da, to je novi Dom, pravi planinarski. Iz skoro ruševne škole trebalo je stvoriti ugodno boravište. Ostvarila se misao zametnutu u povodu otvorenja Planinarskog puta »Velebitnog«, točno sredinom godine 1984., a izrekli je akademik Sergej Forenbacher i dr. Lelja Dobronić. Ostvarena je marom, znojem, oduševljenjem, ali i velikim sredstvima što ih je žrtvovala zagrebačka »Industrogadnja« i njezini planinari na čelu s ing. Tomislavom i tajnicom Ankicom.

Gledajući ga s Kose, s bilo koje strane, bijele su mu stijene znak života u pustom Ravnem Dabru i ruka će se dobrodošlica, kao nekad dabranska, pružiti veselo svakom onom koji bude ovamo donosio radost i dobru volju. A označene staze u svim smjerovima omogućit će da ovaj bijeli galeb, što se vratio i ostao pod Čelincem, ne buđe više jedini čuvan dabarskih predjela.

Obnova planinarskog doma na Risnjaku

NIKOLA ALEKSIĆ

ZAGREB

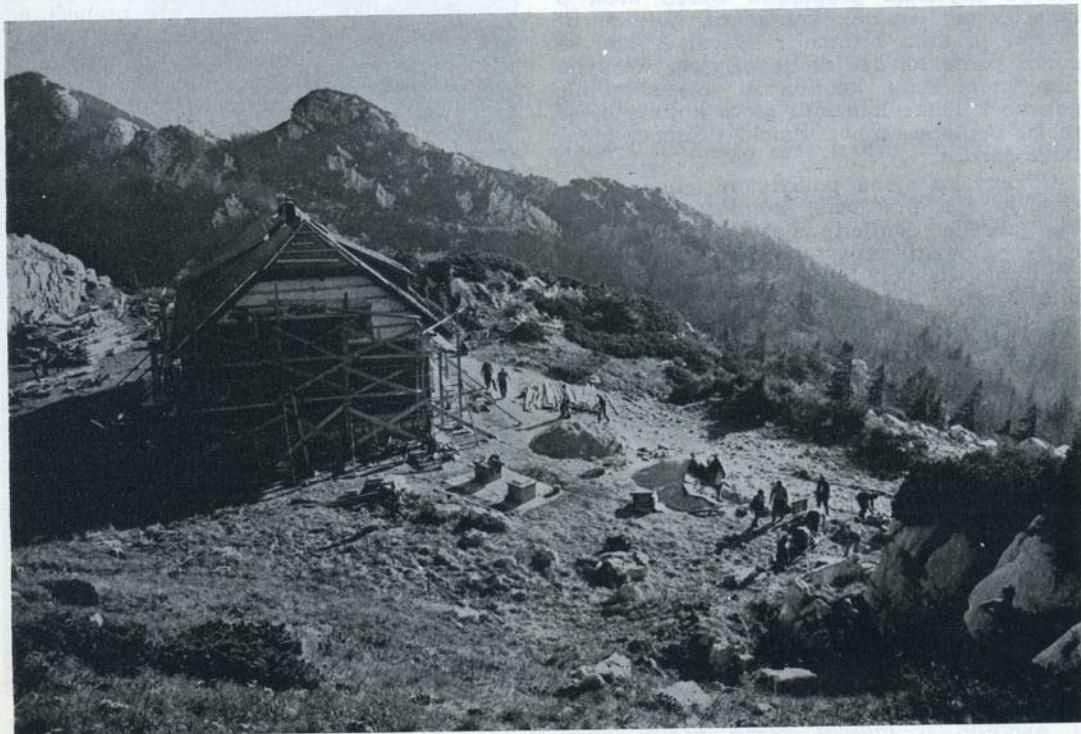
Zajedničkom inicijativom i zalaganjem Planinarskog saveza Hrvatske, Nacionalnog parka »Risnjak«, JNA, društveno-političkih i radnih organizacija Gorskog kotara, Zajednice općina Riječka i PD »Petehovac« iz Delnice, u toku ljetne i jesenske sezone završeno je vanjsko uređenje planinarskog doma na Risnjaku. U ovoj godini predstoji unutrašnje uređenje i opremanje doma. Po konačnom završetku dom će pružati usluge smještaja i prehrane ne samo planinarama već i svim ostalim posjetiocima Nacionalnog parka, a predviđeno je da postane i centralno mjesto za školovanje planinarskih kadrova PSH.

Dom se nalazi usred Nacionalnog parka »Risnjak«, u Gorskem kotaru, na nadmorskoj visini od 1418 m, udaljen petnaestak minuta hoda od samog vrha (1528 m). Prvi dom sagradilo je Hrvatsko planinarsko društvo iz Zagreba 1932., da bi za vrijeme drugog svjetskog rata bio uništen. Obnovio ga je PSH u zajednici sa delničkim planinarama 1957. Pristup do doma moguć je isključivo pješice: iz Crnog Luga (2,30 sata), s Platka (2,30 sata) i sa ceste Gornje Jelenje — Vilje (1 sat).

Gore: Grđevni materijal nosile su ruke planinara
Dolje: Planinarski dom na Risnjaku u vrijeme obnove

Foto: Ž. Kantura

S obzirom da se dom nalazi udaljen od najbliže komunikacije oko sat hoda, sav građevinski materijal trebalo je prenijeti na ledima. Zbog toga su organizirane radne akcije za prijenos materijala, u kojima su sudjelovali članovi pojedinih planinarskih društava iz Zagreba i Gorskog kotara, te iz Rijeke, Karlovca, Osijeka i Slav. Broda.

Veliku pomoć, bez koje ne bi bilo moguće završiti planirane radove pružio je garnizon JNA iz Delnice. Osim redovnog sudjelovanja pripadnika JNA u radnim akcijama, garnizon JNA iz Delnice stavio je nekoliko puta na raspolaganje i transportne konje.

Bez pomoći pripadnika Garnizona JNA Delnice radovi ne bi bili završeni

Foto: V. Strašek

Jesen na Peci

MIRA SINCEK

VARAŽDIN

Večeras, kad je jesen već dobrano ogolila drveće i vjetar bezdušno pod prozorima kovitla mrtvim, klonulim, ugašenim lišćem, sjetih se Cesarića i njegovih stihova o Jeseni, sjetih se svog nedavnog uspona na Pecu, istih rima što mi i tada šuštavo zboriše srcu...

Polako penje se u brda,
A kuda prođe, njezin put
Od otpalog je lišća žut...

Dan je bio i rumen i žut, zrcaleći u treperavom zraku sve boje zrele jeseni, već iz daleka naša nam je Vlatka pokazivala bijele obrise Pece, gole stijene daleko pod nebom, visoko nad oblacima. Dok sam nakriviljavala glavu da što bolje iz brzog auta vidim kud će me to danas nositi moje nove gojzerice, pričala je Vlatka legendu o Kralju Matjažu.

Prošlo je mnogo dana, čak tjedana, što nisam lutala brdima i sad mi se činilo neobično dugim ovo čekanje da napokon do taknem koracima kamenje, omirišem u zraku život planine, oslobođim svoje nestrpljive poglede okvira i granica te skupim novu snagu za vrijeme sivih i beskrajnih kiša što dolaze.

Kako je Peca veličanstvena u jesen!

Vjerujem da je divna i zimi, bijela, šutljiva, meka, ili u proljeće — nježna, cvrščutava, mirisna, probudjena životu, ali moj prvi susret bijaše jesen u njoj i osjećam da je sada najljepša. Zrela i šuštava, obučena najčudnijim bojama, crvenom, žutom, smeđom, zelenom. Svako drvo, svaki list istog

stabla drugačija je slika, posve nova nijansa iste boje, posebna, topla. A tek ariš, nježan, gotovo poput obojene magle, drhtav i nestvaran, proviruje kroz svečanu tamu neuništivih gordih smreka.

Pod našim koracima lišće, oblicima i bojama svakojako, besumno zbog tisuće kapljica jutarnje rose, podsjeća me na nečije tuđe korake, na korake jeseni što je prije nas prošla, popela se u brdo i eto ostavila nam požutjeli put...

Jutro miriše vlagom lišća, sakrivenim gljivama, slatkim neobranim malinama a sunce zlati toplinom i sjajem visoke vrhove stabala. Daleko, nevidljiva, odziva se ptica poziv na put, nebo nad stazom čisto, bez sjećne oblaka!

Koračamo polako, skoro svečano, nečujno, svatko na svoj način zagledan u jesen vidi nešto drugo, otkriva nešto svoje. Tu blizu plamti crvenim lišćem malo drvo, tamo daleje drugo se žuti, drugo opet smeđe il' zeleno još. Olimpijada boja usred šume — to planine, prije nego je ogole mrazi i vjetri joj ledeni raznesu u bespovrat šuštavu dušu — doživljjava svoj lađubi pjev, pokazuje svoju raskoš i ljepotu još koji dan, još koji tren traje, postoji!

Kako smo postajali bliži visinama, sve nam je dalje ostajalo prekrasno šarenilo boja a tama gordih vitkih smreka utopila je put, sakrila sunce, smračila dan. Dáljinom se rasipao smijeh, dječji glasovi i nedugo po tom pred nama već planinarski

dom. Kratak odmor, zalogaj, dva, mirisni
čaj od raznih probranih planinskih trava i
već odmora dosta jer do vrha Pece ima još
dva sata hoda.

Odabrali smo lakšu stazu i polako, za-
stajajući često, stigosmo na vrh, prostran,
kamenit, ravan, desno od nas susjedna Austrija, crveno-bijeli granični stup upozorava
na to. U kasnom sjaju popodnevnog sun-
ca Vlatka pokazuje, u ravnini naših rado-
znalih očiju, na plavoj pozadini mirnog pro-
stranog neba, tek malo plaviji, lanac na-
zubljenih, zagrljenih planina, niz veličan-
stvenih vrhova — Kamniške Alpe, Triglav
i tko bi im upamtilo imena — treba ih sve
najprije osvojiti, vlastitim koracima uglatiti
staze, očutjeti njihov mir, njihove tištine
i vjetrove i onda im nikada nećemo zaboraviti
imena, onda će postati i zauvijek o-
stati sadržajem sjećanja i težnja za novim,
ponovnim susretom.

S druge pak strane, duboko dolje, pro-
stranstvo livada, polja, doline presjecane
krivudavim, neuvhvatljivim cestama ili bje-
štavim nitima voda, a razbacanim, negdje
dalekim, negdje gusto zbijenim krovovima
i tu blizu Uršlja gora, preko puta, golema
ko zaboravljeni stog sijena, velik. Sve to
gledamo, smiješimo se, riječi vesele i tople
odnosi prohladni vjetrić u susjednu zemlju
preko granice bez međe. U toploj zavjetrini
»krademo« suncu zadnju planinsku boju. A
onda svatko sam, zadubljen u misli, odjed-
nom pronalazi svoj trenutak tištine, trenutak
što ga nikakve riječi nisu u stanju nadom-
jestiti, trenutak kad se zaustave vlastiti
glasovi, umire treptaji nemirnog bića i sr-
cem osluškuje riječ prostranstva, visina, ri-
ječ planine.

Provlačim prste kroz pomalo bezživotnu,
žutu i oštru travu, odnosi me vlastiti po-
gled put plavičastih obrisa Alpa preko vr-
hova i litica u daljine neviđene što se eto
iz oblaka pretvaraju u neomeđenu boju, pre-
rastaju i vrijeme i prostor. Nekako sa

strahom očekujem i slutim da će me sva-
kog trena netko otrgnuti ovom snu pozivom: — E, pa vrijeme je, idemo!

U domu, baš kao u pravom domu, bilo je
živahno, veselo, harmonika je razbacivala
prpošne tonove razigrane polke, a mi smo
požurili da prije noći obidemo i Kralja Ma-
tija.

U mokrom, mrkom, zgurenom oknu na-
puštenog rudnika, pod stražom trošnih he-
lebardi, nalakćen na teški kameni stol, on
je drijemao, snažan, velik, mračan, ni ve-
selo svjetlo baterije, topli snop zraka što su
sjekle zavjesu vlažne tame i osvjetljavale
prljave lokve vode na blatu tlu, nije ga
prenuo, ni za tren, sa stropa je jednolično
kapala voda, uspavljajuće sporo, šutjeli smo
ognuti mrakom i vremenitom tišinom nje-
gova sna.

Vani, pred bučnim domom, mjesec se već
odavno zapleo u najviše grane crnih smre-
ka i hladnu noć obojio plavičasto srebrnim
sjajem. Dugo je odzvanjala pjesma a ja sam
obnavljala svaki trenutak dana što je već
poodavno bio jučer.

Možda bi mi odlazak s Pece bio tužniji,
jer nerado ostavljam novog prijatelja —
planinu, ali nam je Vlatka otkrila naš slijedeći
cilj — najbližu susjedu — lijepu Uršlju
goru.

Iako su mi nove gojerice činile svaki ko-
rak neugodnim, na trenutke čak i bolnim,
veselo sam brzala za društvo, u trku se
opraštajući s Pecom i moje — Dovidjenja!
jednoj planini postajalo je sve jasnije —
Zdravo! — novoj!

Dok ovo pišem vani jesen razbacuje pre-
ostalo lišće i čudno miriše zima, a u sva-
kom šumu vjetra stihovi:

A kada livadama dune
Njen vjetar, uzbune se travke.
U strništim tužno šušti:
To polja slute snijeg i čavke.

(D. Cesarić)

Kitica s Kitke

Dr. RADOVAN KRANJČEV

KOPRIVNICA

Nigdje o njoj ni slova nismo mogli pro-
čitati. Tek šturi geografski podaci u neko-
liko "redaka mogu se naći u Enciklopediji
Jugoslavije — suviše malo za bilo kakvu
planinarsku informaciju* Eto, toliko smo nas
osmorica planinara iz Koprivnice znali o

* Ispak o Kitki ima lijepa knjižica pod naslovom »Kitka«. Napisali su je J. Tasevski i P. Liličić, a tiskalo PD »Skopje« 1959. u 1500 primjeraka. Ilu-
strirana je lijepim fotografijama i geografskom
kartom. To je dosad jedini planinarski vodič na
makedonskom jeziku. Odavno je rasprodan. (Op-
ska urednika)

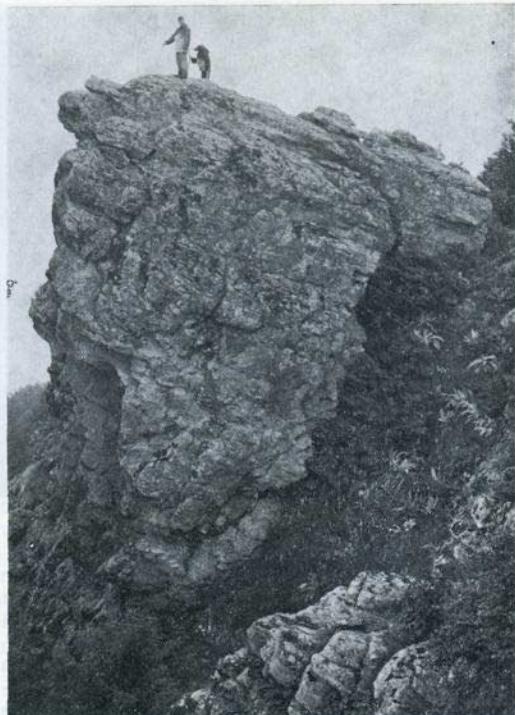
planini Kitki kad smo se jednog srpanjskog
dana našli kod mjestašca Preslapa (oko 1000
m) u Makedoniji, na cesti koja spaja Dra-
čevo s Aldincima i Solunskom glavom (2540
m) — najvišim vrhom Jakupice. Planina
Kitka (maked. kitka = kitica) zajedno sa
spomenutom cestom nalazi se u središnjem
djelu područja koje sa zapada omeđuje
Markova a s istoka i juga Kadina reka,
obje desne pritoke Vardara. U širem geo-
grafskom pogledu Kitka pripada centralnim
makedonskim planinama u sistemu Jakupi-

ca—Karađica, tj. njegovim nižim, sjeveroistočnim ograncima koji se postepeno spuštaju u dolinu Vardara. Od Preslapa do Dračeva cesta je asfaltirana, premda mjestimice oštećena. Odavde, od Preslapa, možete se prebaciti do Dračeva i Skoplja samo slučajnim stopiranjem kakvog vozila, a od sela Gorno Količane vozi dvă puta dnevno autobus.

Uz pomoć druga Pere, upravnika motela u Preslapu gdje se može i prenoći, produžimo asfaltnom cestom prema Crvenoj Vodi kojih stotinjak metara. Jasna planinarska markacija uz rub ceste usmjerava nas na šumsku stazu prema planinarskom domu »Kitka« na istoimenoj planini. Prvi dio puta kroz pretežno bukove šume gotovo je bez uspona jer se krećemo po izohipsi bez većih promjena visine. To su zapravo ravnomjerno položeni jugozapadni obronci planine. Tek drugi dio puta prolazi u malo jačem usponu, s predasima na zaravnjenim šumskim čistinama obraslim vegetacijom sjećina. Jedna od njih posebno se ističe bogatim žutilom kolotoča (*Telekia speciosa* Baumg.) — tipičnim predstavnikom ovakvih staništa. Za 70 minuta bili smo pred planinarskim domom »Kitka« (1350 m).

Lijep i prostran dom nalazi se na prostranoj šumskoj čistini zapadno od najvišeg vrha planine. Domom upravlja Planinarsko društvo »Matica« iz Skoplja. Domar je iz susjednog mještača Paligrada a zamjenjava ga je trenutno uslužni Georgij Bogdanov iz Skoplja. Njegovom susretljivošću brzo smo se svim smjestili u udobne i tople prostorije. Dom je elektrificiran, ima tekuću vodu i pruža udoban smještaj i boravak. Nekolicina makedonskih planinara brala je gljive i sušila ih oko doma a tu su i rukoveti poznatih biljaka koje domaćini suše kao čajeve za goste.

Lijepa i za oko ugodna okolica doma pruža planinaru odmor i dobar vidik prema vrhu Kitki (1569 m). Vrh lako zapažamo prema istoku kao velik skup tamnih stijena, vertikalno izzlijeblijenih i raspucanih, koji izravnaju sveopćeg šumskog zelenila. Višoke su, računamo, oko 50 do 80 metara i s ove zapadne strane savladive samo uz alpinističku opremu. Zbog toga, da bismo došli na vrh, treba ih s bilo koje strane zabići i približiti im se s istočnog pravca. Oko stijena oblijeću i grakću gavrani i čavke a viđene su i grabljivice kako sa stijena odnose u kljunu obješene zmije. Poslijе sutrašnjeg kišnog prijepodneva pošli smo im u pohode. Najprije markiranom stazom desetak minuta u pravcu sjevera, a onda odvojak desno širokom stazom — pravim šetalištem — te zaokret prema jugu, paralelno podno glavnog grebena planine. Tako smo stigli do njenih južnih i nižih obronaka. Kako je proteklih dana bilo mnogo kiše, šuma je puna najraznovrsnijih gljiva. Na svakom koraku susretali smo čitave kolonije. Srednjedobne bukove sastojine pune su i pticnjeg svijeta među kojim se osobito isti-

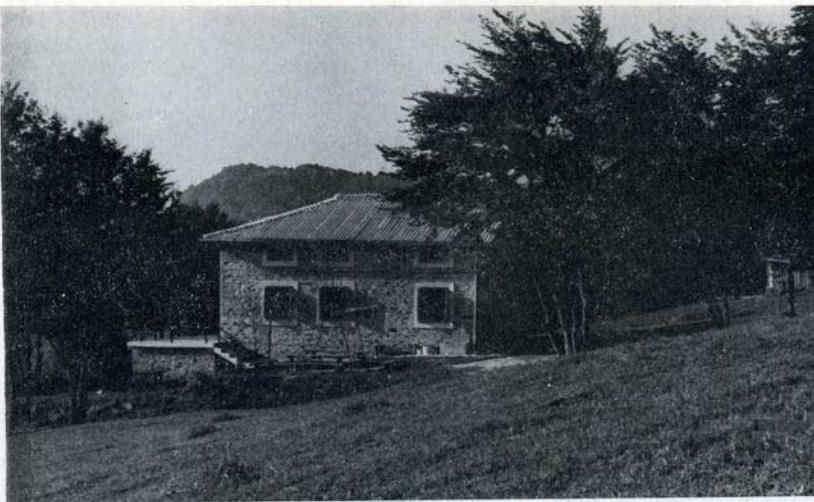

S Kitke se pružaju divni vidici

Foto: Dr. R. Kranjčev

če tetrije. Putem se smjenjivala kiša sa suncem a magle po šumskim čistinama samo su nam na trenutke otkrivale vidik. Na južnom dijelu planinskog grebena kisne veliko stado konja bez vidljivog pastira. S jugoistočne strane grebena nalazi se seoce Paligrad a te planinske padine manje su šumovite a više obrađene. Grebenom se penjemo sve više i više promatrajući usput rasvjjetale livade i šumske čistine s puno zanimljivih biljnih vrsta.

Ali nikako ne uspijevamo ugledati vrh! S ove južne grebenske strane on je zaista sakriven šumskim sastojinama a tek po koja stršeća stijena daje naslutiti da mu se nalazimo blizu. Pominjim pretraživanjem i zabilaskom nekoliko šumaraka konačno izbijamo na čistinu. Pred nama su visoke i rasstrgane tamne stijene. To je vrh koji tako impozantno djeluje odozdo. Bili smo iznenadeni, ne toliko visinom, koliko divnim razgledom okolice. Kitka je divan vidikovac ali područje i floristički veoma zanimljivo i privlačno. Osobito je lijep vidik prema zapadu u pravcu planinarskog doma koji na trenutke izranja iz maglene zavješe. Tamne silikatne stijene strmo se, gotovo okomito, ruše prema zapadu. Odavde, s tjemena vrha i s ove šumske čistine zaklonjene mlađom šumom, stijene i sam vrh ne djeluju tako snažno kao kad ih gledamo odozdo. Mjestimice njihove blokove od-

Planinarski dom
na Kitki

Foto: Dr. Z. Poljak

vajaju tek pola metra uski prosjeci i su-tjeske koje ih rascjepljuju i dvadeset metara duboko. Lišajska vegetacija daje i onim najvišim karakterističnu žutozelenkastu pa-tinu. Premda relativno siromašne brojem biljnih vrata, ukrašene su biljem na naj-ljepši mogući način. I nestručnjak će ovde biti očaran njihovim predivnim skladom bo-ja a još više njihovim razmještajem i po-najravnijim i najgladim površinama kame-na. Tu sretosno osobite, gotovo crne liša-jeve, koji svojim steljkama ispunjavaju udubljenja i žlebove među kamenjem. Odo-zdo su crnosive mrežaste strukture. Posebno uočljiv je zlatnožuti žednjak u punom cva-tu, a znatne površine na tlu prekriva dla-kava runjika s brojnim rozetama listova i narančastožutim cvjetovima. Tu gdje raste, potisnula je sve ostalo raslinje. Čini se da kao iz same stijene rastu busenovi trava iz-miješani s krupnim cvjetovima žutonaran-častog lanilista. U dnu stijena, u svakoj za-sjenjenoj pukotini i procjepu, šire se bo-kori paprati s velikim zelenim listovima i visoke cvatuće stapke jedića. Trebalo je du-lje vremena dok ne razgledamo, verući se sa stijenu na stijenu, sve što nas je zani-malo na ovom poetičnom vrhu. I sunca je bilo na trenutke pa je svaki detalj odmah oživio u svom blistavilu boja.

U povratku s vrha produžili smo šumovitim grebenom, onako bez markacija, pre-ma sjeveru. Mlada bukova šuma odiše vla-gom a po tlu debeli sloj listinca i čitave nakupine gljiva. Već za desetak minuta spu-stili smo se po grebenu na malo sedlašće i poveću šumsku čistinu koja je zaokupila našu pažnju. Prije svega, njen kolorit nas je osvojio. Nigdje prije, pa čak ni u raznim predjelima naših dinarskih planina, nisam zapazio toliko i takvo mnoštvo biljaka, da-pače, jednoličnog saga od busenova majčine

dušice. Crvenoljubičasta boja njenih cvjetova prostirala se svuda naokolo a ugodan mi-riš njenih eteričkih ulja ispunjao je cijelu atmosferu. Toplo sunce izmamilo je na ovaj prostrat stol mnoštvo kukaca tako da je o-suščani zaravanak za časak vrvio mnogo-brojnim posjetiocima. Visoke žute divizme u zaledu i vitki cvatovi predivnog jedića, koji su poput visokih svjećnjaka izrastali među crvenim busenjem, predstavljali su ele-gantne vertikale u ovoj cvatućoj i uski-pjeljoj tratinici. Bogatstvo i ljepota prirode i ra-dost života na tako malom prostoru! I čo-vjek kao njen sastavni i nerazdvojivi dio. Čovjek koji tek u prirodi, naročito ovako ljepoj i čistoj, živi trenutke svom punoćom svog bića. Eto, takvi predjeli Kitke ostali su nam u sjećanju.

Ako se s ove predivne crvene poljane u-putimo niže na markiranu stazu kojom smo pošli na vrh, obišli smo tako cijeli greben planine, divan krug, s doživljajem mnoštva sadržaja vrijednih svakom pokloniku pri-rode. Međutim, ako se tom donjom markira-nom stazom ne vratimo u planinarski dom, već produžimo njome sjeverno, odnosno sje-verozapadno, dočekat će nas novo i ugodno iznenađenje. Ovaj predivni dio grebena s pravom zovu Krasna (1380 m). Čini ga za-travljen kamenjar iz kojeg tu i tamo izra-njaju veći ili manji kameni blokovi što či-tavom grebenu daju naročitu reljefnost i plastiku. Pogotovo u ovo vrijeme dana ka-da bočno osvjetljenje svakom detalju pruža naročit izražaj. Popesmo se na golem i naj-viši kameni stršak zaglađena tjemena i ve-likih stepeničastih strana. Oživljava ga di-van obraštaj lišajeva i ostalog bilja a u udubljenjima stijene nalaze se lokvice od ne-davnih kiša sa svojim osebujnim oblicima života. Cio okolni prostor je niži od na-šeg stajališta a pogledom možemo kružiti

na sve strane, Skopska kotlina je kao na dlanu a i Titov Veles nije daleko. Zalazeće sunce svojim žutonarančastim zrakama daje jasne obrise i najvišim okolnim planinama. S jedne strane divna dolina Kadiće reke a s druge Preslap i dionice ceste prema Dračevu s okolnim brdima. A tamo prema jugu i jugozapadu obrisi Solunske glave. Livade oko nas, samo s ponekim grmom, odaju svježinom i mirisom velikog broja cvatućih vrsta. I ovdje raste čapljev od čijeg korijena planinari, navodno, prave odličan pire. Tu ima i goleme pećurki — kračuna, pravih poslastica za gljivarre. Sladimo se krupnim jagodama hrustavkama kojih svuda ima u izobilju. Domačin nam skreće pažnju na mnoštvo lešnjaka u okolnim šumarcima a začas sâm iz tih šumaraka donosi goleme primjerke vrganja. I to nekoliko kilograma! Biste li vjerovali da je jedan imao klobuk promjera 30 cm a težio je 1200 grama!

Ne mogu a da ne spomenem i osobito istaknem prisutnost planinskog smilja (Helleborus sp.) na tom divnom planinskom grebenu Krasne. Blizu pola metra visoki bokori na vrhu završavaju bogatim zlatnožutim šticima čiji cvjetovi su se upravo po-

čeli otvarati. Cijela poljana nakićena je tim zlatnim grudama koje već i svojim mirisom odaju prisutnost osobite biljke. Ubraća katica s tek rascvalog bokora smilja kao suh ali mirišljiv i dugotrajan aranžman dražga mi je uspomena na te divne sate provedene na Kitki i Krasnoj. To je moja katica s Kitke!

Eto, takve su Krasna i Kitka u ovo ksono srpanjsko poslijepodne. Uživamo u zalistku sunca i puni divnih dojmova vraćamo se u dom. Bili su to sati nezaboravnog druženja s prirodom.

Predveče, u sumrak, kad su već litice Kitke bile obasjane mjesecinom, oko doma titrala su svjetla od mnoštva kriješnica. Pamtim te trenutke s nostalgijom jer smo idući dan namjeravali krenuti dalje. Premda nevelika, planina Kitka sa svojom družicom Krasnom vabi svojim mirom i ljetopotom. Bila je za nas pravo otkriće, a preko ovog napisa nadam se da će biti i za mnoge druge. Pregršt dojmova i spoznaja s ovog planinskog prostora pruža snažnu motivaciju za ponovni susret, a mala katica smilja, ta »kitka sa Kitke«, budi u meni trajno sjećanje na dane provedene u divnoj planinskoj prirodi nadomak Skoplja.

Novosti s Velebita

NOVO STUBIŠTE NA STAPU

»Prošao sam kroz prekrasne predjele južnog Velebita, penjao se i silazio svakojakim terenima i na kraju tog puta, stotinjak metara prije Tatekove kolibe, uganuo sam nogu na onoj strmini »Strmac«. To je bila izjava jednog planinara, koji je nakon tog dogadaja jedva sišao uz pomoć prijatelja do Mandaline.

Slične izjave imao sam priliike čuti više puta, iako nisu bile tako tragične. I meni je samostaj taj uspon (spust) uvijek nalagao maksimalnu pažnju. Morao sam dobro paziti, da ne zagazim u koju od brojnih lišćem pokrivenih rupa između kamenja. Naročito je bilo teško nositi drva niz taj Strmac i zato sam odlučio da tome doskočim i ovu opasnost riješim zauvijek.

Jedan vikend proveo sam na Stapu i kako nisam namjeravao lutati okolo, odlučio sam da se zabavim gradnjom stepenica kroz cijeli Strmac. Taj posao i nije bio za moju raskilmanu kralježnicu, ali pomislih: ako su Egipćani mogli podizati terete teške nešto učiniti.

Za dva vikenda bile su izbušene rupe za željezne klinove, koji bi trebalj biti nosači sajle. Sajlu sam nabavio zahvaljujući direktoru »Elke« koji mi je poklonio novu sajlu od oko 200 m. Seljak Matak, koji i inače nama planinarama čini velike usluge, prenio ju je na mazgi sve do Biljevine, pola sata od Vrtline. Dana 29. listopada imao sam na Stapu veće društvo pa sam dobio opet pomagača, Milana Jovanovića, s kojim sam prenio sajlu do Jame i s kojim sam i završio posao.

po nekoliko tona, zašto ja ne bih pomakao kamjenje od nekoliko stotina kila. I na kraju, čemu služi poluga? Taj veliki izum prošlosti bio mi je glavni pomagač bez kojega ne bih mogao učiniti baš ništa.

Blokovi kamenja veliki kao stol silazili su kao od šale nizbrdo i postavili se obično upravo tamko gdje sam ih i namjeravao postaviti. Dogadalo se da je poneki nastavio svoj put i tada je bio izgubljen za stepenice. Već u početku radova pridružio mi se jedan planinar iz Zagreba i pomogao da odvalimo jedan veliki kamen. Nažalost, brzo me je ostavio. Slijedeća dva vikenda pomagao mi je planinar Ante Čala, umirovljenik. Odmah mi je bilo lakše, jer je bio dobar kuhar i barem na kuhanje nisam gubio vrijeme. Tako sam u tri vikenda završio oko 95 posto stepenica. Još je ostalo oko 20 metara puta preko stijene, no to će urediti na proljeće. Sada se može i trčati uredenim dijelom puta.

OSIGURAN SILAZ U JAMU VRTLINU

Bilo je tu i komplikacija, jer se sajla zamrsila kod odmotavanja. Na sreću tu se našla i ekipa speleologa iz Zagreba koji su pokušavali pronaći možda još neotkrivene dijelove Jame. Jedan od njih žrtvovao je svoje vrijeme da nam pomogne odmršti i razvući sajlu do dna Jame. Nama je preostalo još samo da učvrstimo sajlu maticama za klinove. Sunce je već leglo nisko na zapad a ekipa speleologa počela je stizati iz utrobe Vrtline, kada smo zavrtjeli zadnju maticu na klinu.

Sada sam mogao izaći iz Jame i samo s pomoću jedne ruke sasme lako iznijeti sav alat.

Još preostaje za proljeće čišćenje terena od slijepa, a treba utesati i nekoliko stepenica na najstrmijem dijelu. Gledao sam kako pojedinci sada s lakoćom izlaze iz Jame i to mi je bila najveća nagrada za uložen trud. Slavko Tomerlin, Zadar

In memoriam

FRANJO MASNEC (1911 — 1986)

Umro je Franjo Masnec, bivši predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske, planinar s više nego polstoljetnim planinarskim stažom. Rodio se 17. studenoga 1911. u Gostenju kod Desinića, po struci je bio drvotokar, a po zanimanju stručni učitelj u mirovini. Član planinarske organizacije postao je 1934, najprije u »Prijatelju prirode« a nakon njegove zabrane u zadruzi »Izletnički dom« koja je vodila izgradnju doma na Glavici iznad Zagreba. U Zadruzi je bio blagajnik i sačuvao je dio njezine imovine za vrijeme rata. Poslije rata najprije je bio član Planinarske sekcije FD »Met-

lac«, zatim PD »Grič« i na kraju PD »Zanatlija« u kojem je ostao do kraja života. Predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske bio je 1953, a zatim član Nadzornog odbora PSH. Za dugogodišnje izvanredno zalađanje u planinarskim organizacijama primio je najviša planinarska odlikovanja: 1962. Zlatni znak PSH i 1955. Zlatni znak PSJ. Umro je 4. prosinca a na njegovu posljednjem ispraćaju oprostio se od njega prigodnim riječima predsjednik PSH Božidar Skerl.

Z. P.

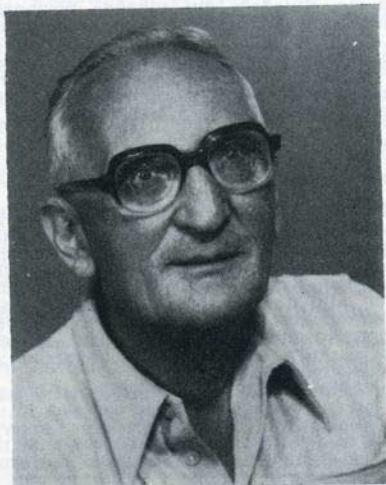
IVO KRALJETA (1924 — 1986)

Okrutna sudbina otrglja je Planinarskom savezu Hrvatske i planinarima Zagreba čovjeka i planinara, druga visoke moralne vrijednosti, radnog i pouzdanog stručnjaka. Dana 26. listopada umro je Ivo Kraljeta. S pravom možemo reći da je njegov život bio posvećen planinama. Rodio se 21. travnja 1924. u Zagrebu, po struci je bio pravnik, a po zanimanju oficir JNA (umirovljen je u činu pukovnika). Planinarstvom se počeo baviti 1936., a poslije rata se istaknuo i kao društveni radnik u planinarskoj organizaciji: dugogodišnji je funkcionar PD »Sutjeska« u Zagrebu (suosnivač, tajnik i potpredsjednik) i dugogodišnji član Predsjedništva PSH. Kao Predsjednik savezne komisije za statut i normativne akte rješavao je gotovo sve probleme u radu PSH. Na njima je radio zdušno i konstruktivno gotovo do zadnjeg časa. Iako je poslijednjih godina bolovao od nekoliko teških bolesti i podnio tešku operaciju, nije to nikada pokazivao: uvijek je bio vedar i raspoložen za rad i akciju, pun naklonosti za planinarsku organizaciju. Planinarska organizacija mu je za to dala svoja najviša priznanja: 1975. dobio je Zlatni znak PSH, a 1984. Zlatni znak PSJ. Planinarski aktivisti PSH i Zagreba odali su mu posljednju počast i njegov lik zadržali kao svjetli uzor.

Mr. Željko Kašpar

VLADIMIR SAMAC (1914—1986)

Kada nas netko zauvijek ostavi, pitamo se, što je to u njegovom životu bilo značajno zbog čega ćemo ga se sjećati i spominjati. Redovi članova PD »Ravna Gora« u Varaždinu su osiromašeni za jednog istaknutog planinara, skromnog i požrtvovnog radnika. Vladimir Samac, iako rođen u Slavoniji, bio je pravi Varaždinac. U Varaždinu je došao kao dijete poslije prvog svjetskog rata. Ovdje je rastao i stasao radeći u općini i Rudarskoj školi sve do dislaska u mirovinu 1963. Umro je 11. 8. 1986. I kao što se većina ljudi uz redovno, profesionalno zanimanje bavi još nekim aktivnostima koje čine život punijim i radosnjim, tako se i Vladek, kako su ga zvali Varaždinčići opredjelio za sport i planinarstvo. Posebno mu je sru prirasla lakoatletika. Sam je svojevremeno trčao na 100 metara, nosilač je brojnih sportskih pohvala, priznanja i odlikovanja. Bio je međunarodni atletski sudac. Velik dio vremena posvetio je planinarstvu. Radio je išao na izlete. U planinama je nalazio svoj duševni i tjelesni mir. Sjećamo ga se kao dugogodišnjeg tajnika Zagorskog planinarskog puta. U izgradnji starog i novog planinarskog doma na Ravnoj gori i Vladenkovi su brojni dobrovoljni sati. Odlikovan je Zlatnom značkom PSH. Nedavno je na jednom planinarskom sastanku predloženo, da se sastanu osnivači ZPP-a i najstariji planinarski aktivisti. Nažalost, na tom sastanku Vladimira Samca neće biti. T. Jagačić

• Pavle Segula: **Sneg, led, plazovi.** Prirodnik za planinice, smučarje i druge. Izdavač Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvoržakova 9, broširano, 301 str., format 12 x 16 cm, 60 ilustracija (crteža i dijagrama), 1986. god. Ugleđeni slovenski alpinist, gorski spasavalac, planinarski pisac i stručnjak za lavine napisao je, može se slobodno reći, kapitalno djelo o problemima što u zasjenjena planina uzrokuje ljudima. Tema je aktuelna otkad postoji planinarstvo, a u nas joj je do sad posvećeno vrlo malo izdanja. Godine 1972. objavio je PSH »Pevanje u snijegu i ledu« Borislava Aleraja (poslije je još jedan put tiskano), a na PZS 1973. prijevod Gaylove knjige »Plazovi«. Segulina knjiga pruža čitacu, po-pot enciklopediju, sve što treba planinaru i skijašu zimi u zasjenjenu visokim planinama. Sadržaj joj je multidisciplinarn (meteorologija, tehnika, medicina itd.) i pokazuje autorov svestran interes. Premda je u ovoj oblasti autor amatér, dao je djelo visoke stručne vrijednosti i još jedan put pokazao kako se stručnost i amaterizam ne isključuju, na-protiv! Teško je u nekoliko re-daka prikazati sve vrijednosti ove knjige te nam ne preostaje drugo nego nabrojati najvažnije di-jelove. To su: snijeg i led, lavine, nesreće što ih izazivaju lavine, osiguranje i spašavanje. Oko pola knjige posvećeno je, dakle, lavinama. Za ilustraciju, evo što

sadrži sedmo poglavje petog di-jela: kadrovska i tehnička opre-mjenost stаницe GSS, stанице GSS u Sloveniji, smjernice za spašavanje, podsjetnici za načelnika stаницa, vodu prethodnice i vodu spašavanja, traženje ljudi pod la-vinama, skrb za preživele, dokumentacija. Završimo citatom iz predgovora što ga je napisao dr. France Bernot: »Pavle Segula, dipl. ing. elektrotehnike, stekao je veliku zaslugu što smo mi — ne samo planinari, nego i svi Slo-venci — dobili ne samo priručnik koji će nam pomoći pri odgoju mladih planinara i alpinista na području snijega i lavina, ne-ga pravi udžbenik koji praktički obraduje cijelu lavinologiju.«

Z. P.

• **Bilogorski planinar 20 i 21,** godina X, za srpanj i prosinac 1986. izašli su u standardnom obliku na dvadesetak stranica s prilozima koji im daju život i razno-likost. Bogato su ilustrirani foto-grafijama, crtežima pa i karika-turama. U broju 20 prilozi govo-re o radu koprivničkih planinara i o raznim planinskim područji-ma: Rudnik, Durmitor, Mala Pa-klenica (ona nije kanjon nego klanac!), Velebit, a na kraju je »Mala planinarska kronika 1336 — 1986. godine« (autor Z. Poljak). Broj 21 posvećen je 10. obljetnici Koprivničkog planinarskog puta. Nakon prigodnog članka slijede: Bilogora i planinarstvo — zašto ne? (Z. Poljak). U planinama Ma-kodonije (R. Kranjčev), Druženje

s prirodom lijep je doživljaj (A. Kozina) i Po tragu kuna i med-veda (A. Rukavina).

• **Alpinistički razgledi 23,** glasilo slovenskih alpinista koje izlazi od 1979. sadržajno povezuju planinarsku rubriku u ljubljanskom dnev-niku Delo i Planinski vestnik. Ovaj broj bogat je sadržajem (op-seg 52 str.) i pokazuje da slo-venski penjači imaju što da kažu. Porastao je interes: sada ima na-kladu od 500 primjeraka i iz tehn-ičkih razloga (šapirografska tehnika) nije je moguće povisiti, ta-ko da uredništvo moli čitače ne-ka poslije čitanja svezak posude ili poklonke drugima. U planu je da ove godine izade četiri broja. Sadržaj je raznolik. Ima priloga o povijesti i tehnički penjanja, is-tiču se prilozni o slobodnom pe-njanju, opisi i skice prvenstvenih uspona (kao i u gotovo svakom dosadašnjem broju, zastupljena je i naša Paklenica) i, kao osvježenje, brojne karikature. Z. P.

• **Orijentirac,** godina 1, broj 1, april 1986, 16 str. umnoženih foto-kopiranjem, izdavač, PD »Želje-zničar« Sid. Kad što i naslov kaže, ovaj je pokušaj namijenjen orijentacijskom sportu, koji je u Jugoslaviji dobio okrilje u planinarskoj organizaciji. Hoće li sve ostati samo na pokušaju, pokazat će vrijeme. Prilozni su posvećeni O-tehnici, izvještajima s O-natje-čanja i radu klubova, a zanimljiv je prilog iz kojeg se vidi da ori-entacija u Sidu slavi 25 godina.

Vezni putevi i transverzale

• Promjene na Riječkoj transver-zali. Na dijelu Jušići — Kastav — Studena, postala je u planinarskom smislu nepodobna za kre-tanje. Ta dionica je danas moderna prometnica, s vrlo inten-zivnim prometom. Zato je Pred-sjedništvo OPS Rijeka, a na pri-jedlog Branka Lončara, usvojilo izmjenu trase. Ona sada ide od sela Jušića pored zaseoka Obadi-do Kastva, produžava kroz zase-łak Bani, Dovičići i Sroki za Ronjgi. Tu je vrlo lijep ugosti-teljski objekat u adaptiranoj rodnoj kući kompozitora Ivana Matetića — Ronjgova, kao i memo-rijalni muzej. Trasa dalje produ-žava za Zorziće pa zapadnim di-jelom grebena Kopica dolazi na staru trasu RT u neposrednoj bli-zini Studene. Trasa ide cijelom dionicom kroz šumu i šumske grabe i hrasta, koristeći seoske staze i stare kolonike. Vrlo je po-godna za jednodnevne izlete kako ljeti tako i zimi, bilo u je-dnom ili drugom pravcu. Na ne-koliko mjeseta prolazi pored stajališta prigradskog autobusa. Ka-stav i Studena su kontrolne točke RT.

(Miljenko Pavelić)

• »Stazama romanijskih partiza-na«. PD »Željezničar« iz Saraje-va otvorilo je novu planinarsku transverzalu »Stazama romanijskih partizana«. Početak je u Palama a završetak u Mokrom. Pro-lazi najljepšim predjelima Roma-nije i vodi na najviši vrh pre-

krasne Crvene stijene (1412 m), koju nazivaju biserom Romanije. Duga je oko 60 km, a može se obići za 18 do 20 sati lagana hoda. Imo devet KT: 1 Pale spomen-kosturnica, 2 planinarski dom »Slaviša Vajner Cića« na Roma-niji, 3 selo Bogovići, Titova pe-ćina, 4 Vukosavljivići, kuća br. 10 kod Milorada Tomicića, 5 So-kolac, spomen-kosturnica, kod je-le pored lokve, 8 Crvene stijene, vrh, i 9 spomen-kosturnica. Put je označen uobičajenom planinarskom markacijom s povremenim označkama »SRP«. Mogućnosti no-ćenja su u domu »Slaviša Vajner Cića« na Romaniji koji je stalno otvoren i u plan. kući na Crveni-stijenama koja je otvorena samo subotom i nedjeljom. Obi-lazak puta se dokazuje fotogra-firanjem na kontrolnim točka-ma. Dnevnik sa skicom puta može se naručiti kod PD »Željezničar«, 71000 Sarajevo, Ključka broj 2.

• Deset godina akcije »Planinar-transverzalac«. U subotu 24. 5. 1986. g. planinari transverzalci iz 4 republike sastali su se u dru-štvenim prostorijama PD »Želje-zničar« u Zagrebu, te skromno i radno proslavili 10. godišnjicu os-nutka i rada ove specifične ak-cije. Na kraju su podijelili za-hvalnice u znak pažnje za us-pješan planinarski doprinos trans-verzalnom pokretu. Tu akciju su pokrenuli zagrebački planinari

željezničari 15. 4. 1976, a prihvatali su je ne samo planinari iz želje-zničkih čvorista, već i ostali pla-ninari širom Jugoslavije. Danas imamo registrirano 100 planinarskih društava: u Hrvatskoj 34, Sloveniji 27, SR BiH 25 i u SR Srbiji 14 (4 iz SAP Vojvodine). Od 17 željezničarskih PD, naro-čito su aktivna PDZ iz Zagreba, Beograda, Celja, Maribora, Sarajeva, Ljubljane i Novog Sada. Prvi transverzalni put u Jugosla-viji, Slovenski planinarski put or. 1, osnovan je 1. 8. 1953, a u SR Hrvatskoj samo 4 godine poslije »Slavonski planinarski put« 27. 6. 1957. PDZ — Zgb osnovao je »Istarski planinarski put« 1. 5. 1976. i specifično natjecanje »Planinar-transverzalac« 15. 4. 1976. Do danas je osnovano i rade u Jugoslaviji 152 planinarska puta ili transverzale, od kojih u BiH 35, u Crnoj Gori 1, Hrvatskoj 45, Makedoniji 1, Sloveniji 54 te u SR Srbiji 16. Akcija »Planinar-transverzalac« počinje 15. 4. 1976. Prvu podjelu značaka izvršio je tadašnji predsjednik PDZ Ljudevit Stanićić, sadašnji željeznički umirovljenik. Naziv, značak i pismeno priznanje »Planinar-trans-verzalac« stiže svaki član pla-ninarskog društva, koji ispunio određene uvjete predviđene Pra-vilnikom. U deset godina podijeljeno je 867 značaka planinarama iz 4 republike, od čega zagreba-čkim željezničarima 123 značake. (Krešimir Ormanec)

Orijentacijski sport

● Orijentacija u osnovnim školama. Da orijentacijski sport predstavlja idealnu psihofizičku rekreaciju za pionire i omladinu, pokazuje višegodišnja suradnja PD »Zagreb-Matica« i OS »Vladimir Nemet« iz Zagreba, čiji učenici pod vodstvom nastavnika geografije Krešimira Dukića imaju orijentaciju kao obaveznu vanškolsku aktivnost. Tom prilikom je 7. 12. 1986. u Maksimiru po hladnom i maglovitom vremenu održano Otvoreno trening-natjecanje iz orijentacije u organizaciji članova Planinarsko-orijentacijske sekcije PD »Zagreb-Matica«. Sudjelovalo je čak

107 natjecatelja iz 9 plan. društava, orijent. klubova i osn. škola iz Hrvatske i Slovenije(!), raspoređenih u 3 kategorije. Protoplazirani su: kratka staza — Dozlet Perica, srednja staza — Kančići Tomica i duga staza — Marchiotti Ivan. Osnovna škola »Vladimir Nemet« dobila je pri tom posebno priznanje za najbrojniji odaziv (68 natjecatelja).

(Edo Hadžiselimović)

● O-adresar. Komisija za orijentaciju PSH pokrenula je izdanie O-adresara (prvog ovakve vrste u Jugoslaviji), koji je u siječnju 1987. poslan svim planinarskim savezima u SFRJ. Adresar za sa-

da obuhvaća podatke o 96 plan-društva i O-klubova iz Jugoslavije, aktivnih u O-sportu, te adrese O-saveza 33 države-članice Međunarodne O-federacije. Za veću društava i klubova iz Jugoslavije navedene su adrese najaktivnijih pojedinaca u O-sportu, te adrese O-klubova pojedinih država. Prilog O-adresaru su trošlovčane kratice svih navedenih društava i klubova iz Jugoslavije, te države-članica IOF-a, neophodne u obradi porataka računarnom. Sve informacije moguće je dobiti na adresi urednika O-adresara: Edo Hadžiselimović, Ivana Blažine 2, 41000 Zagreb.

Alpinizam i ekspedicije

● Alpinisti iz BiH prošle su godine polučili vrlo dobre rezultate. Za dogadjaj godine u alpinizmu Republike proglašavamo ekspediciju »Ande '86« u organizaciji UPSD »Bukovik« iz Sarajeva što je izvedena ljetos. Ekipu je sačinjavalo 10 alpinista koji su za 35 dana osvojili ukupno šest vrhova i to: Kitarahu (6040), Alpamajo (5947), Huaskaran (6768), Taklarahu (6034), Pisko (5800) i Ranrapaku (6162 m).

(Ramo Kolar)

● Sto je alpinistička ekspedicija? Na Stolu kod Bora u Srbiji održan je početkom prosinca pet redovni sastanak Komisije za alpinizam PSJ. Zbog različitih zloupotreba definirano je što se ima smatrati alpinističkom ekspedicijom. Savezna ili republička ekspedicija mora imati najmanje tri četvrte članova kategoriziranih alpinista, a međudruštvena ili društvena najmanje polovicu. Utvrđeni su i jedinstveni kriteriji za dobivanje naziva alpinist, a uvedena je i kategorija penjač.

● Zabrana uspona na Everest? Nepal razmatra mogućnost da od 1990. godine zabrani uspon alpinista na Mt. Everest (8848 metara) i Annapurnu (8091) kako bi zaštitio prirodu od gomile otpadaka koje ostavljaju planinarske ekspedicije. Prema riječima predstavnika za novinare ministarstva za turizam, Nepal je već sada preostao izdavati dozvole za ekspedicije planirane nakon 1990. godine i sada se razmatra mogućnost da uspon na dva najviša vrha u svijetu zabrani barem prijevremeno, nekoliko godina. Međutim, postoji mogućnost da se eks-

pedicije upute na druge vrhove Kanchendzunga (8596) i Makalu (8481). Mjere zaštite prirode su nužne pošto se, u posljednjih nekoliko desetljeća znatno povećao broj alpinista koji idu u osvanje Mt. Everesta i Annapurne; 1969. godine ih je bilo 293 a 1985. čak 32.720 (AFP).

● Afera s makedonskom ekspedicijom. Posljednje dvije godine u dnevnom i tjednom tisku javljava se polemički članci o Makedonskoj alpinističkoj ekspediciji u Ande, gdje se ne stede oštре rječi sumnje i osude. Skupina članova skopskog PD »25. maj« krenula je 10. siječnja 1985. na Aconcagu. Voda je bio Teodor Maja, a članovi Vladimir Rakočević, sudac Okružnog suda, Stojan Trpovski, carinik, i Mirče Danailovski, snimatelj TV Skopje. Na visini od 4200 m Danailovskom su se smrznili prsti na rukama i Maja je odlučio da se on s Rakočevićem vrati s planine, a sam je s Trpovskim nastavio uspon. Pri vrhu je i Trpovski odušto od uspona zbog loših vremenskih prilika, a Maja je nastavio dalje s dvojicom Argentinaca. Po povratku je Maja tvrdio da je bio na vrhu i da će to dokazati snimkama Argentinaca Ramona. Rakočević je na to poslao u Skopje brzovoj da je vrh osvojen, ali — kako čitamo npr. u zagrebačkom »Večernjem listu« od 13. prosinca 1986. — »Ne leži vatra... Kada je film u boji, koji je Ramon dao Danailovskom, razvijen u Skopiju, među kvaratricima nije bilo «krunskog svjedoka», snimke na kojoj su Maja, križ i sanduk na vrhu.

Sami članovi ekipa posumnjali su da se Maja popeo na vrh te je pothvat »Aconcagua '85« postao »slučaj«, I već gotovo dvije godine uzbudjuje duhove u sportskoj javnosti i Planinarskom savezu Makedonije. Na vidjelo su došli i drugi dogadjaji što ne ostavljaju lijepo svjetlo na todaleko putovanje: nisu poštovani Statut i Pravilnik planinarske organizacije, prikupljana su sredstva (oko 80. a neki tvrde i 140. starih milijuna) usprkos zabrani da se kreće na ovo putovanje, i drugo. Tako je ekspediciju odbor za alpinizam proglašio »divljom«, jer su »dani lažni i netočni podaci, kojima je javnost dezinformirana, te su devlirvana dosadašnja dostignuća drugih alpinista i planinara u Makedoniji... Planinarski savez je Rakočevića i Trpovskog trajno isključio iz Planinarskog saveza, Danailovskog na pet godina, a Todor Maja je kažnjen posljednjom opomenom. »Istini za volju, gradski Planinarski savez je poslje dvodnevne sjednice večinom glasova kao dozvolu za ovu ekspediciju — kaže tadašnji predsjednik Saveza Velimir Stojanovski. Ali tu su odluku trebali verificirati SFK Skopje i Komisija za međunarodne veze Planinarskog saveza, no to nije učinjeno. Stoga se može smatrati da su otputovali — nelegalno. Umjesto da se okarakterizira kao sportski, alpinistički podvig (ako je Todor Maja zaista stupio na najviši vrh Anda) — ovaj događaj se skliznuo u mutne vode sumnjičenja o pukom turističkom putovanju — završava Večernji list.

Vijesti

● PSZ odlikovala riječka društva. Na tradicionalnoj novogodišnjoj sjednici PSH u Zagrebu uručen je planinarskim društvima »Platak« i »Kamenjak« iz Rijeke Zlatni znak priznanja Planinske zveze Slovenije za dugogodišnju uspješnu suradnju s planinarskim društvima u Sloveniji.

● Svjetske nordijske skijaške igre za omladinu održavaju se 1988. godine od 2. do 7. veljače u Saalfeldenu, općina Pinzgau (oblast Salzburg u Austriji). Sve očekivane vesti na adresi glavnog tajnika: Heinz Schifer, A-5760 Saalfelden, Postfach 150, Austria (telefon 66571).

● Sastanak delegacija PZS i PSH održan je 18. i 19. listopada u planinarskom domu na Ivančići. Delegacije su izmijenile niz korisnih ikustava, a posebno je raspravljano o Evropskom pješačkom putu E-7, koji treba povezati Atlantik i Crno more. Početak mu je kod Lisabona, a vodi preko Španjolske, Francuske i

Italije do graničnog prijelaza Rožić. Odatle ide po vrlo lijepim i do sada manje poznatim dijelovima Slovenije do Kumrovcu. Dogovoreno je da Savez ZPP-a i Planinarski odbor Slavonije predlože trasu kroz Hrvatsko zagorje i Slavoniju do Iloka, gdje bi dalju brigu do Rumunjske granice trebali preuzeti planinari iz Vojvodine. Na sastanku je dogovarano i zajedničko tiskanje karte Gorskog kotara koja bi obuhvaćala i južne dijelove Slovenije.

• Stanica vodiča Zagreb održala je godišnju konferenciju u utorak 9. prosinca u prostorijama PSH. Prisustvovali su i pripadajući članovi stanica iz Belišća, Koprivnice, Karlovca, Jastrebarskog i Petrinje. Pored godišnjih izvještaja, u dnevnom redu se našla i dopuna Pravilnika Stanice. Prihvaćen je Program rada za 1987. koji obuhvaća: izlete u planine za građanstvo 2 puta mjesечно, vođenje za općinske saveze za sportsku rekreaciju »Partizan«, akciju »Sljemenske staze drugarstva« (4. 7. 87.) i »Triglav '87« (12./13. 9. 87.), stalna vikend-dežurstva u kućici na Medvednici (kod gornje stanice Žičare) uz vođenje po Medvednici, ponadanje radio-amaterskog tečaja za rukovanje UKV stanicom, sudjelovanje na orijentacijskim takmičenjima, organiziranje seminara o zaštiti prirode, škole skijanja i vježbi za sve članove Stanice, kao i organiziranje trekking-ekspedicije u Himalaju. Članove očekuje i dodatno angažiranje za na Univerzijadi. Predsjednik Komisije za vodiče PSH Darko Luš iskoristio je Konferenciju za svečano uručenje znaka vodiča novim vodičima (8). Na kraju je član 3. zagrebačke himalajske ekspedicije Zeljko Gobec održao predavanje uz dijapo pozitive o najnovijem uspjehu zagrebačkih alpinista. (Darko Luš)

• Sto je s »Runolistom« na Sljemenu? Dana 2. studenoga uputio sam se u ovaj dom, koji je jedini na središnjem dijelu Medvednice kamo je teže doći motornim vozilima. Došao sam pred dom utruto u 8.15 sati. Bilo je zatvoren, a na ulazu piše: »Uzla na druga vrata«. Kad tamo, i ta su zatvorena. No kako je tu parkiran auto, bio sam uvjeren da netko u domu ima. Lupao sam po vratima, dok se s prvog kata nije pojavila ženska osoba, koja je rekla: Cekajte malo, dolazim! Čekao sam 15 minuta, tada tada dolazi drugarica. Kaže da ima pravo na odmor nakon neprospavane noći, jer je dom bio zapo-sjednut s nekoliko osoba. U domu pravi čumec, sve po stolovima boce, čaše, sve neuredno. Pitam: čiji je to dom, tko njime upravlja, zašto je tako neuredan? Prijje nekoliko mjeseci isto sam tako došao, ali tada je bio dom stvarno zatvoren. Smatram, da bi odgovorni iz PS Zagreba ili PS Hrvatske trebali pokrenuti pitanje toga doma. On ne bi smio dočekati takav, kakav je, početak Univerzijade. Dom ima svoje specifičnosti. Prilagođen je planinarama i turistima, koji vole mir i tišinu, a takvih će biti sigurno među gostima Univerzijade. Trebalo bi da se konačno rišiši to pitanje, da dom ne zjapi pra-

zan, neuredan i nepristupačan. Treba ga ospozobiti i predati na upravljanje onima, koji će njime dobro gospodariti.

(Josip Sakoman)

• Riječki seniori aktivni. Navršila se godina dana od formiranja seniorske sekcije PD »Platak« u Rijeci u kojoj se okupljaju planinari i planinarke najstarije dobine skupine svih riječkih planinarskih društava. Tim povodom kao i za rastanak sa starom godinom organizirali su u subotu 27. prosinca posljednji ovogodišnji izlet na opatijski Orljak, a potom su u Planinarskom domu na Lisini održali svoju godišnju skupostinu i zajednički ručak. Izvještaj o radu iznosi je jedan od pokretača i prvi pročelnik sekcije, Branko Lončar. Sekcija je priredila 30 izleta i 38 sastanaka na kojima je među ostalim bilo 28 projekcija dijapo pozitive, uz odgovarajuće komentare ili predavanja. U tri cjelodnevne akcije postavljene su Željezne ljestve, klinovi i sajle kroz Mudnu dolinu, čime je lijepi klanac iznad Grobničkog polja postao prohodan i za običnog planinara. Seniori su bili na memorijalima, prijateljskim susretima i zajedničkom posjetom izložbama Prirodoslovnog muzeja u Rijeci. Interesantne se prijedloge čulo za poboljšanje rada u narednom razdoblju. Na kraju se 40 članova zabavilo planinarskom pjesmom koju je komponirao a drugima predvodio naš poznati maestro Dušan Prašelj.

(V. B.)

• Nema više Balda i Marije na Platku. Gotovo da nema planinara koji je posjećivao »Grobničke Alpe«, a da nije posjetio Dom DTO »Partizan« na Platku. Mogađe doći u bilo koje vrijeme dana i noći, maneštre je bilo, a i ležaj se našao. Nažalost, poslijednjeg dana listopada, taj neobično dobro uigrani ugostiteljski tim, Baldo i supruga mu Marija, napustili su Platak. Nisu mogli naći zajednički jezik s upravom DTO »Partizan« iz Rijeke. Baldo je bio na Platku od 1968. godine, tada je bio zaposlen u Sumariji, od 1971. godine u DTO »Partizan«, da bi 1975. godine preuzeo dužnost domara. Od tada Dom »Partizan« postao je terenski stab riječkih planinara. Gotovo uvijek tu su se mogli naći planinari, članovi Stanice GSS-a Rijeka, alpinisti, vodiči, speleolozi. Uvijek je bio bio ugodan susret. Nije bio rijedak slučaj, da je umornom planinaru ponestalo novaca ili ih je jednostavno zaboravio ponijeti — »ne pojidal se, češ platiš potle« rekao bi Baldo.

(Miljenko Pavešić)

• Sajam planinarske opreme u PD »Zagreb-Matica« održava se jednom mjesечно, svaki drugi ponедjeljak u mjesecu, od 17–20 sati u prostorijama društva, Bogoševića 7 III. Tom prilikom je moguće kupovati, prodavati ili mijenjati planinarsku opremu, a suradnjom s PSH i pojedinim knjižarama vrši se i prodaja planinarskih vodiča, karata, transverzala, značaka i dr. Slijedeći sajam je 9. ožujka, a sve informacije mogu se dobiti na tel. 421-070 i u tajništvu društva od 17–19 sati.

• PD PTT »Učka« Rijeka je u 1986. organiziralo 69 izleta s projekcijom od 29 sudionika. Ukupan broj izletnika u toku godine bio je 2019. Pored riječkih planinara, bili smo u Sloveniji, Dalmaciji i Makedoniji. Izleti i pohodi bili su jednodnevni i višednevni. Osnovna značajka izletničke aktivnosti je bila da se nije odgadalo nijedan izlet zbog vremenskih prilika ili zbog malog broja prijavljenih sudionika. Svake nedjelje bio je izlet i to više puta po nekoliko grupa. U povodu Dana žena bili smo na Slov. Snežniku s planinarama iz Ilirske Bistrike i Ljubljane. Na memorijalnim pochodima na Titovom vrhu u Učki bilo je 85 članova, na susretu s PD PTT iz Ljubljane 74, na Sletu planinara PTT Jugoslavije na Pohorju 30, na sastanku planinara PTT Hrvatske u Supetu na Braču 53, na Memorijalu 20 smrznutih partizana na Mati poljani 45, itd. Na 34. maršu planinara PTT Jugoslavije na Pohorju i ostalim planinama Slovenije sudjelovali su naši omladinci. Isto tako, društvo je učestvovalo na obnovi doma na Risnjaku sa 34 člana.

Sekcija za markiranje je na raskrsču na Hahliću, Mudnu dol i Podkilavac, postavila hrastov orientacijski stup. Izvršeno je markiranje RT na dionicu Jušići — Kastav — Bani — Dovičići — Vozisce. Društvo je održavalo tradicionalne masovne sastanke svaki četvrtak od 17.30 do 19 sati u PTT Klubu, osim kada je taj klub bio zatvoren. Na tim sastancima prikazivani su dijapo pozitive. Projekti prisutnih na sastancima je 32 planinara. Sekcija za zaštitu prirode i čovjekove okoline djelovala je na licu mesta prilikom izleta. Postoji i sekcija za fotodokumentaciju koja brzo snima na izletima, sastancima i sletovima, a snimke sprema u arhivu.

(Boris Bojević)

• Planinarski tjedan u Varaždinu. Vjerni tradiciji, i ove godine članovi PD »Ravna gora« u Varaždinu organizirali su za svoje sugrađane i sve ljubitelje prirode, planina i putovanja, atraktivna predavanja koja su trajala od ponedjeljka, 8. XII do subote, 13. XII. Zanimljiva izlaganja predavača, dobro odabran glazba i vrlo lijepi dijapo pozitive i filmovi bili su razlogom da je dvorana Općinskog vijeća Sindikata, gdje su održavana predavanja, u sve dane bila prepuna.

(Mira Sincek)

• PD »Visočica« iz Gospića je 11. XII održalo redovnu skupštinu na kojoj su predloženi svi postignuti uspjesi, upućeni prijedlozi novom predsjedništvu i ukazano na sitnije propuste u proteklom radu. U novo predsjedništvo biranje je 11. članova s predsjedavajućim prof. Andrijom Benkovićem, dugogodišnjim aktivistom među planinarama u Gospiću. Skupština je dodjelila pismena priznanja zaslužnim pojedincima, kao i društvenim i radnim organizacijama koje su pokazale dobru suradnju s planinarskom organizacijom. Skupština je priustvovala članstvu u velikom održavu kao i pozvani gosti.

(Perica Korica)

• **Doček Nove godine na vrhu Dinare.** Cetvorica planinara PD »Dinara« Knin: Joško Krstanović, Željko Sućur, Željko Đombić i Mislav Kalligaris dočekali su prelaz iz stare u Novu godinu na najvišem vrhu Hrvatske Dinari (1831 m). Boravili su u dva šatora oko 15 metara od vrha, na prostoru gustog kleka. Svuda je bio snijeg i led, jakim udarima vjetra, koji je ošteto jedan šator. Oblici su se tako spustili da se jedva vidjelo na desetak metara. Ostatak vremena od postavljanja šatora do Nove godine boravili su u vrećama za spavanje uz upaljene svijeće, hranu, raznovrsno piće i zvuke tranzistora koji im je djelomično približio ugodaj Novogodišnje noći. Točno u ponod čestitali su uz najljepše želje i još mnogo zajedničkih pohoda u planinu. Dogovoren je da se na ovakav način doček Nove godine proširi i postane tradicionalan. Na vrhu u šatorima imali su nezvanog gosta, vuka, koji je kružio oko šatora i rezojer su mu se našli na njegovoj ustaljenoj stazi. Prvi dan Nove godine već tradicionalno pridružio se predsjednik društva Ilijan Skarić i tajnik Ratko Popović koji su predvodili grupu od sedam planinara. Stipe Culina okitio je betonski stup na vrhu, pravo novogodišnje ruho, da bi se potom svi zajedno silikali. Poslije toga neki su se vratili u Podinarje a drugi u planinarski dom Brezovac.

(Mislav Kalligaris)

• **Planinari pomagali nakon potresa.** Planinari Knina i Drniša pridružili su se planinarama iz Livna, Sarajeva i pripadnicima JNA u akciji solidarnosti postradalima u nedavnom potresu u Mračaju koji pripada općini Bosanskoj Grahorvo. Došenje građevinskog materijala bilo je ozetano jer je čitavo vrijeme padao gust snijeg a put je bio zaleden. Teret su nosili od Strmice do Mračaja oko 4 km. Posebno treba naglasiti upornost, volju i snagu pripadnika JNA. Citav pothvat pratila je kamera RTV Sarajevo.

(Mislav Kalligaris)

• **Tko ima fotografiju otvorenja doma na Visočici u Velebitu?** Iz 1929. godine, molim da mi je posudi radi kopiranja. Dr. Ante Ruškavina, 48000 Gospic, Oreškovićeva 26.

• **Izgorio dom na Jankovcu.** Planinarski dom na Jankovcu, vlasništvo PD »Jankovac« iz Osijeka, izgorio je na samu Novu godinu u jutro. Tako je ovaj, jedan od najstarijih naših planinarskih domova, doživio istu sudbinu kao i Tomislavov dom na Slijemu 1964. godine. U domu se na Staru godinu nalazio većih broj djece i planinara koji su došli da dočekaju 1987. godinu i provedu nekoliko dana na odmoru i zimovanju. Već tijekom noći dom je primjetio jače zagrijavanje dimnjaka i, prema izjavici osječkog Centra za uzbunjivanje, obavijest o pogibijeli od požara poslao je domar preko UKV veze pet minuta poslije ponoći. Centar ga je presljedio vatrogascima u Orahovici, međutim, osječki Vatrogasni centar, prema riječima direktora Jure Maslića, primio je izravnii

poziv s Jankovca 1. siječnja u 9.30 sati. Odmah se krenulo put Jankovca, ali dom je već bio zahvaćen požarom. Iako do zaključka lista nije dato službeno saopćenje o uzroku požara, zasigurno je da mu je uzrok pregrani dimnjak s kojeg je vatra zahvatila drvenu konstrukciju mansardnog dijela i elektroinstalacije. Vatra jedino nije poхarala prizemlje, ali je ono uništeno od posljedica gašenja. Zahvaljujući prisjetnosti domara na vrijeme su svi posjetioc doma bili evakuirani, a spašen je i najveći dio inventara. Prema ocjeni osječkih planinara šteta se cijeni na oko šest milijardi starih dinara.

I na kraju da podsjetimo: prvi dom na Jankovcu podiglo je HPD »Jankovac« 1934. godine, a 1940. bio je proširen. Za vrijeme rata je spaljen, a na njegovu mjestu osječki planinari podigli su 1951. novi dom, koji je izgorio.

(Tomislav Đurić)

• **PD »Strilež« u Crikvenici** dobro suraduje s Lovackim društvom »Srnda« Grizane — Belgrad. Lovci imaju u predjelu Kalac, podno Zagradskog vrha (1187 m) vrlo lijep dom koji je potpuno opremljen, a nalazi se u centru »interesne sfere« djelovanja »Strileža«. Članovima društva vrlo dobro dolazi kao baza za izradu planinarskih staza i poslužio je za doček Nove godine. Dvadesetak planinarki i planinara u prekrasnom ambijentu goranskih šuma i brda, kraj povećeg rasplamsalog kamina, ispratilo je Staru i dobrano u veselom raspoloženju zašlo u Novu 1987. godinu. No, za to veselo raspoloženje netko se morao brinuti. Od ljepešeg spola to je bila Blanka, zahvaljujući ugodnom glasu i velikom repertoaru pjesama. Združeno ju je pomagalo »barba« Ive — gitara, i Drago — harmonika. Svi ostali po devizi: svaki prema svojim mogućnostima. U pauzama na scenu su stupali »vic — mahevi«, nažalost, materijal nije pogodan za štampu. Sastav grupe bio je u rasponu od 25 do 60 godina i svi su se odlično uklopili. Važan podatak: nitko nije pušio i nitko se nije napisao! Prvog dana Nove godine krenuli su kroz partizanski logor »Kalac« na Zagradski vrh. Spust istočnim padinama na prekrasnu visoravan Ravno, kratak uspon na Gaz pa preko Planjave natrag. Ipak, veliki udio za dobro raspoloženje imao je popularni »Kogov Ivo. On je tako dobro pripremio manje stre, da ni »tičima nije ništa ostalo«. Nije ni čudo, bilo je on »kogo — mornar«, a još k tome i planinar (Miljenko Pavešić)

• **Manifestacija »Martinova nedjelja«**, što su je sredinom studenoga priredili planinari iz Brežica, zaslužuje posebnu pažnju. U Mrzlavoj Vasi domaćini su ispred Osnovne škole (sada je prazna, novo zdanje, jer nema djece), o-

mogućili sportske aktivnosti za sve učesnike, kojih je bilo preko dvjesto. Pored toga pripremili su jel i pića uz popularne cijene. Posebnu draž je činilo, što je jedan od mještana imao mladu srnu, koja je slobodno bez bojazni štala među planinarima. Treba napomenuti, da planinari iz Brežica, iako nemaju nekih visokih gora, uspijevaju uključivati mnoge mještane u planinarski rad. Tu im pomažu planinari iz susjednih mesta. Druže se s planinarama iz Zagreba, Samobora i, posebno, eto s nama Željezničarima, koji smo ujvijek najbrojniji na podhomima po Brežičkom planinarskom putu, potom na putu Catež—V. Cirnik-Stojdraga (povezivanje Slovenije i Hrvatske). Na kraju manifestacije domaćini su ispeklj kestenje. Svi su bili zadovoljni organizacijom pohoda, a najveći doprinos bilo je vrijeme, sunčano i toplo, neubučljivo za ovo doba godine. Vratili smo se kućama puni lijepih dojmova s obronaka Gorjaca. (Josip Sakoman)

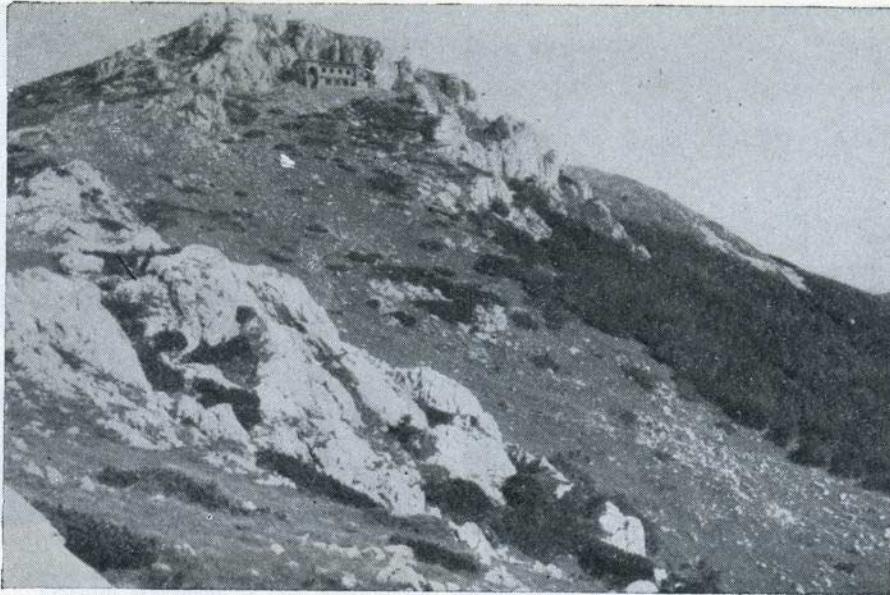
• **Vodički tečaj u Lici.** U podnožju sjevernog Velebita, u Mjesnoj zajednici Lipovlje (općina Otočac), u organizaciji PD »Gromovača« Otočac, a u suradnji s PD »Visočica« i »Željezničar« iz Gospića te Komisijom za vodiče PSH, od 14.—16. studenog održan je 8. tečaj vodiča društvenih izleta u SR Hrvatskoj, ujedno i 1. tečaj na području Like. Tečaj je poohadol 18 polaznika iz Like. »Vodičem društvenih izleta« proglašeno je 7 slušača koji su ispunjavali uvjete za to zvanje. Ostalih 11 slušača je odslušalo prvu planinarsku školu.

(Perica Korica)

• **13. zbor vodiča Hrvatske.** Od 22.—23. studenog u Planinarskom domu »Putalj« Kozjak poviještaša održan je 13. zbor planinarskih vodiča i pripravnika SR Hrvatske. Zboru su prisustvovali vodići iz svih regionalnih stanica, osim Riječke. Pored donešenih zaključaka dogovoren je da se naredni 14. zbor u 1987. godini održi na području Ličke regije, gdje će domaćini biti planinarska društva i vodići iz Otočca i Gospića. (Perica Korica)

• **PD INA-trgovina »Bjelolasica«** osnovano je nakon određenih organizacionih priprema dana 29. 05. 1986. Sjedište je u Savskoj 41 u Zagrebu, a predsjednik je Goršić Zdenko, dipl. ing. Osnivačkoj skupštini su prisustvovali funkcioniari PSH i PSZ, predstavnici nekoliko planinarskih društava SOUR INA. Gosti su novoosnovanom društvu pozeli uspješan rad. Postoje realni uvjeti da društvo, s obzirom na interes i materijalne mogućnosti, okupi ljubitelje prirode i one planinare koji se do sada nisu organizirano bavili planinarenjem. (Vladimir Kovačić)

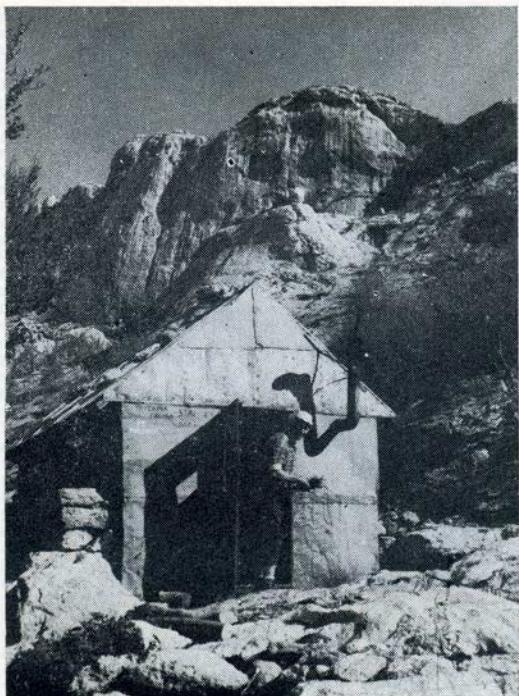
Slijedi završetak povijesnog priloga »Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva«, str. 289—296.

Gore: Planinarski dom na Snježniku (1490 m) iznad Platka sagradio je PD »Rijeka« 1951., a obnavljalo ga PD »Platak« 1961. i 1974. Svojim položajem na vršnoj stjeni omogućava veličanstven vidik na cijelo kvarnersko područje

Planinarski dom na Poklonu (925 m), na suprotnoj strani Kvarnera, sagradio je 1963. PD »Opatija« na prijevoju stare ceste preko Učke i tako su planinari dobili polaznu točku za uspon na najviši vrh Učke (Vojak 1400 m) i Ćićarije (Planik 1273 m)

Slavko Tomerlin (1927), član PD »Paklenica« Zadar, godinama uporno radi na otkrivanju ljepota južnog Velebita. Nakon planinarske obrade Bojinca, organizirao je izgradnju skloništa na Stapu (lijevo) i markirao prilaze do prirodnih atrakcija u okolici

Dolje: osnivači PD »Paklenica« na skupštini 1963. godine. Stoje Čedomir Alfirević, Jerko Belamarić, Bogosav Medić, Ankica Piasevolli, Živko Vodopija, Vladimir Šram, Eugen Bračić, dr. Ljudevit Lapenna, Pave Ligutić (gost iz Splita), Đuro Bosnić i Mile Filipi. Dolje su Milan Žerjak, Milovan Borojević i Karmelo Lovrić (delegat iz Splita)

Sklonište na Ivinim Vodicama (1250 m) u gornjem dijelu Velike Paklenice na Velebitu sagrađeno je 1970. zajedničkim snagama PD »Paklenica« Zadar i uprave Nacionalnog parka »Paklenica« Starigrad, a 1983. su Zadrani uredili potkrovljje i tako dovršili ovo važno sklonište pri usponu na najviše velebitske vrhove

Gojtanov dom na Visočici (1460 m) sagradio je 1962. PD »Visočica« iz Gospića na ruševinama predratnog doma (v. str. 31), na mjestu odakle se pruža vidik na velik dio Like i uzduž cijelog Velebita

Dolje: znak tradicionalnog uspona „100 žena na vrh Mosora“ postoji u brončanoj, srebrnoj i zlatnoj izvedbi — za prvi, peti i deseti uspon. Do sada ga je osvojilo blizu 10.000 žena

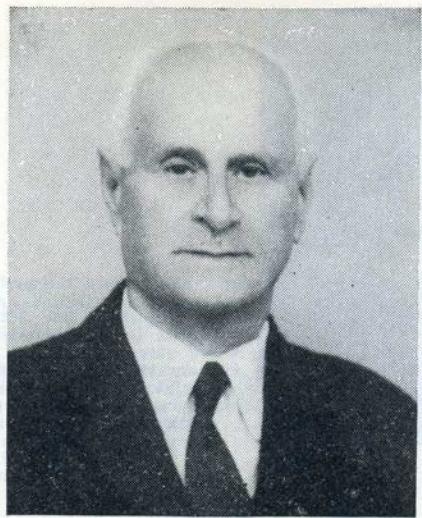

Bojan (lijevo) i Mitja Tollazzi (desno), članovi PD »Mosor« u Splitu, braća bлизаци (rođeni 1926) koji su istoga dana dobili čin kapetana bojnog broda, jednako su djelatni i u planinarskoj organizaciji. Pripada im glavna zasluga za pokretanje tradicionalnog uspona »100 žena na vrh Mosora« 1974. godine, najmasovnije godišnje planinarske akcije u Hrvatskoj, na kojoj sudjeluje i po tisuću žena

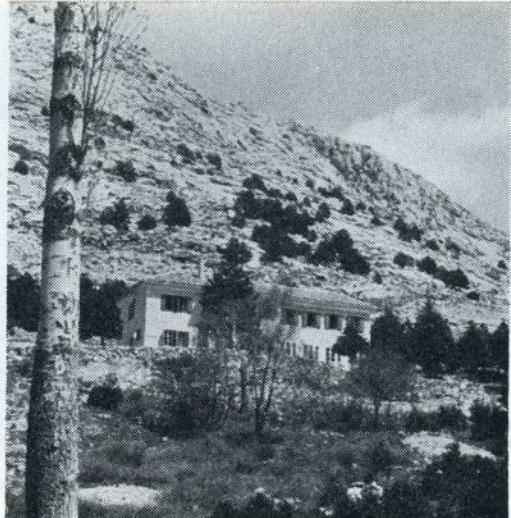

Dolje: »100 žena na vrh Mosora« 1978. godine mnogostruko je premašilo naslovnu brojku — planinarke su doslovno prekrile tjemne planine i sakrile među sobom Vickov stup na vrhu

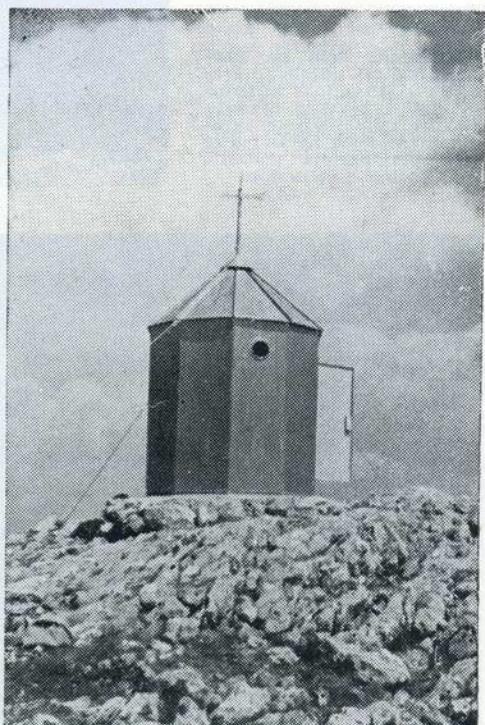
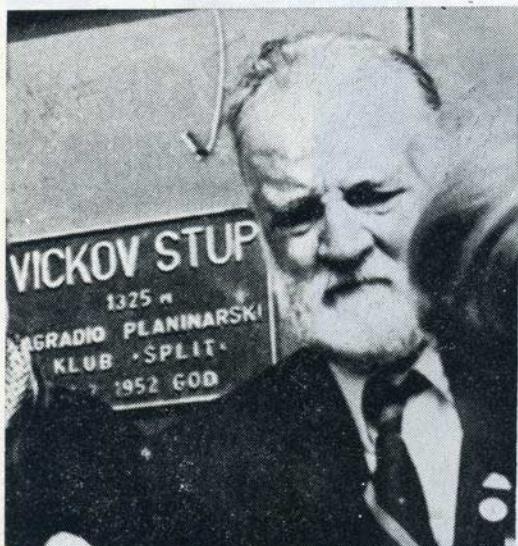
Ante Margetić (1893 — 1983), prije rata Giromettin suradnik, prvi poslijeratni predsjednik »Mosora« a zatim i njegov počasni predsjednik, plodan planinarski pisac, zaslužan i za obnovu doma na Mosoru i Vidovoj gori

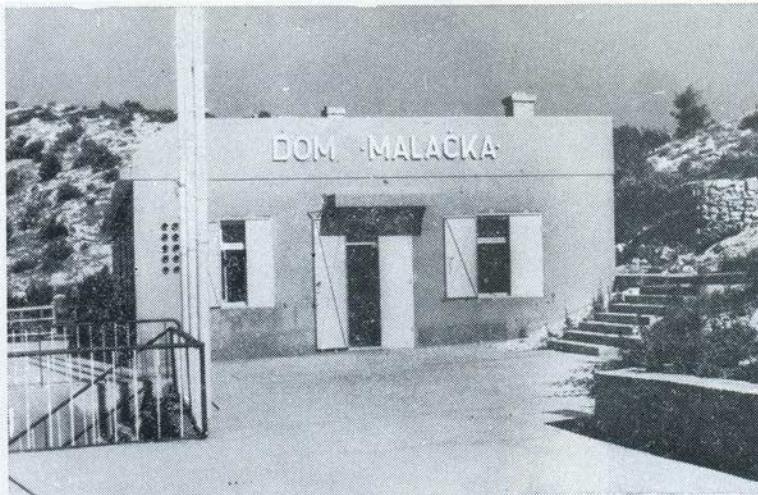

Planinarski dom »Umberto Girometta« (900 m) na Mosoru sagradilo je 1951. PD »Mosor« iz Splita na temeljima predratnog doma (v. str. 37) i nazvalo ga imenom inicijatora gradnje 1929. godine — danas glavno stječište planinara splitske regije

Desno: Vickov stup na vrhu Mosora (1325 m), osmerokutno sklonište izrađeno od brodskog lima, postavili su 1952. članovi PK »Split« i nazvali ga imenom partizana i političara Vicka Krstulovića

Dolje: Vicko Krstulović posjetio je »svoj« stup 1979. prilikom uspona »100 žena na vrh Mosora« i tu se fotografirao u njihovu društvu

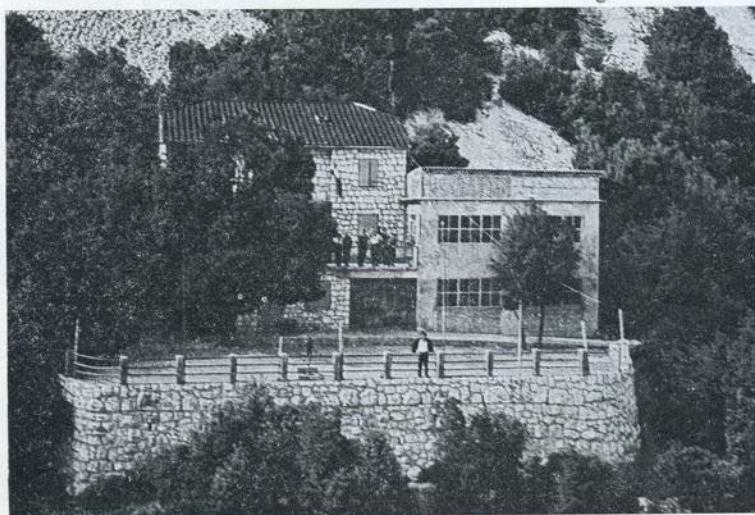

Dom Malačka (500 m) na Kozjaku iznad Kaštela uređili su 1970. članovi PK »Split«, ali im je danas ostala na korištenje samo donja etaža. Godine 1980. uređili su u blizini novo vlastito sklonište

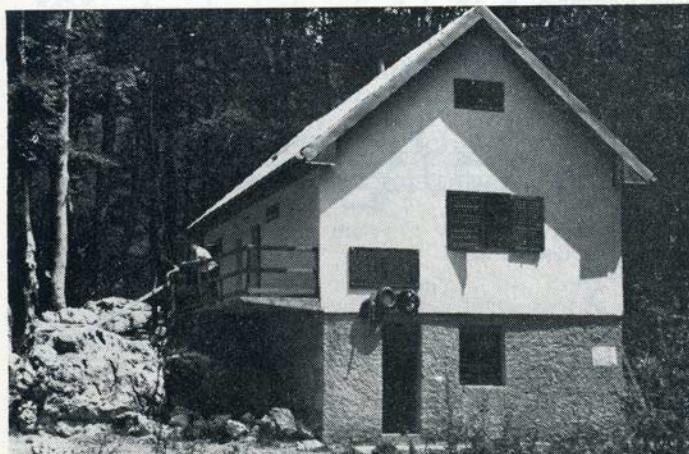
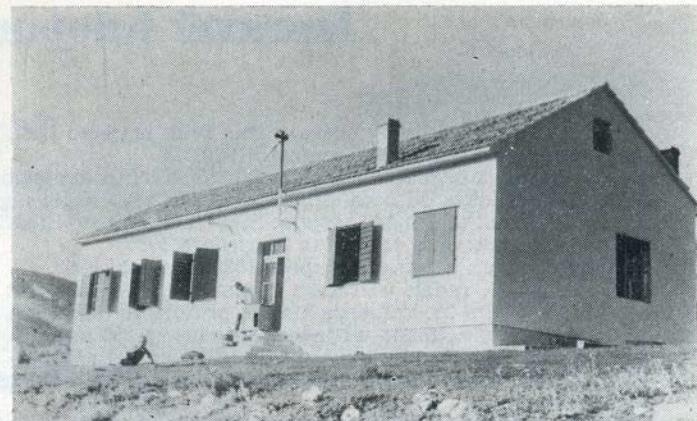

Planinarski dom na Promini (850 m) počelo je graditi PD »Promina« iz Drniša 1977., a završilo gradnju 1986. te tako umjesto skromnog skloništa na Dolcu iz 1959. planinarima podarilo udoban i velik dom

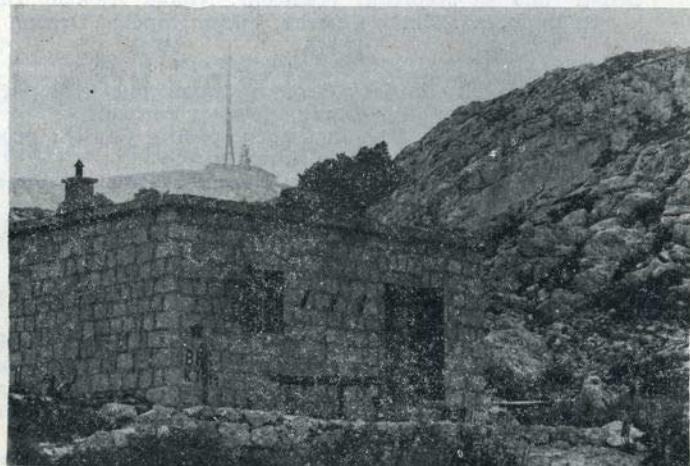

Dom Putalj (480 m) na Kozjaku gradilo je 1954 — 1962. PD »Kozjak« iz Kaštel Sućurca, a poslije ga proširilo desnim krilom. Osobitost lokacije je vidik na Kaštelansko primorje i Split iz »ptičje perspektive«

Planinarsku kuću u Koritima (600 m) na Kamešnici uredilo je 1983. do 1984. PD »Svilaja« iz Sinja u napuštoj seoskoj školi i možda će s njom imati više sreće nego sa skloništem Paunovac na Svilaji koje je dotrajalo ili s objektom na jezeru Perući koje je društvo oduzeto

Planinarski dom na Brezovcu (1050 m) pod vrhom Dinare uredilo je 1970. PD »Dinara« iz Knina adaptacijom napuštene gospodarske zgrade i tako posjetiocima najvišeg vrha SR Hrvatske osiguralo bazu za odmor i noćenje

Planinarsku kuću »Slobodan Ravlić« na Lokvi (1467 m) u Biokovu uredilo je 1982. PD »Biokovo« iz Makarske u nekadašnjoj lugarnici te tako nadoknadio gubitak tradicionalnog doma na Voštu koji danas nije više planinarska svojina

Ispravci i dopune

8. str. 2. redak odozdo u potpisu slike: 1974. umjesto 1947.
15. str. zadnji redak: 1870. umjesto 1970.
34. str. 8. redak odozdo u desnom stupcu: Kamilo umjesto Karlo
51. str. 11. redak u desnom stupcu: djelo je tiskano 1908. g.
87. str. 1. redak u desnom stupcu: Sigmund umjesto Sigmund
95. str. 2. redak: dom je izgorio 1. siječnja 1987.
110. str. 2. redak u lijevom stupcu: 1896. umjesto 1869.
111. str. 6—11. redak u trećem odlomku desnog stupca: Društvo je promijenilo ime na skupštini 27. kolovoza 1903, a pravila su odobrena 5. srpnja 1904.
114. str. 4. redak odozdo u lijevom stupcu: za 200 osoba
117. str. 15. redak u lijevom stupcu: 1927. umjesto 1943.
123. str. 3. redak odozdo: nepoznati član je Vilko Massari (1895—1951), knjigoveža iz Petrinje
130. str. 1. redak u lijevom stupcu: Marijana Gušić umrla je 5. veljače 1987.
153. str. 20. redak odozdo u lijevom stupcu: podaci o Belačiću nisu provjereni
158. str. 3. redak odozdo (uz sliku): poginuli su Jureković i Marinović, a ne Martek i Kušanić
166. str. 3—4 redak odozdo (uz donju sliku): objekt je sada Odmaralište i konferencijski centar SOUR-a »Rade Končar«
168. str. 7. redak desnog stupca ispod crte: Vinka umjesto Vinko
172. str. ispod desne slike dodati: umro 1986. godine
228. str. prvi stupac: Plakete PSH dobili su još Ivić Mirko, PD »Ravna Gora«, Varaždin, 1976; Ivanišević Miro, PD »Vihor«, Zagreb, 1983; Petar Lučić-Roki, PD »Zagreb Matica«, 1986.
228. str. drugi stupac: brisati Andrašević Karla i Đurić Tomislava (koji je dobio Zlatni znak PSH 1977)
229. str. prvi stupac: dodati Kovačić Dr. Milivoja, PD »Bilo«, Koprivnica, 1979, i Lisac Radovana, PD »Zagreb Matica«, 1955.
229. str. drugi stupac: brisati Zrnc Večeslava.
227. str. — poglavljju o prizanjima treba dodati i

DRŽAVNA ODLIKOVANJA

Orden Republike sa srebrnim zrakama: Stanko Vičić
Orden Republike sa srebrnim vijencem: Božidar Škerl
Orden zasluga za narod sa srebrnim zrakama: Slavo Brezovečki i Dr. Željko Poljak
Orden rada sa zlatnim vijencem: Dragutin Belačić, Dr. Ivo Lipovšćak, Ante Margeta, Josip Plaček i Ivica Sudnik
Orden zasluga za narod sa srebrnom zvjezdrom: Stjepan Brlečić, Nevenka Buban-Štroman, Petar Lučić-Roki i Vilim Strašek
Orden rada sa srebrnim vijencem: Nikola Aleksić, Dragutin Karažinec, Dragutin Rodman, inž. Zlatko Smerke, Viktor Stipčić i Dražen Zupanc

235. str. 3. redak odozdo u desnom stupcu: glasio je počelo izdavati 1979. pod naslovom »Planinar« PD »Ravna gora« u Varaždinu
256. str. 5. redak u desnom stupcu: poslije Pavšića pročelnik je bio Vlado Jagarić, a Munjko je došao na tu funkciju 1986.
256. str. uz gornju sliku: naziv Planinar-transverzalac dodjeljuje PD »Željezničar« a ima 10 stupnjeva priznanja
260. str.: u opisu donje slike nedostaje ime četvrtog s lijeva; to je Roko Pavoković iz Virovitice
263. str. 7. redak u desnom stupcu: 1966. umjesto 1969.
266. str. 9. redak odozdo u lijevom stupcu: »Ivančica« je osnovana 21. ožujka 1900 (izvor: HP 1901, str. 123).
267. str.: u desnom stupcu nedostaje PD »Šibaniča« iz Metkovića, osnovana 1985.
268. str. 2. redak u desnom stupcu: PD »Petrinja« je osn. 18. ožujka 1979, rasformirano 10. travnja 1984, a od njegovog ogranka nastalo je PD »Gavrilović«.
273. str. 9. redak u desnom stupcu: PD »Prijatelji planina« osnovalo je 22. prosinca 1982. ogrank u Petrinji.
273. str. u desnom stupcu: PD »Zvončić« a ne »Zvonić«

IZLET NA SLJEME

Tekst: SAŠA LAVIN

Muzika: IVO KÖRBLER

a la shuffle ($\text{d} = 108$)

Chords:

- Verse 1: Cm7, F7, B^b, Cm7, F7, B^b, Cm7, F7
- Verse 2: B^bmaj7, B^b6, E^b, Cm7, F7/9, B^b
- Verse 3: E, Cm7, F7/9, B^b, Dm7, G7+5
- Verse 4: Cm7, F7/9, Cm7, F7, Cm7, F7
- Verse 5: Cm7, F7, B^b, D7⁵, Gmaj7
- Verse 6: E7/9, Am7, D7/9, Gmaj7, Em7
- Bridge: Am7, 1. D7/9, Gmaj7, D7³, E7, 2. D7

Lyrics:

I - zlet na Sljeme su: va- gon-či- či cr-veni
 žu- ti i pla- vi, taj ša-re-ni most od gra-da do sun-ca, do
 ze-le-nih šu-ma i nje-žnog vr-hun-ca. I - zlet na
 Sljeme su: pro-ljetni le-ptiri što svjetrom se i-graju lo-
 vi-ce u modroj vi-si-ni.
 o - bla-ci bije-li, i po-gled na Sa-vu što
 ne-sta-šna dje-ca što ju-re po šu-mi i
 sre-br-nom ru-kom gr-li naš grad, i li- šću
 tra-že u

D7 D74 G Em7 A7 D Dmaj7

D7 Gm C7 F7 rit F7 4/3

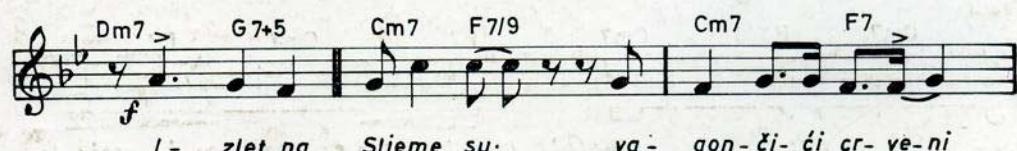
B^b Hdim Cm7 F7 Cm7 F7

B^bmaj7 B^b Cm7 F7 B^b Cm7

Dm7 > G 7+5 Cm7 F7/9 Cm7 F7 >

B^b B^bmaj7 B Cm7 F7 > B^b

Cm7 F7 > B^b B^bmaj7 > B^b

Cm7 F7 > B^b

